

Folia Humanistica et Socialia

Bölcsészet- és társadalomtudományi folyóirat

I. évfolyam

I. szám

2023

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Folia Humanistica et Socialia

Bölcsészet- és társadalomtudományi folyóirat

Megjelenik évente kétszer

Főszerkesztő:

Birher Nándor Máté

Szerkesztőbizottság:

Berzeviczy Klára

Csigó Katalin

Hidas Zoltán

Kántor Zoltán

Kovács Bálint

Óze Sándor

Pintér Károly

Szakács Béla Zsolt

Szőke-Milinte Enikő

Szerkesztőségi Tanácsadó Testület:

Andok Mónika, Beszédes József, Botos Máté, Dobos Károly Dániel, Hankovszky Tamás, Horváth Géza, Jernyei Kiss János, Juhász Márta, Karainé Gombocz Orsolya, Keszei András, Lőkös Péter, Medgyesy-Schmikli Norbert, Nemesi Attila László, Pálfalvi Lajos, Rosta Andrea, Rózsavári Nóra, Salát Gergely, Sárdi Csilla, Szigetvári Tamás, Türk Attila, Veszprémy László

Honlap:

<https://ojs.ppke.hu/index.php/fhs/>

Kiadó:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

Felelős kiadó:

Dr. Birher Nándor Máté dékán

ISSN 3004-1260

Tartalomjegyzék

Előszó.....	5
Szerkesztői bevezető.....	7
Dudás Márk: „ <i>Hittél, mert láttál. Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek.</i> ” (Jn 20,29) Ferenc pápa üzenete a katolikus felsőoktatásnak a tudásról, mint látásról, valamint a posztmodern korról.....	9
Félix Bernát: Ferenc pápa beszéde a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és annak filozófiai háttere.....	19
Kisvári Benedek: Reflexió Ferenc pápa a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karán elhangzott beszédének gondolataira.....	31
Paraszt László: Gondolatok Ferenc pápa beszéde alapján.....	43
Juhász Péter László: Reflektálás Ferenc pápának a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen elhangzott beszédében megfogalmazott problémákra és kulturális kihívásokra.....	53
Kedves Eszter Virág: Maradhat-e élet az élet?.....	65

Előszó

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészlet-és Társadalomtudományi Karának kiemelt célja a tudományos eredmények gyarapítása. A 2023-ban alapított *Folia Humanistica et Socialia* évente két alkalommal megjelenő, lektorált, tudományos folyóirat, amelyben elsősorban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészlet- és Társadalomtudományi Karának és partnerintézményeinek oktató-kutatói közölnek eredeti kutatási eredményeket, szerkesztett konferencia-előadásokat és recenziókat a humán és társadalomtudományok területéről. Karunk aktív elkötelezettje a tudományos ismeretek nyílt elérhetőségének, mely elősegíti az interdiszciplináris együttműködéseket, növeli a láthatóságot, könnyű elérést biztosít, miközben az eredmények hosszú távú eléréséről is gondoskodik, gazdaságos és környezetkímélő módon.

Külön öröm számunkra, hogy a kar mindkét tudományterületét lefedő folyóirat I. Ferenc pápa egyetemünkre tett megtisztelő személyes látogatásának és beszédének üzenetére reflektáló hallgatói pályaművekkel indulhat útjára.

Dr. Birher Nándor Máté

dékan

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészlet- és Társadalomtudományi Kar

Szerkesztői bevezető

Korszakos pillanat fénye

Korszakos pillanat volt egyetemünk életében, amikor Krisztus földi helytartója idén ellátogatott hozzánk, és mint egyház- és világtörténelmi alkotótársakhoz szólt az oktatókhoz és a hallgatókhoz. Az emelkedett esemény nem múlhat el nyomtalanul, ezért hirdetett esszéíró pályázatot a Pázmány Alapítvány kuratóriuma. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a látogatás és a Szentatya Pázmány Péter Katolikus Egyetemen elmondott beszéde miként ihlette meg hallgatóinkat. Az esszék, amelyeket különféle szakok hallgatói írtak, mintegy a tudományáguk prizmáján át érzékelik és elemzik Ferenc pápa gondolatait. Sokrétűen reflektálnak a felvetett problémákra, kulturális kihívásokra, de az elhangzottak hatásának az ihletése nyomán születő érzések is helyet kaptak az esszék soraiban.

Ferenc pápa másodszor látogatott el Budapestre, a Duna Királynőjéhez, és így nem meglepő, hogy Guardini folyam hasonlatát vezette elő a Pázmányon tett látogatásakor. A folyam vízgyűjtőjén összegyűjti a többi kisebb folyó vizeit, mint a kultúra az emberiség szellemi, kulturális és lelki értékeit, tovább viszi és szétteríti a világban. Ennek során különböző akadályokba is ütközik. A beszéd épületének mintegy záróköve az a rövid gondolatsor, ahogy Őszentsége reflektál a gépiesség, a technicizáció veszélyeire. Ha a technika az élet szabályozó elvévé, sőt egyenesen uralkodójává válik, az a közösségi kapcsolatok bomlását, a közösségi kötelek elsorvadását idézi elő. A külső gyorsaság — mint mondta — kéz a kézben jár a belső törékenységgel, mely így az emberiség instabillá válásához vezet. A gépekkel kapcsolatba kerülő ember egyre inkább egysíkúvá válik, miközben a közösségi élet ritkává és szomorúvá lesz. Rámutatott, hogy a kultúra és az egyetem szerepe, hivatása is ebben a kontextusban ragadható meg a legjobban.

A pápa látogatásával elismerte az egyetem rangját, tanítása pedig irányfény a harmadik évezred sokszor rémületes buktatóival körülvett hívő ember számára is. Ezért gratulálunk a pályázat részvevőinek, nyerteseinek, akik színvonalas és tanulságos írásaikkal tanúságot tettek arról, hogy hivatásuk, szakáguk számára is egy óriási érték volt a Szentatya látogatása.

Dr. Schlett András

a Pázmány Alapítvány kuratóriumának elnöke

„Hittél, mert láttál. Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek.” (Jn 20,29)
Ferenc pápa üzenete a katolikus felsőoktatásnak a tudásról, mint látásról,
valamint a posztmodern korról

Dudás Márk

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar

“Because you have seen me, you have believed; blessed are those who have not seen and yet have believed.” (John 20:29) Pope Francis' Message to Catholic Higher Education on Knowledge as Vision and on the Postmodern Age.

Abstract: Citing Guardini, the Holy Father draws attention to the phenomenon of possessive knowledge and contemplative knowledge. While the model of possessive knowledge builds a false anthropology in terms of the postmodern age and transhumanism, contemplative knowledge seeks to find the true value and meaning of the world. This study aims to illustrate the challenges of the postmodern era, the perils of transhumanism and the true role and mission of Catholic higher education in the light of Pope Francis' thoughts.

Absztrakt

A Szentatya Guardini mentén a birtokló tudás és a szemlélődő tudás jelenségére hívja fel a figyelmet. Míg a possesszív tudás a posztmodern kor és a transzhumanizmus tekintetében egy fals antropológiát épít, addig a szemlélődő tudásmodell a világ valódi értékét és lényegét mutatja meg. A tanulmány Ferenc pápa gondolatainak tükrében vizsgálja a posztmodern kor problémáit, a transzhumanizmus veszélyeit és a katolikus felsőoktatás valódi szerepét és küldetését.

Ferenc pápa Magyarországon — Üzenet a világról

Általában azt hisszük, „hogy a hatalom mindenfajta növelése haladás: a biztonság, a haszon, a jólét, az életerő, az értéktelenség növekedése” (Guardini, 1994, 64), mintha a valóság, a jó és az igazság automatikusan fakadna a technológiai és gazdasági hatalomból. Tény, hogy „a modern embert nem nevelték rá a hatalom helyes használatára” (Guardini, 1994, 65), mert az óriási technológiai fejlődést nem kísérte az ember növekedése felelősségben, értékekben és lelkiismeretben. [...] Az emberi lény nem teljesen önálló. Szabadsága megbetegszik, amikor átadja magát a tudattalan, a közvetlen szükségletek, az önzés és az erőszak vak erőinek. Ebben az értelemben mezítelen, és ki van szolgáltatva saját hatalmának, amely folyamatosan növekszik anélkül, hogy az embernek lennének eszközei ellenőrzése alá vonni. (Ferenc pápa, 2015, 64)

A Szentatya Magyarországon tett látogatása új látásmódot hozott el katolikus közösségeinkben. Ferenc pápa az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust követően rendkívül hamar, két éven belül látogatott el másodjára hazánkba. A két apostoli vizitáció szépen jelzi a Szentatya azon gesztusát, mellyel kifejezi, hogy a magyar katolikus és keresztény közösségre — mint minden keresztény emberre — feladatot bíztak a mennyek országának építésében.

Ferenc pápa a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karán tartott beszéde a látásmódok és korszakok jelentőségére hívta fel a figyelmet. A jelentős olasz vallásfilozófus, Romano Guardini *Levelek a Comói-tótól. A technika és az ember* című művét több ízben is citálva Ferenc pápa korunk technológiai és társadalmi kihívásainak meglátására és felelős kezelésére irányította figyelmünket. A Szentatya Guardinit idézve mutatta be a meglátásnak és a cselekvésnek két alakját, miszerint:

a tudásnak két formája van [...], az egyik arra készlet, hogy elmerüljünk a tárgyban és annak környezetében, hogy az ember, aki a tudást keresi, megpróbáljon benne élni; a másik ezzel szemben összegyűjti a dolgokat, szétbontja őket, dobozokba rendezi, bírja és birtokolja azokat, uralkodik rajtuk. (Guardini. 2022, 55)

E gondolatmenet Ferenc pápa általi aktualizálása időszerűbb, mint valaha. Korunkban, a posztmodern korban az emberek jó része nem fogékony a szemlélődő látásra és az elmerülő tudásra, sokkal inkább a dekonstruáló látás és a birtokló tudás ragadja meg őket. A birtokló tudás hiperaktív, mert mindent birtokolni akar, de nem tud mindenütt jelen lenni. Éppen ezért az ilyen tudásnál megoszlik a figyelem, és a birtokló tudás koncentrációja különböző területek között szétzilálódik. A birtokló tudás *multitaskingot* alkalmazó tudás, hiszen a *multitasking* ki akarja használni a lehetőségeket. A *multitasking* eredetileg a vadon élő állatok figyelmi technikája. Ez teszi lehetővé, hogy másokat távol tartson az élelemtől, figyeljen táplálkozás közben a párjára is, illetve maga az élelmet kereső állat ne váljék prédává (Han, 2020a, 28–29). A *multitasking* egy széles sávú, egyfajta szétszórt hiperfigyelmet alakít ki (Han, 2020a, 30). A *multitasking* ugyanis nem annak a képessége, hogy valaki egyszerre több dologra tudjon összpontosítani, hanem annak, hogy valaki a figyelem célpontját tudja nagyon gyorsan váltogatni. A figyelem középpontjának gyors egymásutánban való áthelyezése az idegrendszer túlterheléséhez és a kiegészítéshez vezet. A *multitasking* így csupán felületes, csak látszólag hatékony, a posztmodern világban mégis erre a tudásmodellre szomjaznak az emberek.

A Szentatya a kontemplatív látásmódra, az elmerülő tudásra hív bennünket. Arra a tudásra, amit a patrisztikus kor egyházatyái, a sivatagok remetéi, a skolasztikusok bölcsei gyakoroltak és a mai napig használnak oly sokan elrejtve.

Létszükségletek a posztmodern korban

„Adj nekünk Okosságot, erőnk arányában, Bölcsességet tudományunk arányában, és Emberiséget gazdagságunk és hatalmunk arányában.” (Merton, 2009, 177)

Ferenc pápa arról ír *Laudato si'* kezdetű enciklikájában, hogy minden egyes korszak rendkívül nehezen tudatosítja saját korlátait (Ferenc pápa, 2015, 64). Ez a jelenség arra az okra vezethető vissza, hogy az emberi gondolkodás- és cselekvésmód középpontjában elsősorban a létszükségletek állnak, csupán ezután lehet érdemi vitát folytatni egy-egy korszak jelentős társadalmi problémáiról. A modern kor, illetve az azt követő posztmodern kor veszélye azonban nem csupán abban rejlik, hogy nehezen

tudatosulnak a saját korlátok az adott kor körülményei miatt, hanem abban, hogy a modern korban egy olyan konzumista létfelfogás alakult ki, amellyel a létszükségletek minimuma felfelé tolódott. Ez a modern korban részben még természetes jelenség volt, hiszen a jóléti társadalom egyre széleskörűbbé válásával az életszínvonal szükségszerűen nőtt.

Az életszínvonal növekedése a posztmodern korra azonban már olyan tüneteket eredményezett, amelyek az emberi lelket is veszélyeztetni tudják. A kontemplatív látás a létezőben leli örömét, a kapzsi, birtokló látásmód azonban folyton újabb és újabb lehetőségeket hajszol. A posztmodern társadalom a lehetőségek társadalma lett, így az emberi lélek szétzilálódik a túl sok opció és választási lehetőség között. A milliányi lehetőség és a folytonos optimalizáció csökkenti a hűségbe, kitartásba és szerénységbe, mint erényekbe vetett hitet. Ennek következtében a kapzsiság még nagyobb méreteket ölt és a létszükségletek már nem a valóságot tükrözik, hanem az emberek egymás közötti versengésének státuszát.

A posztmodern kor veszélye abban rejlik, hogy a létszükségletek minimuma relativizálódott a divat, kapzsiság és az irigység következtében. Ez a relativizálódás azonban nem csupán olyasfajta különbözőséget jelent, hogy különböző emberek létszükségletei különböző mértékűek, hanem a társadalmi hatások miatt ugyanazon személy létszükségleteinek mércéje is nagyban ingadozik. A hónapról hónapra változó divat, az úgynevezett *fast-fashion*, a fogyasztói társadalom egyre szélsőségesebb megjelenései, mind egyre nagyobb terhet rónak társadalmunkra és a Földre. A posztmodern életfelfogás, a konzumizmus, azonban nem csupán a klímaváltozás, hanem az emberi lélek frissességét és a transzcendenciára irányuló figyelmét is elsorvasztja.

Az emberi gondolkodásmód egyre haszonelvűbb, azaz utilitaristább formát ölt. Ez a filozófiai irányzat tudja leginkább kielégíteni a fogyasztói társadalom igényeit, hiszen az emberek boldogságát kvantifikálja, és a boldogságot a vagyon és a termékek alapján méri. Ez a felfogás az emberi lélek beskatulyázását is eredményezi és az uniformizálódás felé halad. Egyes kortárs elméletek, az úgynevezett poszthumanizmus és transzhumanizmus szerint az emberi jövő az emberek gépesítésében keresendő, hiszen az érzelmek semlegesítésével és a hatékonyságra törekvéssel ez hajtja a legnagyobb társadalmi hasznot. A gépesítés felé haladással, ahogy Ferenc pápa fogalmazott, Guardinit idézve, „az élőlény leigázásának technikája fejlődik ki” (Guardini, 2022, 59–60).

A Guardinitól származó Szentatya által felvázolt kétféle tudásmodell a híres német filozófusnő, Hannah Arendt munkásságában is megjelenik. Hannah Arendt filozófiájában újjáéleszti a *vita activa* — vagyis cselekvő élet — és a *vita contemplativa* — azaz szemlélődő élet — fogalmát (Arendt, 1998, 13–14). Arendt szerint a cselekvés nem lehetséges, ha a társadalom a szubjektumot *animal laborans*-szá fokozza le. Nem lehetséges a heroikus cselekvés, ha a szubjektumnak a munkába azért kell

beágyazódnia, mert ez egyfajta társadalmi nyomás a modernumban. A heroikus cselekvéshez a szubjektum szabad akarata szükséges. A posztmodern *animal laborans* azonban hiába szabad akaratából zsákmányolja ki magát, a heroikus cselekvésre mégis alkalmatlan.

A születés és halál kérdése egyre inkább szekularizálódik, mert a posztmodern mellőzi a narrációt, a történetet. Csupán a lecsupaszított élet marad meg a posztmodernben, az a biológiai nyersanyag, amely munkára képes. Ennek függvényében a teherbírás mértékét nagyban befolyásolja az egészség. Az egészség abszolutizálása átveszi a narrativitás és a vallások helyét (Han, 2020b, 38–39). Az egészség bálványimádása kiszorítja Istent az emberi életből. A testi egészséggel akarják helyettesíteni a mentális egészséget és a vallást. Isten ilyesfajta kizárásával tudják csak megteremteni a vágyott *izothümiát*. Az *izothümia* nem bírja el Isten létét, mert hiúságában nem képes felfogni, hogy Isten metafizikailag nem egy síkon létezik vele. A tökéletes egészség az *enhancementen* keresztül egyre széleskörűbbé válik. Egy idő után már nem csupán az önoptimalizáció terén alakul ki *megalothümikus* harc, hanem az egészség térrénumában is. Az *izothümiában* meggyökerező transzhumanizmus a harc kiélesedésével állatias *megalothümiát* hozhat.

Hannah Arendt szerint az *animal laborans* nem jöhetett volna létre a szekularizmus győzelme nélkül (Arendt, 1998, 320). A posztmodern szekularizáció szerint a hit elvesztése szükséges feltétele a minél jobb munkálkodásnak. Az ember vallási és értékekre irányuló közönyössége elősegíti az *animal laborans* embertípus terjedését. Arendt a munka arkhimédeszi pontjára hívja fel a figyelmet, mellyel kapcsolatban már Kafka is figyelmeztetett. Az arkhimédeszi pont alapján adott egy olyan külső nézőpont,¹ miszerint az emberi élet nem egyedi élet, hanem csupán társadalmi folyamatok agregátuma (Arendt, 1998, 322). Az *animal laborans* nem bír egyedi étellel. A Szentatya tanítása és Arendt kritikája arra mutatnak rá, hogy nem szabad a társadalmi hasznosság oltárán feláldozni a szemlélődő életet, mert annak feláldozása a hit elvesztéséhez vezethet.

Byung-Chul Han kritikája a posztmodernről és a transzhumanizmusról

A kortárs dél-koreai származású német filozófus és római katolikus teológus, Byung-Chul Han éles kritikát fogalmaz meg a posztmodern kor jelenségeiről, illetve a transzhumanizmusról. Han ugyanazokat a problémákat elemzi műveiben, amelyekről Ferenc pápa az Információs Technológiai és Bionikai Karon beszélt. A Szentatya gondolatai a tudomány és jövő kapcsolatáról arra intette a felelős értelmiségieket, hogy az ember elgépiesítése ellen küzdeni kell.

¹ Arendt ezt a nézőpontot a Földet az univerzum egyik távoli zugából kémlelő szemlélő nézőpontjából írja le.

A posztmodern korban az emberek közötti létszükségleti verseny egyre fokozódó bizalmatlanságot szül az emberek között. Ezt a problémát a posztmodern az anesztéziás csillapítással, az úgynevezett palliativitással nyomja el. A posztmodern kor megerősödő jelensége az algofóbia, a fájdalomtól és a betegségekől való rettegés. Ennek eredménye, hogy az emberek tartós anesztéziának vetik alá magukat (Han, 2021a, 9). A posztmodernben a fájdalomnak nem csupán fizikai, hanem érzelmi oldala is elkerülendő, mert a posztmodernben a fájdalom a gyengeség kórtünete. A posztmodern pozitívitás társadalmában örökös optimizmus uralkodik, nincs helye a negatív kritikának, negatív gondolatoknak és eseményeknek. A pozitívitás társadalmában nem lehetséges tagadni, mindenre igent kell mondani, minden lehetőséget ki kell aknázni (Han, 2020b, 13.). A negatív gondolatok elkerüléséhez alkalmazkodott a pszichológia is. A pozitív pszichológia posztmodern ága a jó közérzettel foglalkozik, a fájdalomból is teljesítményfokozási előnyt facsar ki. „Az alkalmazkodási tréningnek mint lelki erőgyakorlatnak az a feladata, hogy az emberből lehetőleg a fájdalomra érzéketlen, örökösen boldog teljesítményszubjektumot faragjon” (Han, 2021a, 11). A pozitív pszichológia a jó közérzetre törekszik, akárcsak a különféle antidepresszánsok is. A fájdalomnak ebből a hamis felfogásából ered az amerikai opioidválság tragédiája is, hiszen rengetegen jutottak megalapozott indok nélkül palliatív gyógyszerekhez. David B. Morris amerikai fájdalomkutató szerint: „A mai amerikaiak valószínűleg az első nemzedék a Földön, amelyik a fájdalommentes létezést afféle alkotmányos jognak tekinti. A fájdalom botrány.” (Morris, 1996, 11–12)

Az opioidválság problémája éppen abban áll, hogy a depresszió enyhébb jeleivel küzdő személyek nagyon súlyos gyógyszerfüggőségbe kerülnek. Ez a függőség még mélyebbre taszítja őket a depresszióban, hiszen — az amerikai egészségügyi rendszer struktúrájából adódóan — a gyógyszerek és a kezelések is roppant költségesek. A transzhumanizmus többszörösen is előnyt kovácsol ebből a kialakult helyzetből. Egyrészt a gyógyszeriparon keresztül jelentős bevételre tesznek szert különböző transzhumanista érdekcsoportok, másrészt a transzhumanista találmányokon, beavatkozásokon keresztül létrehozzák a függőségek nélküli embert. Amíg a társadalom egy része gyógyszerfüggésben él, addig a legtehetősebbek — akik megengedhetik maguknak a transzhumanista beavatkozásokat — az egészség és teljesítmény übermenscheként tündökölhetnek.

A transzhumanizmus jellemzően olyan emberek körében népszerű, akik úgy hiszik, hogy maguk tudják feltalálni a boldogságot. Akik a boldogságot nem megelni, hanem létrehozni akarják. Nietzsche az utolsó emberről jövendöl *Így szólott Zarathustra* című főművében. Zarathustra a következő sorokkal zárja első beszédét, az úgynevezett „előbeszédet”. „Egy kis gyönyör nappal, egy kis gyönyör éjjel: de fő az egészség. »Feltaláltuk a boldogságot« — mondják az utolsó emberek és vaksin pislognak” (Nietzsche, 2002, 23). A boldogság feltalálása és felismerése között azonban lényeges a

különbség. A nietzschei *Übermensch* a természetet, Istent és ezeken keresztül önnön esendőségét tagadó lény voltaképpen a transzhumán ember hipotetikus előképe.

Francis Fukuyama leghíresebb műve, *A történelem vége* a posztmodern korról sajátos képet alkot. Záró részének címe az „Az utolsó ember”. Az utolsó ember az anesztézia embere. A szerző, abból az antropológiai paradigmából indul ki, mely szerint az emberekben van egy alapvető *megalothümia*, egy hősiesség tette a jobb boldogulás és dicsőség elérése érdekében. A *megalothümia* szülte emberi cselekvések befolyásolják a történelem folyását, de ha az emberek elkábítják elméjüket, akkor ezzel a *megalothümia* is elpuhul. A posztmodernben a *megalothümiát* maga az *izothümia* váltja fel (Han, 2021a, 84). Az *izothümia* az egyenlő elismertségre, kényelemre és biztonságra irányuló igény. Az *izothümia* ilyesfajta megjelenése az utolsó ember korát jelenti (Fukuyama, 1994, 527). Fukuyama szerint az utolsó ember korának sivár és egyhangú unalmát akár meg is elégelehetik az emberek, így az *izothümia* egy civilizálatlan, állatias és gátlástalan *megalothümiába* csaphat át (Fukuyama, 1994, 561). A transzhumanizmus az *izothümia* köpönyegébe bújva hirdeti a *megalothümiát*. Az egalitarianizmus égisze alatt kíván posztumán *übermenscheket* létrehozni. Anesztéziával, az élet standardizált színvonalával kecsegtet, de a legtehetősebb embereket emberfelettivé kívánja tenni. Éppen azért akarja az emberek jó részét *izothümiában* tartani, hogy a *megalothümia* észrevehetetlenül bontakozhassék ki a legelszántabb transzhumanisták körében.

David Pearce transzhumanista filozófus a *The Hedonistic Imperative* című kiáltványában egy fájdalommentes jövő képét vetíti előre. A transzhumanizmus meg akarja szüntetni az unalmat is, hiszen az unalomnak nincsen helye a teljesítménytársadalomban. A transzhumanizmus háta mögött hagyja az utolsó embert is. Pearce így jövendöl a III. évezredről: „A következő ezer év folyamán a szenvedés biológiai feltételeit teljesen meg fogják szüntetni. A testi és fizikai fájdalmak evolúció történeti szempontból eltűnésre vannak ítélve” (Pearce, 2007, 0.1 fejezet). A transzhumanizmus így a fájdalomra nem morális szempontból tekint, hanem egy egyszerű evolúciós akadálynak véli azt.

A transzhumanizmus meg akarja szüntetni a szerelmi fájdalmat is. Kitűzött célja, hogy minden ember minden emberbe szerelmes lehessen. A széleskörű szerelem mellett Pearce megemlíti a szerelem atomizálódását is. A szerelmet nem romantikus és filozófiai módon fogja fel, hanem pusztán informatikai és biológiai megközelítések alapján tekint rá. A transzhumanizmus a szerelemben nem a személyt, hanem az emberben lévő hormonokat, információt (*bits*) szereti és keresi (Pearce, 2007, 1.8 fejezet). Örömet akar szerezni, nem boldogságot. A transzhumanizmus megszünteti a személyes kötődéseket az emberek között, hiszen magát a személyt számolja fel. A transzhumanizmus szerelem koncepciója utilitarista, a *pain* (fájdalom) és *pleasure* (élvezet) kvantifikálásával próbálja a szerelmet leegyszerűsíteni. A személy felszámolásával azonban nem csupán a szerelem vész el, hanem maga az élet is. A

transzhumanizmus nem az élet tiszteletében, hanem az életen való uralkodásban látja az élet hasznát. Maga az élet azért szükséges, mert uralni lehet.

Han a következőképpen foglalja össze a szüntelenül anesztéziát alkalmazó transzhumanizmus kritikáját.

A szüntelen boldogsággal kísért fájdalommentes élet már nem emberi élet lesz. Az az élet, amely üldözi és elúzi saját negativitását, önmagát szünteti meg. A halál és a fájdalom összetartozik. A fájdalom a halált előlegezi meg. Aki minden fájdalmat föl akar számolni, annak a halált is meg kell szüntetnie. Csakhogy a halál és a fájdalom nélküli emberi élet nem emberi, hanem kísérteties élet. Az ember megszünteti magát a túlélés érdekében. Esetleg eléri a halhatatlanságot, de csak az élete árán. (Han, 2021a, 91)

A palliatív, azaz csillapító társadalom az utolsó ember társadalma. A transzhumanizmus minden fájdalmat feloldó csillapítása az emberek elcsábítására és elkábítására törekszik. A posztmodern az önkizsákmányoló kiégés révén egyfajta jóléti nyomort hozott létre. Ebből a nyomorból akarja kiemelni a transzhumanizmus az érzékek semlegesítésével a szenvedő szubjektumot. A szenvedő szubjektum azonban ugyanúgy posztmodern eszközhöz nyúl a teljesítményspirálból való kilábalás érdekében, ebből eredendően ideiglenes segítséget kaphat ugyan, de véglegesen semmi esetre sem. A véglegesség annyiban mégis megmutatkozik, hogy a transzhumanizmus véglegesen akarja uralni az életet. Azért festi le a halhatatlanság csalfa képét követői számára, hogy aztán örökké uralkodhasson a személyen. A transzhumanizmus nem csupán a boldogság feltalálásán keresztül hozza el az utolsó ember társadalmát, hanem a transzhumanisták valójában mesterségesen akarják az embert eljuttatni az evolúció legmagasabb fokára. Olyan lényt akarnak létrehozni, ami — sajátos perspektívájukban — tökéletes és végleges. A transzhumanizmus kiborgok sokaságát akarja megteremteni. E tekintetben ezek a lények túlmutatnak az utolsó embereken is, hiszen már nem is emberek.

A transzhumanizmus recepciója jöllehet az utolsó emberek korára datálható, azonban a transzhumanizmus széleskörűvé válása, és utópiájának² kiépülése már meghaladja az utolsó ember korát. A vágyott állapot valóban poszthumán, vagyis már az utolsó embert is meg akarja haladni.³ Így az utolsó ember az *izothümia* korában él, mert elhiszi a transzhumanizmus ígéreteit. A transzhumanizmus beteljesedése a szélsőséges *megalothümiához* vezet. Egyes gépek effektívebbek lesznek másoknál, és az

² Posztmodern szempontból utópia, nézeteim szerint disztópia.

³ Kérdéses, hogy a transzhumanizmus és poszthumanizmus azért tekint-e magára emberen túlinak, mert így akarja objektívizálni magát. Kivonja magát az emberi szubjektivitás alól és így akarja eladni és hirdetni nézeteit. Az ilyenfajta mesterséges objektivizmus a dataizmus korában rendkívül csalogató, a nietzschei utolsó ember gondolata mégis rácsófol az elméletre. A mesterséges objektivizmus kiépítése ugyanis pont a boldogság feltalálásához hasonlatos. Így a transzhumanizmus nem csupán beavatkozásai-val, hanem retorikájával is a boldogság feltalálását képviseli. A nietzschei és Fukuyama-féle jóslat egy erős narratíva a transzhumanizmus utolsó emberének kritikájára. A posztmodern irányzat azért is tekint magára transzhumánnak vagy poszthumánnak, mert az utolsó embert is meg akarja haladni. Azáltal, hogy emberen túlinak tekint magát, ki akarja magát vonni a nietzschei és fukuyamai kritika alól.

lesz a legeffektívebb, aki a legtöbbet képes költeni saját fejlesztésére. A transzhumanizmus nem csupán piacósítja az emberi életet, hanem azt teljességében ki is forgatja és magáévá is teszi. A szélsőséges transzhumanizmus nem az egyenlőség utópiáját valósítja meg, hanem a digitális rabszolgaság disztópiáját hozza el. Az egyenlőség jogokkal, és nem mesterséges beavatkozásokkal biztosítandó. A jogok esetén ugyanis adott a megfelelő kontroll egy-egy ország alkotmánybírósága és a nemzetközi bíróságok révén.

A posztmodern kor az esztétika radikális átalakulását hozta el a világra. Az esztétika dekonstruálása és a közízlés átalakítása nem csupán a posztmodern épületekben és a Jeff Koons-féle szobrokban mutatkozik meg, hanem az interneten is. Nem csupán a köztereken érik az embereket megváltozott esztétikájú hatások, hanem az online terekben is. Az esztétika dekonstrukciója markánsan megmutatkozik az internetet már egyre korábban használó generációk ízlésében is.

A digitális szépség hozzá akar idomulni a teljesítmény-szubjektumhoz, ahelyett, hogy megtorpanásra és gondolkodásra készítené azt. „A természeti szép ellentéte a digitális szépnek. A digitális szépben teljesen meg van szüntetve a másik negativitása. Ezért egészen sima. Nem szabad szakadásnak lennie benne.” (Han, 2021b, 37) Az esztétika radikális átalakítása és dekonstrukciója az ember szabad szelleme elleni támadás. Az esztétika politikai kérdéssé vált, így attól függően kategorizálják politikai osztályokba az embereket, hogy mit gondolnak szépnek. Az esztétikából a hasznosság jegyében csináltak politikai kérdést, hiszen az esztétika felszámolásával az emberek nem időznek el a valódi szépségnél. A valódi művészet igazi élvezése és az abban való kibontakozás időt vesz igénybe, ez azonban nem egyeztethető össze a teljesítmény-orientált társadalommal. A teljesítmény-társadalom csak azt értékeli, aminek kézzelfogható eredménye van. A művészetnek pedig nem kézzelfogható haszna, hanem értelme van. Az igazi művészetet nem lehet a teljesítmény nevében kizsákmányolni.

Sajátos párhuzam, hogy a transzhumanista koncepció alapján az embernek meg kell haladnia az evolúciót, a posztmodern művészet pedig az esztétikát — a szép érzékelésének és értékelésének evolúcióját — akarja meghaladni. Az evolúció és az esztétika meghaladása olyan világhoz vezetne, ahol megszűnnek a közös gyökerek. Az emberekben alapvető vágyként él a közösségalkotás. A transzhumanizmus a közösségalkotás evolúciós alapját azonban éppúgy kigyomlálja, mint az értékrendbeli alapot. A természetes közösségformálás megszűnik a poszthumanizmussal, hiszen mindenki az okos hatalom barátságos felügyelete alá tagozódik be. A transzhumanizmus mesterséges alapot akar nyújtani a közösségteremtés látszatához. A mesterséges alap az önoptimalizáció féligazsága, melyben minden ember önmaga tökéletesítésén mesterkedik. Az ilyen mesterséges közösségek — amennyiben ezek nem barátságon alapulnak — csak a teljesítmény szubjektum még mélyebb kimerüléséhez vezetnek, mert a pihenést szolgáló közösségek is a versengés terrénumaivá válnak. Az emberi szabadság kizsákmányolása csendben történik, az önoptimalizálás álcája alatt.

Ferenc pápa az ITK-n — Személyes tapasztalat epilógus gyanánt

Felelős katolikus joghallgatóként feltettem magamnak a kérdést, hogy számomra mit üzen Isten Ferenc pápa budapesti látogatásán és beszédein keresztül. Válaszként az fogalmazódott meg bennem, hogy a katolikus felsőoktatásban megszerzett tudás egy rávilágítás arra, hogy mi vesz körül minket. Mind a teremtett világban, mind az ember által kialakított struktúrákban — gondolva akár egy államra, valamilyen művészeti alkotásra vagy egy jól működő közösségre — felfedezhetjük a Teremtő Istent. Ha a tudásvágy arra irányul, hogy a tanulás, tapasztalás termékét, mint szakértelmet vagy készséget csupán eszközként használjuk valamilyen anyagi cél elérése érdekében — tehát e vágy nélkülöz minden szociális vagy lényeglátó, szemlélődő attitűdöt — akkor elveszítjük azt a képességünket, ami emberi mivoltunk legnemesebb tulajdonsága. Azt a tulajdonságot, amelyre semmilyen más teremtett élőlény nem képes, csak az ember; azt a felismerő képességet, hogy a pusztá életösztöneink követésén túl valami nagyobb küldetésre vagyunk hivatottak. Az életünkre és környezetünkre való reflexió, rácsodálkozás az, amelyben valóban megmutatkozik az Isten képmására való teremtettség. Nagy felelősség, s egyben lehetőség van a katolikus felsőoktatás — különösképpen a Pázmány Péter Katolikus Egyetem — vezetőinek birtokában. A fiatal felnőtteket úgy kell oktatni, hogy a tudás átadása közben a tanítás, tanulás mind szellemi, mind lelkeségi aspektusa is jelen legyen.

A reánk bízott feladat terén a jogtudomány különösen nagy hangsúlyt kap; a jogalkotás, jogalkalmazás és az állami szervek működése a társadalmi rend alappilléreit adják. Ennek köszönhetően a jogtudományban elmélyülő hallgatóknak megvan a lehetősége arra, hogy állami, társadalmi szintű folyamatokat alakítsanak, és így a humanitás megőrzésében is közreműködjenek.

Felejthetetlen élmény volt számomra, hogy személyesen is hallhattam Ferenc pápa a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karán mondott beszédét. Különösen azon rész ragadott magával, melyben a Szentatya azt hangsúlyozta, hogy a kultúraszerető emberek közös jellemzője egy egészséges nyugtalanság; nem frusztráció, hanem azon vágy, ami a felfedezés és elmélyülés, tapasztalás és megosztás pólusainak folyamatos váltakozása, megvalósítása; az a tudásvágy, amely mer idegen helyzetekbe belépni, és nyitott az ötletekre.

Óvakodnunk kell azonban attól, hogy ez a nyugtalanság gyökere legyen annak a birtoklásváagnak, amely az irányítás- és hatalomvágyban látja célját. Az embertársainkra való nyitottság sohasem párosulhat uralkodásvágygal, különben elveszti lényegét. A jogi szférában mozgó ember alapvető készsége, hogy olyan szemléletmódot tudjon képviselni, amely elősegíti abban, hogy kellő objektivitással forduljon egy-egy problémához. Másrészt a jogász hivatás alapja az emberközelség is, s így hivatásunk lényege, hogy szaktudásunkat ne önmagunk javára kamatoztassuk, hanem mások kiteljesedését segítsük.

A posztmodern világ azt mondja: élj úgy magadért, hogy uralod a világot. Ferenc pápa és Jézus azt mondja: élj úgy másokért, hogy közben szemléled a világ szépségeit. Ezek a tapasztalatok érlelődtek bennem Ferenc pápa Információs Technológiai és Bionikai Karán tartott beszédéből és budapesti látogatásából kifolyólag.

Irodalomjegyzék

- Arendt, H. (1998). *The Human Condition*. The University of Chicago Press.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226924571.001.0001>
- Ferenc pápa (2015). *Laudato si'*. Szent István Társulat.
- Fukuyama, F. (1994). *A történelem vége és az utolsó ember*. Európa.
- Guardini, R. (1994). *Az újkor vége*. Vigilia.
- Guardini, R. (2022). *Lettere dal Lago di Como. La tecnica e l'uomo*. Morcelliana.
- Han, B. (2020a). *A kiégés társadalma*. Typotex.
- Han, B. (2020b). *A transzparencia társadalma*. Gondolat.
- Han, B. (2021a). *Csillapítótársadalom*. Typotex.
- Han, B. (2021b). *A Szép megmentése*. Typotex.
- Merton, T. (2009). *Párbeszéd a Csönddel*. Vigilia.
- Morris, D. B. (1996). *Geschichte des Schmerzes*. Suhrkamp.
- Nietzsche, F. (2002). *Így szólott Zarathustra*. Osiris.
- Pearce, D. (2007). *The Hedonistic Imperative*,
<https://www.hedweb.com/hedethic/hedonist.htm>

Ferenc pápa beszéde a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és annak filozófiai háttere

Félix Bernát

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Pope Francis' speech at Pázmány Péter Catholic University and its Philosophical Background.

Abstract: This essay is about a speech, which was presented by Pope Francis at Pázmány Péter Catholic University. In this study, I was interested in the philosophical side of the speech. The main arguments of the speech were about self-knowledge, contemplation, the different types of knowledge, and the problems of communities, which are mostly traditional philosophical questions. So I tried to explain the similarities between the speech of the Pope and the statements of very well-known philosophers, for example, Aristotle, Augustinus, Martin Heidegger, and Byung-Chul Han. I also tried to show that the Pope's statements do not require the acceptance of Christian teachings, we are talking about more general teachings here. I will also briefly touch on the importance of universities, which Pope Francis attached great importance to in his speech. In addition to these, it is important to analyse and understand the advice left to us by our Holy Father, which raises the question of what it means to know oneself. The question of self-knowledge was an unavoidable element of his speech at Pázmány, which is why it will be important in my study to deal in detail with the philosophical aspects of this question.

Absztrakt

Jelen dolgozatomban a filozófiai szemszögből igyekszem megvizsgálni a Szentatya által elmondottakat. A beszéd legfontosabb témái között számos olyan volt, amelynek a filozófiai vonatkozása rendkívül fontos: az önmegismerés, a szemlélődés, a tudás fajtái, vagy a közösségi kötelek elsorvadása mind-mind olyan téma, amelyről az egyes gondolkodóknak sok mondanivalója van. Írásomban Szent Ágoston, Martin Heidegger, Byung-Chul Han, valamint Arisztotelész gondolatait fogom megvizsgálni, mindezekkel remélhetőleg azt bizonyítva, hogy a Szentatya által elmondottak nem csak keresztény gondolkodók számára elfogadhatók, hanem a legkülönbözőbb korok szülöttei és filozófiák képviselői is megtalálhatnak benne olyan tartalmat, amellyel tudnak azonosulni. Az egyetemek jelentőségére is röviden kitérek, amelynek Ferenc pápa nagy jelentőséget tulajdonított beszédében. Ezek mellett, pedig fontos elemeznünk és megértenünk Szentatyánk ránk hagyott tanácsát, ami felveti a kérdést, hogy mit is jelent megismerni önmagunkat. Az önmegismerés kérdése kikerülhetetlen eleme volt a Pázmányon mondott beszédének ezért lesz az írásomban is fontos, hogy részletesen foglalkozzak a kérdés filozófiai vonatkozásaival.

Először Martin Heidegger, Spiegellel készített interjút tárgyalnám, amelyben a filozófus azt fejti ki, hogy a technika által okozott folyamatos funkcionálás¹ és az emberi élet mindinkább technikai jellegűvé válása eredményeként az ember elveszíti a kapcsolatát a természettel, a földdel és saját gyökereivel. A technika olyan mértékben

¹ A gondolkodás funkcionálissá válása azt jelenti, hogy az emberek a világot és a dolgokat elsősorban azok használati értéke és funkciója alapján értékelik, és elveszítik a mélyebb értelmüket és jelentésüket.

leváltotta az ember eddigi viszonyait, hogy ez vált a meghatározóvá. Már a funkcionális célok és érdekek váltak mértékadóvá, az eddigi természetes kapcsolatokkal szemben. Azaz mindent a hasznosságuk és céljuk határoz meg, miközben a régi értékek és emberi kapcsolatok leértékelődtek. Elveszik a kapcsolat a világ és az ember között, s mint ahogy Ferenc pápa kifejtette, teljesen megváltozott az ember szemlélete a dolgokról és ezzel együtt önmagáról is. Az ember „gyökértelenné” válik, mert az ősi kapcsolatai — amelyekhez hozzátartozott — elvesznek a technikai fejlesztések és a funkcionális racionalitás árnyékában. Az ember saját magával való kapcsolatát is elveszíti azáltal, hogy az élet egyre inkább technikai folyamatokra és célokra redukálódik (Heidegger, 1966). Ezért is ideillő ezen gondolat Heideggertől hiszen ő is rámutat önmagunk megismerésének fontosságára, ahogy a Szentatya is. Fontosnak tartottam a kereszténységen kívüli gondolkodásra is kitérni, hiszen ezzel rámutatunk azon tényre, miszerint ez nem csupán a keresztény világ krízise, hanem ugyanúgy egész világunké is.

Heidegger szerint az egyetemeknek kritikus szerepük van azáltal, hogy megőrzik és továbbadják az emberi kultúra mélyebb értékeit miközben szembe kerülnek a pusztán funkcionális szemléletmóddal. Az egyetem a tudás és a kultúra megosztásának a helye, amelynek a tovább örökítése a feladata. A reflektív és logikus gondolkodás kialakulását hivatott elősegíteni. Segít kritikai szemléletet nyújtani, amivel képesek vagyunk önmagunkat megtalálni, feltárni. Az egyértelmű, fundamentális kérdések feltevése a legfontosabb, ami jelenleg el van hanyagolva, és hajlamosak vagyunk csak a funkcionalitás alapján kérdezni. Jelentős például azon reflektív gondolkodás kérdése, hogy „ki vagyok én?”, amely önmagunk lényének lényegére kérdez rá. Ezen kérdések feltevése nélkül vakok vagyunk, pedig ez a kérdésfeltevés megy szembe azon gondolkodással, amit Ferenc pápa birtokló, daraboló gondolkodásnak mond, s mely ellen, ahogy láthatjuk Heidegger is küzdött. Nem szabad csupán a részekre fókuszálni, s a hasznosságot látni a dolgokban, hanem úgy kellene látni a világot és a dolgokat ahogy vannak. Magunkra ráébredve leszünk képesek kiemelni magunkat a materiális rabszolgaságából, hiszen aki csupán uralkodóan tekint a tárgyakra, az maga lesz szolga. Ahogy Heidegger, úgy Ferenc pápa is a dolgok mélyebb értelmének a fontosságát hangsúlyozza.

A Szentatya beszédének fontos eleme volt a delphoi jósa híres intelme, a „gnothi szaudon” („Ismerd meg önmagad!”). Az önmegismerés Heidegger filozófiájában is hangsúlyos elem, így érdemes munkásságnak ezen vonásait is összevetni a pápa szavaival. Az emberi létezés azért különleges, mert az ember képes önmagát vizsgálni, kérdéseket feltenni a létéről és aktívan részt venni a világban. Az ember egy kiemelt létező, aki képes a választásra. Egy olyan világba születik bele, amelyen belül fel kell ismernie magát és tudatosan választania, hogy önmaga legyen. Választása abban nyilvánul meg, hogy hogyan viszonyul az előtte álló lehetőségekhez és döntésekhez. Az ember tehát önmaga választja meg, hogy hogyan akar élni és miként viszonyul a világhoz (Heidegger, 2007). Kérdések feltevése nélkül tehát sosem lehetünk teljesen

önmagunk, így ez a téma kiemelt fontossággal rendelkezik. Azonban a legtöbb ember nem ismeri meg önmagát, s ahogy Heidegger is mondja: „Mindenki a másik, senki sem önmaga. Az akárki², akivel a mindennapi jelenvalólét ki-jére vonatkozó kérdést megválasztottuk, a senki, akinek a jelenvalólét az egymásköztlétben már mindenkor kiszolgáltatta magát.” (Heidegger, 2007, 148)

Heidegger ezen szövegei az önmagunk megismerésének fontosságát igyekeznek alátámasztani. Hogy választ kapjunk a legtöbb kérdésre előbb meg kell ismernünk önmagunkat, és ez természetesen más gondolkodóknál is hangsúlyos, ilyen filozófus Szent Ágoston is. Szerinte az ember a szíve mélyén Isten nyomaira lel. Az önmegértés és önismeret pedig fontos. eleme az elmélkedésnek, mivel az emberi lélek belső mélységeiben találkozik Isten jelenlétével. Az emberi szívben és lélekben megtalálható egy vágy Isten iránt.³ Az önismeret során felismerhetjük, hogy hiányzik valami az életünkből, és ez a hiányérzet vezethet bennünket az isteni teljesség felé. Az önmegértés és az önismeret segíthet felismerni ezt a vágyat és ráébredni, hogy az emberi lélek csak Istenben található meg teljes beteljesülését (Szent Ágoston, 1995). Az embernek el kell engednie a földi vágyait és elfordulnia a külső dolgoktól ahhoz, hogy Isten jelenlétét mélyebben megtapasztalhassa. Az önismeret által ráébredhetünk, hogy az anyagi dolgok nem tudják kielégíteni a lelkünk mélyebb vágyait, és így nyitottabbak lehetünk az isteni irányításra és kegyelemre. Imádság és csendes elmélkedés az, amellyel mélyebb kapcsolatba léphetünk Istennel.⁴ Az imádság és elcsendesedés hiányzik a társadalmunkból, hívta fel figyelmünket Ferenc pápa, amely meggátol sokakat attól, hogy megtaláljuk önmagunkat, s magát Istent is. Ahhoz, hogy Istent megismerjük, ahhoz előbb magunkat kell megismernünk. „Örök-új Szépség, későn, jaj későn kezdtelek szeretni! Bennem voltál, én meg künn! Künn kerestelek s torz mivoltommal berohantam ékes teremtett világodba. Velem voltál s én nem voltam veled. Teremtmények szakítottak el messze tőled, amik nélküled egyáltalán nem is volnának” (Szent Ágoston, 1995, 152).

Nincs idő elvonulni és szemlélődni mai korunkban, s ez egyre kevésbé jelentős társadalmunk számára. Nincs időnk önmagunkat vagy egyértelműnek tűnő dolgok legitimitását megkérdőjelezni, s így előre legyártott ideológiákat, válaszokat fogadunk el ebben a rohanó világban. Ez viszont nem kíván olyan állítás lenni, hogy régen minden jobb volt, csupán egy észrevétel a világ felgyorsulásáról és annak következményeiről, amelyeket Ferenc pápa is gyakran feszeget beszédében. A templomban való

² Akárkinek lenni annyi, mint az önállótlan és a nem-tulajdonképpeniség módjában lenni.

³ „Mikor téged, Uramat, Istenemet kereslek, tulajdonképpen a boldogságot keresem. Kereslek, hogy lelkem éljen.” (Szent Ágoston 1995, 148)

⁴ levegőről. Tegyük fel, hogy nem gondol az égboltozatra, sőt maga a lélek is hallgat önmagáról s a maga gondolata nélkül maga fölé emelkedik. Tegyük fel, hogy üres csend vált fel minden álmot, minden képzelődést, minden beszédet és jelet, egyszóval mindent, aminek el kell tűnnie, hogy a csendesség tökéletes legyen. Ha most ez az ember belehallgat a csendbe, megéri a mindenség szavát: 'Nem mi alkottuk magunkat, hanem ő alkotott minket, aki megmarad örökké.'" (Szent Ágoston, 1995, 128)

elcsendesedés már a társadalomtól egy messze álló létforma, s nem tűnik már természetesnek a mai ember számára. Nem véletlen, hogy Heideggert említettem az előzőekben, hiszen ő mutatott nagyon tisztán rá, hogy az „Akárkiben” való feloldódás, azaz a tömeg mozgásában való eltűnés nem egy autentikus formája a létezésnek, s a kellemetlenbe, felkavaróba kell kerülnünk, hogy válaszokat kaphassunk. Akik autentikusan akarnak létezni, azoknak tudatába kell lenniük önmaguk végességével és halandóságával. Tudatosan kell létezni, nem pedig csupán a tömeg sodrában megfulladni (Heidegger, 2007). A külső ember hajlamos az anyagi vágyakra és a fizikai örömökre, míg a belső ember az örökérvényűre vágyik. Az elmélkedés, valamint az imádság segíthetik az embert abban, hogy a külső és belső ember közötti feszültségeket áthidalja, és közelebb kerüljön Istenhez. Míg Isten szépsége benne van minden teremtett dologban és mind visszautalnak teremtőjükre, Istent legjobban önmagunkban fogjuk tudni megragadni (Szent Ágoston, 1995). „Az igazság pedig azt mondja nekem: ég és föld és bármely anyag nem lehet a te Istened! Saját természetünk is ezt magyarázza; akinek szeme van, láthatja, hogy az anyag mindig kisebb a részben, mint az egészben!” (Szent Ágoston 1995, 139)

Ágoston tagadhatatlanul az egyik legkiemelkedőbb alak a keresztény gondolkodás történelmében. Remekül összecseng mondanivalója érthető okokból Ferenc pápa beszédével, s könnyebben összeegyeztethetők a véleményeik. Az a típusú világszemlélet, amellyel Ágoston rendelkezett és hirdetett, pontosan az a gondolkodásmód, amit Ferenc pápa kívánatosnak tart. Ezen szemléletben intim kapcsolatban van az ember a világgal, s nem uralni akarja a dolgokat, hanem elmélyedni azokban, s szemlélni azokat. Tisztán látszódik ezáltal benne a kívánatos állapot, amit a Szentatya hirdetett. A régi bölcs írásait olvasva könnyebben érthetővé válik az elsajátítani kívánt létforma, és eszközöket kapunk a megszerzéséhez. Ezek mellett remekül szemlélteti a kívánt gondolkodásmód tartalmát és hasznosságát.

Ágoston és Heidegger műveiben felmerül a távolság az ember és a természet között, valamint az ember önmagával való kapcsolatának a hiánya. Rámutatnak arra, hogy az emberek inkább az anyagi és funkcionális célokra összpontosítanak, és elveszítik a mélyebb értékeket és kapcsolatokat. Heidegger azt fejt ki, hogy a technika áthatja az emberi létet és a mindennapi tevékenységeket. Ezzel összhangban Szent Ágoston is beszél az ember elvesztett kapcsolatáról a természettel és önmagával. Mindketten arra hívják fel a figyelmet, hogy az embernek el kell fordulnia a külső dolgoktól és a technikai funkcióktól, hogy az önmegértés, a belső elmélkedés révén megtalálja az önmagát és a világ mélyebb értelmeit. Heidegger arra ösztönzi az embereket, hogy lépjenek ki a tömegeből és merüljenek el az önmegértésben és a mélyebb kérdések vizsgálatában. Hasonló módon Szent Ágoston is azt tanítja, hogy az elmélkedés és az önmegértés által az ember képes elmozdulni a materializmus és a külső vágyak irányából.

Tekintsük meg most a következőkben, hogy milyen „dogmákkal” is kell szembenéznünk a mai társadalmunkban. Ferenc pápa ideológia gyarmatosításként jellemezte a kapitalizmus erdőtűz szerű terjedését, mely az egész világot elborította, s elterjesztette a „funkcionális” gondolkozást. A következőkben az „ideológiát”, úgy fogom meghatározni, mint egy átfogó rendszert vagy gondolkodásmódot, amely összekapcsolja az emberek politikai, filozófiai és egyéb meggyőződéseit (John Levi Martin 2015, 11–13). Ezeket az átfogó rendszereket, ha alaptézisként vannak értelmezve, akkor dogmatikussá válnak, hiszen nincsenek és nem is lehet megkérdőjelezni őket. A keresztény hit nem kívánja betanítani az igazságokat, hanem bátorítja az egyház tagjait ezeknek a megkérdőjelezésére, hiszen mindenkinek magának kell megtalálnia az Istent. Ahogy Szent Ágoston írásait megvizsgáltuk láthatjuk, hogy ezen folyamatnak mindig az emberben magában kell lezajlania, hiszen ettől lesz a hit erős. Szent Ágostont megelőzve még Szent Jusztinosz érvelt amellett, hogy a keresztény hit nemcsak vak hiten alapul, hanem logikus vizsgálattal is alátámasztható. Abban hitt, hogy az értelem és a logika segíthet a hit megértésében és a keresztény tanítások érvekkel való megerősítésében. Tehát a hit igazolása ugyanúgy fontos, mint a hit maga, hiszen nem megsemmisíti azt, hanem csak erősebbé teszi. Mindezeket az eredményeket pedig a filozófiai logikus gondolkodás segítségével kívánta valósággá tenni (XVI. Benedek pápa, 2009). Ágoston szintén hit a kettőnek szintézisében, viszont ugyancsak állította, hogy az értelmünk nem képes teljesen felfogni Istennek létét. Emellett viszont hasonló szükségességét érezte az értelem igazolásának.⁵

Ahogy Ágoston maga írta hamarosan megtérése után, a hit és az értelem „az a két erő, amelyek a tudáshoz vezetnek bennünket.” Ezzel kapcsolatban joggal őriz meg tekintélyét az a két ágostoni formula, amelyek a hit és az értelem szoros összetartozását fejezik ki: *crede ut intelligas* („higgy, hogy érts”) — a hit nyitja meg az utat az igazság kapuján való áthaladáshoz —, és az ettől elszakíthatatlanul érvényes *intellige ut credas* („érts, hogy higgy”) — keresd az igazságot, hogy megtaláld Istent és higgy (XVI. Benedek pápa, 2009, 217).

A Szentatya mondanivalójának fontos része volt a modern (kapitalista) berendezkedés kritikája, állítása szerint mindössze a szabadság illúziója és nem a valódi szabadság az emberek osztályrésze. Byung-Chul Han könyveinek gyakori témája az az új alávetettség, ami a szabadság képében hajtja az embereket rabigába. Han szerint öntudatlanul zsákmányoljuk ki magunkat, amikor például a munkanapokat nem tudjuk befejezni (itt érdemes belegondolni, hogy hány ember dolgozik naponta valóban annyit, amennyit a munkahelyén bent van, mennyire lehet a szabadidőben elszakadni a

⁵ „Szent Ágoston teljes lelki vándorútja ezért olyan modell nyújt, amely még ma is érvényes a hit és az értelem viszonyára. Ez a kérdés nemcsak a hívőket foglalkoztatja, hanem mindenkit, aki keresi az igazságot, mivel olyan téma, amely minden ember egyensúlya és végső rendeltetése szempontjából fontos. Ezt a két dimenziót, hitet és értelmet nem szabad elkülöníteni egymástól, vagy szembeállítani egymással, hanem inkább kéz a kézben kell járniuk.” (XVI. Benedek pápa 2009, 217)

munkahelyi hívásoktól, emailektől), de a filozófus szerint az a típusú berendezkedés, amiben mindenki a saját álmait hajszolja és a vállalkozásán keresztül valósítja meg magát, nagyban a depresszió népbetegségé válásának oka is.⁶ Han szerint az új szabadság mindössze abban áll, hogy a kapitalizmus az úr-szolga viszonyt egy személyen belülre zárta⁷, így aki komolyan haladni akar előre, vagyonosodni akar, profitot akar termelni a vállalkozásával vagy előléptetést szeretne, az plusz munkát végez és mivel az egyre fokozódó plusz munkák el nem végzése büntudattal, vagy a feljebb említett depresszióval járhat, talán nem túlzó egyetérteni a *Kiegészítés társadalma* című könyvében tett főbb kijelentésekkel:

A munka- és teljesítményelvű társadalom nem szabad társadalom. Új kényszerűségekkel ajándékozta meg önmagát. Az úr és a szolga párbeszéde végül nem azt a társadalmat eredményezi, amiben mindenki, aki szabad, pihenni is képes. Sokkal inkább egy olyan munkaelvű társadalmat eredményez, ahol az úr maga is szolgává lesz. Ebben a kényszerítő társadalomban mindenki a saját munkatáborát irányítja... (Byung-Chul Han 2019, 40)

Még egy másik, de nagyon hasonló gondolat a *Pszichopolitika* című írásából:

A neoliberalizmus, mint a kapitalizmus mutációja a munkából vállalkozót csinál. Nem egy kommunista forradalom, hanem a neoliberalizmus szünteti meg a mások által kizsákmányolt munkásosztályt. Ma mindenki a saját vállalkozásának önmagát kizsákmányoló munkása. Mindenki úr és szolga egy személyben. Az osztályharcból is önmagunkkal folytatott belső harc lesz. (Byung-Chul Han 2020, 12–13)

Byung-Chul Hannak *A rítus eltűnése* című könyvében is fontos megállapítás, hogy a szuverenitásunk valójában illúzió, aminek a termelékenység az oka: „Éppen a termelékenység pusztítja a szuverenitást, mint életformát. A szuverenitást új alávetettség váltja fel, amely mindazonáltal szabadságnak mutatja magát. A neoliberális teljesítményszubjektum annyiban abszolút szolga, amennyiben úr nélkül, önként zsákmányolja ki magát” (Byung-Chul Han, 2023, 64). Szerintem könnyen látható, hogy egy — alapvetően nem keresztény — filozófus számára is nagyon fontosak azok a gondolatok, amiket Ferenc pápa is megjegyzett előadásában.

De Han gondolatai a Szentatya más kijelentéseire is rímeltethetők. Talán nem meglepő a kijelentés, hogy a dél-koreai származású filozófus önmagunk kizsákmányolásával kapcsolatban azt is gyakran megjegyzi, hogy a munkának való ilyen feltétlen alárendelődés a társas kapcsolatok teljes elsorvadását eredményezi rendkívül sok esetben. Ferenc pápa is valami hasonlót jegyzet meg akkor, amikor az egyetemek fontosságát hangsúlyozta, szerinte is van valami a modern

⁶ „A depresszió ugyanakkor egyetlen immunológiai sémába sem illeszkedik. Abban a pillanatban tör elő, amikor a teljesítő alany már nem képes képesnek lenni. A depresszió mindenekelőtt az alkotó- és tetterő kifáradása” (Byung-Chul Han 2019, 26–27).

⁷ „A teljesítő alany megszabadult az uralkodó hatalomtól, amely munkára kényszerítette és kizsákmányolta. Csakis önmagának van alárendelve. A külső domináns hatalom kiesése azonban nem iktatja ki a kényszerszerkezetet. Hagyja a szabadságot és a kényszert egybeesni” (Byung-Chul 2019, 91).

berendezkedésben, ami gátolja azt, hogy igazán mély és valódi emberi kapcsolatok könnyen és spontán módon létrejöjjenek, ezek a gondolatok pedig mintha csak egyenesen a *Pszichopolitika* című Han könyvből származnának: „A szabadság alapvetően viszonyzó. Az ember csak egy sikerült viszonyban, boldogító együtt létben másokkal érzi valóban szabadnak magát. A totális elszigetelődés, amelyhez a neoliberais berendezkedés vezet, nem tesz valóban szabaddá minket” (Byung-Chul Han 2020, 9). Han élesen kritizálja a közösségi médiát és azt a neoliberais kapitalizmust is, amelyben ez a típusú elmagányosodás és elszigetelődés létre tudott jönni⁸, és Ferenc pápa beszédében is óva int, hogy ne legyünk a „kegyetlen kapitalizmus rabszolgái”.

Han egyik könyvének, a *Pszichopolitika* című kötetnek a dataizmussal foglalkozó része is olyan szegmens, ami bővelkedik az olyan megállapításokban, mint amelyek a Szentatya beszédében is elhangzottak: Ferenc pápa beszédében a tudásnak két formája van, az egyik olyan, ami elmerül a tárgyában, alázatosan viszonyul hozzá, ezáltal valóban kapcsolatteremtő módon jelentkezik. A tudás másik formája ezzel szemben mélyen uralomközpontú, a lényege, hogy minél több információt birtokoljon, gyűjtsön össze, és bontson szét. A tudás ezen fajtája nem megfigyelő módon lép fel, hanem elemez. Itt is olyan élménye lehet a Szentatya szavait hallgatónak, mintha Han beszélne, ugyanis a dél-koreai filozófus is nagyon hasonlóan ír: szerinte most az adatok korát éljük, azt az időszakot, amikor ez az elemekre bontott információ bizonyul a legértékesebbnek, de valójában a tudás ezen típusa nélkülözi az embert: „A pusztá adattömeg azonban, amely eközben felhalmozódik, nem válaszol a kérdésre: *ki vagyok én?*” (Byung-Chul Han 2020, 81). Han ezt a típusú berendezkedést egy második felvilágosodásként értékeli, amit azonban sürgősen követnie kellene egy harmadiknak, amely meghaladja a dataizmus tagadhatatlan hiányosságait: „A második felvilágosodás kulcsszava az átláthatóság. A számok transzparens közeget alkotnak, átlátszó és megbízható lencsét. A második felvilágosodás imperatívusza így hangzik: Mindennek adattá és információvá kell válnia” (Byung-Chul Han 2020, 77).

De miért is hiányos ez a dataista ideológia? Han szerint nagyrészt azért, mert szerinte a dataista metódusok lemondanak az emberi értelemről.⁹ Ennyiben lesz a dataizmus nihilizmus és dadaizmus egyszerre: teljesen lemond az értelmi összefüggésekről, ezáltal az *én*-t is számszerűsíti, számok sorozatává dehonesztálja a cselekvő egyéneket.

Bármennyire is meglepőek a Szentatya megoldásai, amelyeket a beszédben javasolt, hogy a fentebb említett problémákat hatékonyan tudjuk magunk mögött

⁸ „A gyenge kötődés következtében könnyű a libidót elvonni egy tárgytól, és helyette új tárgyakat megszállni. A hosszan tartó, fájdalmas „gyász munka” feleslegessé vált. A közösségi hálóban található „barátoknak” elsősorban az a szerepük, hogy fokozzák a narcisztikus önérzetet. Tapsoló tömeget képeznek, mely az áruként kiállított Egónak figyelmet szentel.” (Byung-Chul 2019, 82)

⁹ A dataizmus „teljesen lemond az értelemről. Az adatok és számok additívak, nem narratívák. Az értelem viszont narráción alapul. Az adatok az értelem hiányát töltik ki.” (Byung-Chul 2020, 80)

hagyni a mindennapi életben, ezek a megoldások főleg filozófiai alapokon nyugszanak. Persze már más tudományágak is sikeresen integrálták ezen megoldásokat: ilyen megoldás volt a beszédben is elhangzó szemlélődés, a lelassulás, vagy a csodálkozás. Talán eddig a csodálkozást nem kapcsoltam még semmilyen filozófushoz sem, annak ellenére, hogy a csodálkozás fogalma az egyik filozófiához leggyökeresebben kapcsolódó fogalom.¹⁰ De a csodálkozás hiánya és a modernizmus Byung-Chul Han filozófiájában is összeérnek, *A szép megmentése* című könyvében foglalkozik ezzel a témával a legbővebben a szerző. Han szerint a digitalizáció és a fogyasztói társadalom miatt lett minden „sima”, azaz minden konzumizálódott, semmi sem tud igazán kikököteni abból a taposómalomból, amit a fentebb említett rendszerek jelentenek: „Ma nemcsak a szép, hanem a csúnya is sima. A csúf is elveszíti az ördögi, a félelmetes vagy ijesztő negativitását, fogyasztási vagy élvezeti formulává simították” (Byung-Chul Han 2021, 15). Itt, Han jelen kontextusban, elsősorban a műalkotásokról, vagy a képi megjelenítésekről beszél, de persze így is kihallható a Szentatya és a dél-koreai filozófus gondolkodásának rokonsága: egy ilyen környezetben rácsodálkozni valamire olyan mély értelemben, mint ahogyan arra Arisztotelész gondolt, igen nehéz. Han számára a digitális felületek is olyan világot rejtenek, amelyek teljesen elsorvasztják ezt a csodálkozásra való hajlamot: „A természeti szép ellentéte a digitális szépnek. A digitális szépben teljesen meg van szüntetve a másik negativitása. Ezért lesz teljesen sima. Nem szabad szakadásnak lennie benne.” (Byung-Chul Han 2021, 37) Igen jól látható, az idézetből és szerintem sokak számára ismerős is ez a gondolat: a közösségi platformok, vagy az alapvetően cél nélküli böngészés az interneten megölik a kíváncsiságot, az ember toleranciaszintje igencsak megugrik és folyamatosan intenzívebb és intenzívebb benyomások vagy élmények kellenek ahhoz, hogy ne unatkozzunk. Így pedig az alapvetően természetesebb, de csodálkozásra méltó tárgyak teljesen kiszorulnak az életterünkéből.

Korábban már megemlítettem egy gondolatban, hogy Ferenc pápa, mint megoldást a szemlélődést és az elcsendesülést javasolja. Amellett, hogy itt is megtartom az írás ívét, azaz továbbra is a Szentatya gondolataira rímelő filozófiákat fogok mutatni, egy mondat erejéig megemlíteném, hogy az elcsendesülés és a szemlélődés nekem személyesen is igen fontos és nagyon jó tanácsnak gondolom (nem csak a fiatalok vagy egyetemisták számára). De mit is jelent pontosan a szemlélődés?

A szemlélődés abban áll, hogy az ember Istennél időzik, Isten jelenlétét éli át. A keresztény misztika különbséget tesz a (pszichikai igyekezet által) megvalósított szemlélődés és az (Isten által) belénk „öntött” szemlélődés között, amikor kegyesen Isten ismerteti meg magát az egyes emberrel. Ez utóbbi a voltaképpeni szemlélődés, amelyben az ember közvetlenül (tehát anélkül, hogy szellemi képességeit irányított, tárgyilag rögzített és közvetített módon működtetné) átengedi magát a lényegével

¹⁰ A csodálkozás, mint a filozófia kezdete Arisztotelészétől ered, talán az egyik legtöbbet idézett és legszélesebb körben elterjedt filozófiai szállóige.

együtt adott, de a kegyelem által felemelt transzcendenciájának (Rahner & Vorgrimler 1980, 640).

Persze a teológiai kisszótár nem lehet képes arra, és nem is várhatjuk tőle azt, hogy teljsen behatóan ismertesse ezt a fogalmat, alapvetően talán érdemes annyiban összefoglalni, hogy a szemlélődés a legtöbb filozófusnál valamiféle elcsendesedés, a külvilágon kívülre koncentráció. Talán mind a fentebb idézett fogalom, mind most az én rövid leírásom segít megmutatni azt, hogy a szemlélődés a legtöbbünk életéből hiányzik.

De azt, hogy az önmagunkkal foglalkozás igen fontos, már az antik filozófia egyik legjelentősebb alakja is felismerte, sőt filozófiájának egyik központi eleme a szemlélődés. Arisztotelész ugyanis háromfajta életviteli opciót különböztet meg: az egyik az élvezeteknek szentelt élet, a másik lehetőség a politikai vagy közéleti cselekvéseket középpontba állító életmód, míg a harmadik lehetőség a szemlélődő életet folytató emberé. Ezen boldogság felfogásban a szemlélődés lesz a legértékesebb.

A fentebb már említett szerzők közül Byung-Chul Han számára is a szemlélődés egy formája lesz a kiút az általa felvázolt — és a Szentatya által felvillantott problémákhoz nagyon hasonló — kérdésekre és egy különleges lelassulást szorgalmaz:

A lelassulás önmagában nem eredményez fenn-költ időt. A fenn-költ idő olyan idő, amely nem hagyja magát sem felgyorsítani, sem lelassítani. Az aktuálisan agyonfutott ún. akceleracionizmus nem ismeri fel, hogy a jelenlegi időválság nem fogható meg sem a folyamatok lassításán, sem a gyorsításán keresztül. Egy új életformára, egy új narratívára van szükségünk, amelyből egy másik idő, az élet egy másik tartalma indulhat ki, egy életforma, amely megvált minket száguldó bénultságunkból. (Byung-Chul Han 2019, 98)

Persze a fenn-költ idő ilyen távolságból tűnhet akár a szemlélődéstől valami nagyon idegennek, de talán két olyan érv állhat itt, ami meggyőző lehet azzal kapcsolatban, hogy Han is a szemlélődés egy típusára gondol. Egyrészt, a fenti idézet is mutatja, hogy Han az időből valamiféle kilépést szorgalmaz, nem elégszik meg azzal, hogy egyszerűen lassítjuk magunk körül az életet. Ez a szemlélődésre is száz százalékban igaz. Másrészt, Han sokszor idézi (lásd például: Byung-Chul Han 2019: 93 vagy 103.) a megoldásokat taglaló szövegrészeiben Arisztotelészt, aki pedig dedikáltan a szemlélődés fogalmával él. De Han akkor is nagyon közel kerül a szemlélődéshez, amikor a filozófiai életmódot, mint idiotizmust, mint a neoliberalizmus elhajlásaival szóba nem álló, onnan kivonuló életmódot jeleníti meg, ami kivonul és „a hallgatás, a csönd és a magány szabad tereit hozza létre, amelyekben lehetséges olyasmint mondani, amit tényleg mondani érdemes” (Byung-Chul Han 2020, 108).

Lezárásként egy olyan motívumot szeretnék még felmutatni, ami mind a kereszténység — és így Ferenc pápa —, mind Byung-Chul Han számára fontos: ez pedig a tűz, valamint ehhez kapcsolódóan a fény, a világítás motívuma. A filozófus számára nem is leginkább a szövegben jelenik meg hangsúlyosan a fény és a tűz, hanem a magyar kiadás borítóján: Han sok könyvén jelennek meg gyufák, de sosem égő, azaz fényt hordozó állapotban. Ez is jelzés, hogy a szerző szerint elérni kívánt állapotokhoz még

erőfeszítések megtétele szükséges (például a szemlélődés). Az egyik borítón egymáson hevernek a kiégett gyufaszálak (*Pszichopolitika*), egy másikon egymástól hermetikusan elszeparálva állnak a szintén fényüket veszített tárgyak (*A kiégés társadalma*) de olyan borító is van, amin az egyedül árválkodó lángja éppen kialudt, így a gomolygó füst is elének kerül (*A rítus eltűnése*).

És hogy a kereszténység számára miért kiemelten fontos a tűz vagy a fény jelképe. Nos a Szentírás hemzseg azoktól az analógiáktól, amiben a tűz vagy a fény valami jó, ami esetleg maga az Isten, vagy az emberben meglévő lehetőség, hogy Isten tervét valóra váltsa. Néhány példa: „Úgy fényljk a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket” (Mt 5:16); „Hogy legyetek feddhetetlenek és tiszták, Istennek szeplőtlen gyermekei, az elfordult és elvetemedett nemzetség közepette, kik között fényletek, mint csillagok a világon” (Fil 2:15); „Ti vagytok a világ világossága.” (Mt 5:14). Szerintem ennyiből is világosan látszik, hogy a világítás lehetősége mind Han, mind a keresztény hagyomány számára nagyon fontos.

Végül röviden szeretném összefoglalni, hogy szerintem milyen gyakorlati tanulságokkal járt a Szentatya beszéde, valamint az említett gondolkodók tárgyalása, azon felül, hogy a pápa beszéde és az egyes filozófusok gondolatainak hasonlóságára — remélhetőleg — sikerült valamelyest rámutatnom. Talán a legfontosabb, hogy amíg nem vagyunk képesek feladni a birtoklás utáni vágyat és folytatjuk a töredékes szemléletét a világnak, addig soha nem leszünk elegek, hogy az egészet lássuk. A világot nem feltétlenül uralni kell, hanem harmóniában lenni vele. Ahogy uralni próbálunk sokszor dolgokat, paradox módon azok a dolgok kezdenek el uralni minket. Erre próbálnak minket tanítani a gondolkozók, mint Heidegger, Szent Ágoston és Ferenc pápa. Nem kell mindent hasznosságából kimenőleg értékelni, hanem meg kell látni az önmagában álló értékét, lecsupasztva. Az embernek sem hasznosságában van csupán értéke, hanem önmaga létezésében is már megtalálható az. Azáltal, hogy kinyitjuk a szemünket és kérdésre nyitjuk a szájunkat, úgy lehetőségünk nyílik Heidegger szavaival élve „Önmagunknak” lenni. Az igazság keresésének igényét kelti fel az egyetem és eszközöket ad számunkra, hogy ráléphessünk annak az útjára. Ki kell másznunk a barlangból, hogy láthassuk a világot teljes valójában¹¹ (vagy legalább megpróbáljuk megtenni azt). Istent keresnünk kell ahhoz, hogy megtalálhassuk. Önmagunkba tekintve pedig sikerrel járhatunk ezen fáradozásunkban. Egy újfajta gondolkozásra van tehát szükségünk, ami nem a birtokba vételre van fókuszálva, hanem a szemlélődésre.

¹¹ Platóni idézetre való utalás.

Irodalomjegyzék

- XVI. Benedek pápa (2002). Az egyházatyák Római Szent Kelemtől Szent Ágostonig. Szent István Társulat.
- Han, B. (2020). Pszichopolitika. Typotex.
- Han, B. (2019). A kiegészítés társadalma. Typotex.
- Han, B. (2021). A szép megmentése. Typotex.
- Han, B. (2023). A rítus eltűnése. Typotex.
- Heidegger, M. (2019). Lét és idő. Osiris.
- Heidegger, M. (1993). Már csak egy Isten menthet meg bennünket. Gondolat-jel.
- Martin, J. L. (2015). What is Ideology? *Sociologia, Problemas e Prácticas* (77), 9–31.
<https://doi.org/10.7458/SPP2015776220>
- Rahner, K. & Vorgrimler, H. (1980). Teológiai kiegészítő. Szent István Társulat.
- Szent Ágoston (1995). Szent Ágoston vallomásai. Szent István Társulat.

Reflexió Ferenc pápa a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karán elhangzott beszédének gondolataira

Kisvári Benedek

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Kar

Reflection on the Thoughts Expressed by Pope Francis in his Speech at the Faculty of Information Technology and Bionics at Pázmány Péter Catholic University.

Abstract: One of the greatest moral challenges for the 21st century individual is to preserve their humanity in an increasingly mechanized, digital world and prevent their soul from alienating itself from truly important matters. Pope Francis' speech during his visit to the Pázmány Péter Catholic University Faculty of Information Technology and Bionics can serve as a compass for anyone embarking on the path of self-discovery. Reflecting on these thoughts raises awareness of the individual's transcendent connection to their own soul, enabling us to think of ourselves and others as empathetic, breathing human beings. It is crucial to reassess our relationship with technology, avoiding being guided by fear or excessive greed in our actions, as these lead us down the wrong path. Navigating and exploring these thoughts is the task of today's individuals.

Absztrakt

A XXI. századi ember számára az egyik legnagyobb morális kihívás, hogy az egyre jobban elgépiesedő, digitális világban megőrizze emberségét, megakadályozza lelkének elidegenedését az igazán fontos dolgoktól. Ferenc pápa, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karán tett látogatása során elmondott beszéde irányítóként szolgálhat bárki számára, hogy az önmegismerésnek ezen az útján elinduljon. Ezekre a gondolatokra reflektálva felmerül az emberben saját lelkének transzcendenssel való kapcsolata, könnyebben tudunk magunkra és egymásra érző, lélegző emberi lényként gondolni. Fontos felülvizsgálni a technológiához való viszonyulásunkat, óvakodnunk kell attól, hogy tetteinket a rettegés vagy túlzott mohóság vezérelje, mert ezek rossz útra visznek bennünket. Ezeknek a gondolatoknak a körbejárása és feltérképezése a mai ember feladata.

A XXI. század zavaros forgatagában ritkán állunk meg és elmélkedünk helyünkről a világban. A legtöbbször nem merül fel a kérdés: Az ember, mint érző, lélegző, gondolkodó lény, milyen helyet foglal el a teremtésben, a válasz pedig milyen módon hat vissza lelkünkre, személyünkre? A kérdésre a választ megtalálni, az oda vezető úton végigmenni, nehéz, kihívásokkal teli, sokszor reménytelennek tűnő; szemünkben mindenről lemondó áldozatok meghozatalára készlet. A célt pedig lehet, hogy sosem fogjuk tudni elérni. Az ember mégis, a történelem során sosem tudott a sötétben megállni. Már az első pillanattól kezdve ott volt bennünk a kialudni nem akaró kíváncsiság, a szünni nem akaró szomj az igazság megismeréséért.

Már az ókori görögök felismerték, hogy a gondolkodás, a megismerés nem csupán öncélú, nem csak a világról szerzünk vele ismereteket, hanem magunkat is megismerjük közben. Nem véletlen, hogy a tudás, kultúra, és főként, a civilizáció

fellegvárai voltak azok a helyek, ahol felismerték: a gondolkodás, a gyermeki kíváncsiság, ezeknek a szabadsága, művelésének lehetősége emberi létünkben definiál minket. A történelem legsötétebb korszakai voltak azok, amikor ezeket korlátozták, a létezés rejtelseire nyíló ablakokat bezárták és bedeszkázták, a XX. század legrémesebb időszakában pedig az ablakokat felváltották a betonfalak, a megismerni vágyás gyermeki reményét a kétségbeesés és teljes megsemmisülés gondolata szorította ki. A kor legnagyobb művészei és filozófusai nem a remény, tudás, kíváncsiság vagy hit tudatállapotában alkottak, hanem a társadalmi és egyéni neurózis szellemében.

Aphélium: heliocentrikus pályán keringő égitest pályájának a Naptól legtávolabb eső pontja. A modern, talán még inkább, a posztmodern embert: szorongás, kétségbeesés, félelem és elidegenedés jellemzi. Könnyen érezhetjük, hogy életünk letért pályájáról, folyamatosan távolodunk, a végtelen sötétségbe sodródunk, a szent szellem fényessége már nem ragyog ránk. Nehéz ilyenkor tiszta, világos, józan gondolatokat alkotni. Ha a reményt elveszítjük, hitünk lángja kialszik, akkor áthatolhatatlannak tűnő sötétségben találhatjuk magunkat. Korunkban ez nem egyéni, hanem tömeges. Ha a kialvó fényben, amikor elérjük az *aphéliumot*, uralma alá hajt minket a rettegés, egymásra rontunk, tömeggé leszünk: mindent elpusztítunk.

Hamvas Béla *Vízöntő* című esszéjében a tömeg korának eljövételével, a lélek és kultúra megsemmisülését vizionálja. A személy tudatának, a tömeg tudattalanjában való elmerüléséről beszél. Ez a modern kor özönvize. A történelem utáni időben nem az ember merül el, a kívülről betörő, a felülről mindent ellepő vízben, hanem a személyiség, a tudat merül alá a tömeg zavaros, felkavart, homályos, vak tudattalanjában. Az egyént nem óvja meg a tudás, képzettség, kultúra vagy bármilyen megszerezhető képesség. A tömeg elnyeli, személyét atomokra bontja, lelkét magába olvasztja. A természet, vagyis a teremtett világ tetejéről az anyagi világ legaljára rántja le, ott pedig végleg elemészt. A posztmodern korban a kárhozatot nem fizikai vagy lelki szenvedéssel lehet illusztrálni, hanem az ember elszemélytelenedésével, a lélek tömegben való eltűnésével. A belső özönvíz nem megfojt, hanem elemészt. De talán hiba is a tudattalant tengerrel azonosítani, hiszen a lélek, amikor ebben elmerül, az oldat nem sűrűbb, hanem hígabb lesz utána. Az entrópia nő, de ezzel semmiből sem lesz több, az ilyen fajta bomláshoz nem lehet mennyiséget rendelni. A folyamat sebességét lehet egyedül megállapítani. Éppen ezért érdekesebb talán úgy gondolni erre, mint az univerzum tágulására. Ha két atom, test, hold, bolygó, csillag vagy akár galaxis elég távol van egymástól, akkor azok a gyorsuló tágulás miatt képtelenek egymással érintkezni, a fény sem képes megtenni a növekvő távolság miatt az utat. Amikor az ember a saját tudattalanjában merül el, akkor is hasonló történik, csak a folyamat akaratlagos, gyors, eredménye pedig az elidegenedés és kiüresedés. A legmodernebb technológia legnépszerűbb vívmányai ezt a folyamatot nem fékezni vagy megállítani, hanem felgyorsítani és végbe vinni hivatottak. Az ember uralmat szerez az anyag felett, a természetet leuralja, saját magát elgépesíti, lelkét kigyomlálja, helyére pedig a tömeg

zavaros tudattalanjából emel ki valamit. Az akváriumot nem tiszta, oxigéndús vízzel tölti meg, hanem iszapos fojtogató, homályos masszával, ahol a legfényesebb gondolatok és ötletek is odavesznek. A folyamat eredményeképp az ember megszűnik, helyére a gépek lépnek, hiszen lelkét megsemmisítette, élőhelyét sivár pusztasággá aljasította le, egyetlen feladata pedig a termelés.

Ahogy a tömeg korának jelszava: nyersanyag, úgy a tömeg korában a legfontosabb, talán egyetlen cselekvés a termelés. Az anyag uralmunk alá hajtása és teljes leigázása nemcsak a cél, hanem eszköz is. A növekedés öncélú, végtelen, minden gondolatot és józan észet felülmúló. Ez a szürreális disztópia nem rémkép, neurózis okozta látomás, hanem megfigyelhető, aktív folyamat. Legyőzésének első lépése a megismerés. Ha nem ismerjük fel, a részévé válunk, ha válaszunk pánik, rettegés, elzárkózás, akkor szintén elnyel minket. Az árvíz elől nem lehet elmenekülni, legfeljebb a háborgó tenger fölé emelkedni. Az atomjaira hulló testeket összefogni kell. Ha a bomlás elől menekülni próbálunk, sorsunkat nem elkerüljük, legfeljebb elhalasztjuk. A kulturális, művészeti és oktatási intézményeknek feladata, hogy világítótoronyként működjenek a viharos tengeren. Fölé kell emelkedniük, utat kell mutatniuk az utazóknak, magukhoz kell gyűjteniük az eltévedt lelkeket. Meg kell mutatniuk, hogy az anyaggal nem úgy kell rendelkezni, hogy uralmunk alá hajtjuk, hogy az élőt kicseréljük élettelenre. A megértés és felfedezés során saját magunkra kell ráismernünk. Ha ezt nem tesszük, akkor ugyanarra a sorsra jutunk, mint sokan, akik a kint tomboló viharban odavesztek. Ehhez viszont először saját magunkat kell megismernünk, a lelkünk és a természet közötti kapcsolatot kell tanulmányoznunk. Nem parazitaként, hanem szimbiótaként kell viselkednünk. Amikor teremtésből elveszünk, saját magunkat áruljuk el, visszaélünk az általa kapott lehetőségünkkel.

Isten megáldotta őket, és ezt mondta nekik Isten: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be és hódítsátok meg a földet. Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen! (IMózes 1:28) A természet uralása, a vele való rendelkezés feladat. A feladatot könnyű félreértelmezni, a kapott lehetőséget, a hozzájáró felelősséggel hatalomszerzésre használni az anyagi világban. A lelkiismeretes ember nem leuralni, hanem együttműködni kíván. Célja nem kívül, hanem belül van. A munkássága iránti szenvedélyét nem külső forrásból, hanem saját lelkének és szellemének művelése érdekében végzi. A természethez, a transzcendenshez, Istenhez kíván közelebb kerülni. A természet törvényeit nem lefektetni, hanem megismerni kívánja. Útján nem a nyersanyag, az erő, a hatalom hajtja, hanem a szeretet, együttérzés és kíváncsiság. Eredményeit nem dicsőség, gazdasági haszon, vagy személyes jólét megszerzése felé fordítja, nem elzárni, elérhetőségét leszűkíteni próbálja, hanem megismerteti, tovább örökíti, a közösség javára fordítja. Ezzel saját magából ad egy darabot, ami mások számára tükörként szolgálhat, benne megláthatják saját tükörképük egy torzított változatát. Ahhoz, hogy teljesen tisztán lássuk a lelkünkről alkotott képet, saját magunknak kell létrehozni a tükröt, személyünkre kell szabni, személyünket pedig

folyamatos önreflexióval meg kell művelni. Ez az egyetlen, ami megmenthet minket a tömegben való elsüllyedéstől. Fontos a lelkiismeretünket tisztán tartani, mert ha nem tesszük, akkor a tükrünk képe homályos és sötét lesz, magunkat nem ismerjük fel benne, helyette rémképek, a tömeg zavaros tudattalanja néz vissza ránk. Az áthatolhatatlan sötétségbe meredve saját személyünk nem felépül és megerősödik, hanem legyengül és elbomlik. Magunkba nézni nem egyszerű, hiszen ekkor is a tudattalanba merülünk le. Ilyenkor azonban az alámerülés tudatos, mértéktartó, megismerés felé irányuló. Ha ezt a vizsgálatot gyakran, megfelelő alaposággal végezzük, a tudattalan nem háboríthatatlan tenger lesz, ami elnyel, majd elemészt minket, hanem rejtélyekkel teli, felfedezésre váró úr. A tudat ugyanolyan módokon képes uralni a tudattalant, mint az ember az anyagot. Ha az uralom fojtogató, zsarnok, akkor a tudattalan fellázad, a tudat helyébe lépve a személyt és lelket feloldja magában, magunkat pedig elveszejtjük. Ha a tudat alázas, szolgálatra elhivatott, nem leuralni, elnyomni, bezárni kívánja a tudattalant, akkor annak nem kell fellázadni, az elnyomásból kitörni és mindent elemésztetni. A viharos tengeren hajózni lehetetlen, a túlsó part eltűnik, helyére végelethatatlan víztömeg kerül. Ha a tenger csendes, az áramlatok és a szél új partokra vihetik az utazót, ahol a természetnek olyan csodáit ismerheti meg, amelyekről eddig álmodni sem tudott. Az ember csak akkor lehet igazán alázas, szolgálatát csak akkor képes elegendő meggyőződéssel végezni, ha a tudata és tudattalanja összhangban van, ha azt sugározza kifelé, ami belül van. Ha legmélyebb félelmeit megismeri, nem zárja el és nem épít falat köréjük. Azok a sötétben nem legyengülnek, hanem felerősödnek. Ha a rettegésünk tárgyát eltakarjuk, menekülünk előle, a szörnyeteg veszélyesebb lesz. Minden egyes lépéssel, amivel távolabb próbálunk menekülni, egyre nagyobb lesz és közelebb kerül. Végül, amikor elér miket, képtelenek leszünk megbirkózni vele, összeomlunk, elveszítjük saját magunkat, a kárhozát útjára lépünk. Ugyanakkor, minden lépéssel, amivel közelebb megyünk, minden téglával, amit kiemelünk a falból, a szörnyeteg kisebb és gyengébb lesz. Amikor nem tud tovább hátrálni és odaérünk hozzá, rájövünk, hogy rettegésünk forrása valójában az ismeretlen volt. A falakat magunkban lebontva, tudattalanunk tengerét behajózva a lelkünkben rejlő transzcendenshez kerülünk közelebb. Ha a fal helyett nyitott ajtókat hagyunk elménkben, akkor a szent szellemet is beengedjük, így pedig az üdvözülés útján indulunk el.

Az ember nem mondja azt, hogy „semmi”; azt mondja, hogy „Túlnani”; vagy azt, hogy „Isten”, vagy, hogy „az igazi élet”; vagy pedig azt, hogy Nirvána; megváltás, üdvözülés... Ez az ártatlan retorika, amely a vallásos-morális idioszinkrázia birodalmából származik, rögtön kevésbé ártatlannak tűnik, ha rájövünk arra, hogy a fennkölt szavak mögött milyen tendencia rejlik: az életellenes tendencia. Schopenhauer életellenes volt; ezért vált nála a részvét erényé... Mint tudjuk, Arisztotelész a részvétben egy beteges és veszedelmes állapotot látott, mondván, az embernek jót tenne, ha időnként hashajtót használna: a tragédiát értette úgy, mint hashajtót. Az embernek valójában az élet ösztönéből kiindulva kellene keresnie egy olyan eszközt, mellyel a részvét ilyesfajta

beteges és veszedelmes felgyülemelésén miként ezt Schopenhauer esete mutatja (és sajnos egész irodalmi és művészeti dekadenciánké is, Szentpétervártól Párizsig s Tolsztojtól Wagnerig) — vágást ejthet, hogy az kifakadjon... Egészségtelen modernitásunk közepette nincs egészségtelebbe dolog a keresztényi részvétnél: Itt orvosnak kell lenni, itt könyörtelennek kell lenni, itt használni kell a szikét — ez a mi dolgunk, ez a formája a mi emberszeretetünknek, ez által vagyunk mi filozófusok, mi hyperboreioszok! (Nietzsche, 1993)

Nietzsche munkásságának nagy részében a krisztusi erkölcs tagadását vallotta: A boldogság forrása a hatalom, a kizsákmányolás, a leigázás. A rabszolgaság és szenvedés célok, nem elkerülendő rossz példák. Az önzetlenség, együttérzés, önfeláldozás megvetendő gyengeség. Az erős leural, eltipor, kegyelmet nem ismer. A nagyságot egyetlen dologgal lehet mérni: az erővel. Ha valaki megszerez valamit, akkor azt az erő jogán szerzi meg. Bárki megtehet bármit, ha azt az erő jogán teszi. Az ember gyarló és gyenge lesz, ha életét másoknak áldozza. Az együttérzés minden magvát ki kell gyomlálni, a boldogság egyetlen forrása az uralom lehet, az uralomra pedig kizárólag az erő jogosít fel. Nietzsche magát az Antikrisztusnak nevezte, filozófiájának következménye pedig a XX. század politikai terében csapódott le. Nietzsche filozófiája annyira eltávolodott az igazságtól, hogy annak felismerése során személye szinte teljesen megsemmisült.

1889. január 3-án Torinóban Friedrich Nietzsche kilép a Via Carlo Alberto hatos számú házának kapuján, talán hogy sétáljon egyet, talán a postára, a leveleiért. Nem messze, vagy akkor már nagyon is messze tőle egy konfliskocsis csökönyös lovával bajlódik. Hiába noszogatja, a ló nem mozdul, mire a kocsis — Giuseppe? Carlo? Ettore? — elveszíti a türelmét, és ostorával verni kezdi az állatot. Nietzsche a csődülethez ér, s a dühtől már tajtékozó kocsis kegyetlen színjátéka ezzel be is fejeződik. Az óriás termetű, dús bajuszú úr ugyanis váratlanul a kocsihoz ugrik, és zokogva a ló nyakába borul. Házigazdája viszi haza, két napig mozdulatlanul és némán fekszik egy heverőn, míg kimondja a kötelező utolsó szavakat /"Mutter, ich bin dumm."/, aztán szelíd háborodottként anyja s nővérei felügyelete alatt még tíz évig él. Hogy a lóval mi lett, nem tudjuk. (Krasznahorkai, 2013, 13)

Nietzsche emberi lényegét nyomta el magában. Élt a szabad akaratával, megpróbálta kiirtani a Jézus Krisztus által kétezer éve ránk hagyott lelkiismeretet. Úgy gondolta, hogy az erkölcs tagadható, a morál kifordítható, a lélek eltemethető. Együttérzését megpróbálta végleg tudattalanjába zárni és befalazni, hogy az soha ne tudjon megnyilvánulni. Nem üdvözülni, hanem elkárhozni vágyott, nem a végtelenbe, hanem a jelenbe tekintett. Megtagadta a szívébe írt belső parancsolatot, ennek az árát pedig nem e világi valutával fizette meg. Amikor a ló nyakába borult, akkor a tudat helyére emelt tudattalan került vissza a mélybe. A tudat újra kiemelkedett a sötétebből, ez azonban végzetesnek bizonyult számára. Az erkölcs tagadása olyan nyomot hagyott rajta, amit abban a pillanatban képtelen volt feldolgozni. Ha az ember későn ébred rá saját természetére, tudattalanja és tudata közötti harmóniát nem építi ki, lelkét és szellemét egymás ellen fordítja, saját magát pusztítja el. Ha a tükörbe nézéskor nem

ismerjük fel saját magunkat, nem dolgozunk azon, hogy felismerjük a különbséget aközött, amit gondolunk, hogy kik vagyunk, és amit látunk, hogy kik vagyunk, akkor ez a távolság hatalmasra nőhet. Majd amikor a két kép között bezárt szög a nulla fokhoz közelít, végül pedig párhuzamosak leszünk „tükörképünkkel”, akkor oly módon szembesülünk saját magunkkal, ami személyiségünket meggömbíti. A párhuzamos vonalak a végtelenben találkoznak, az egyenesek görbék lesznek, körbeérnek, mi pedig a kör közepén kell szembesüljünk azzal, hogy végig délibábot láttunk, a tükör valódi képét elfedtük, magunkra tekintve még inkább: magunkba sohasem tekintettünk igazán.

Az előző század legzseniálisabb tudományos-fantasztikus művei olyan témákat dolgoznak fel, mint: emberségünk elvesztése, a lélek megszűnése, a gépek és emberek közötti határok elmosódása. Philip K. Dick (1968): *Álmodnak-e az androidok elektronikus báránnyal?* című művében, valamint a könyvet adaptáló, Ridley Scott (1982): *Szárnyas fejtánc* című filmjében pont ez a gondolat jelenik meg. Az emberek által alkotott gépek olyan fejlettek lesznek, hogy szinte minden tulajdonságukban megkülönböztethetlenné válnak. A replikánsoknak — így nevezik a teljesen emberi androidokat — szembe kell nézniük saját mulandóságukkal, ugyanis mindössze négy évig élnek. Ez tudatos tervezés következménye, hogy az emberek elkerüljék a lázadásokat. A disztópikus világban az emberi társadalom személytelen, atomjaira hullik, annak ellenére, hogy olyan technológia van a kezében, ami — látszólag képessé teszi a teremtésre. Pontosan ez az ellentét az, amit ha feloldunk, akkor rájöhettünk, hogy mi a technológia célja, hogyan kell azt megalkotnunk és használnunk.

Az ember, ahogy uralmat szerez az anyag felett, úgy érzi, Isten szerepébe tud lépni. Kilép a teremtésből, megpróbál teremtői szerepbe felemelkedni. Ez az úr ugyanakkorának érződhet, mint ami az ember és az állat között van. Mivel az ember, legsötétebb pillanataiban le tud alacsonyodni állati szintre, felmerül a kérdés: Vajon fel tud-e emelkedni isteni szintre? A technológiánk egyre fejlettebb lesz, tudásunk egyre nő, az általunk alkotott gépek egyre jobban összemósódnak velünk, egyre kevésbé tudjuk megkülönböztetni őket saját magunktól. Nehéz belátni, mert a nietzschei filozófia szerint ez a legnagyobb gyengeség, de ezen az úton végigmenni kárhozati státuszt eredményez, nem üdvözülést. Az ember a teremtésre képtelen lesz, mert sohasem fog tudni Isteni magasságba lépni. Nem véletlen, hogy a „cyberpunk” stílusú világokban a társadalom töredezett, a technológiai fejlődés nem a nyomor felszámolását segíti, hanem még nagyobb nyomorba taszít. A társadalom széles rétegei számára elérhetetlenek az alapvető emberi méltóság és egészség megőrzéséhez szükséges szolgáltatások. A hatalmat nem kormányok birtokolják, hanem cégek. Csak a fogyasztás és termelés a cél. Ezeknek a változásoknak az oka nem más, mint az emberségben való hit megingása. A lélek jelenlétének megkérdőjelezése ahhoz vezet, hogy a társadalmi szövet feltöredezik, az együtt élő emberek tömeggé zülnek, és ahogy Hamvas Béla írja: „A kezdődő primitivizálódás kivétel nélkül mindenkit kikezd

és aláás. A szellemet kioltja, az ízlést a legalsó vonalra szállítja le, a vallásból babonát csinál, az istenekből bálványt, a világos és józan gondolat helyét zavaros mítosz és bizonytalan reziduum foglalja el.” (Hamvas, 2006)

Mert a fejlődés itt valójában regresszió. Ahogy az ember a teremtő szerep felé próbál lépéseket tenni, úgy kerül egyre közelebb a kárhozathoz. Valójában nem épít, hanem rombol. Szellemét nem kiteljesíti, lelkét nem a transzcendens felé közelíti, hanem lerántja az anyagi világba, saját magát elszemélyteleníti, a tömegbe olvasztja, végül pedig, nemhogy más emberektől nem tudja megkülönböztetni magát, hanem a tárgyaktól sem. Cselekedeteit nem maga irányítja, hanem a tömeg, lelkiismerete alámerül, helyét a tömeg tudattalanja veszi át.

Ezeket a gondolatokat vizsgálva könnyen láthatjuk, hogy a jelentős kulturális hatást gyakorló civilizációknál miért volt fontos az egyén, valamint az alkotás szabadsága. (Persze elismerendő, hogy ezen társadalmak nagy része ugyanúgy tartott rabszolgákat, valamint képesek voltak olyan atrocitások elkövetésére, amiket ma emberiség ellenes bűncselekményeknek titulálunk, azonban mégis voltak olyan társadalmi rétegek, melyek szabadon gondolkodhattak, valamint olyan létbiztonságban éltek, ami lehetővé tette számukra a szellemük felfedezését.) Ezekben a társadalmakban könnyebb volt megismerkedni az akkori kulturális közeggel. Mára ez nagyobb feladat, nehezebb eligazodni pusztán a hozzáférhető információ mennyisége miatt.

Az emberiség tudása az idő előrehaladtával egyre nőtt. Ókori elődeink képesek voltak koruk szinte összes tudományát elsajátítani, a tanult ember mestere lehetett a filozófiának, természettudománynak, költészetnek, építészetnek, szobrászatnak. Mára ez lehetetlenné vált. Ha az ember élete egészét a tanulásnak szentelné, akkor sem lenne képes, még az elmúlt száz év tudományos munkásságának eredményeit sem elsajátítani. Valószínűleg ha minden nap fel tudnánk dolgozni az alexandriai könyvtárban lévő információmennyiséget, akkor sem lennénk képesek lépést tartani a világ minden mozzanatával. Tudásunk oly mértékben megnőtt, hogy egy téma, probléma vagy akár részprobléma megismeréséhez és megértéséhez éveket kell szánnunk a tanulásra, ekkor persze mestereivé válhatunk az adott területnek, azonban mégsem ez a lényeg. Ez csak az egyetemek legjobban látható tevékenysége: a kutatás. A veszély itt is a láthatatlanban van, abban tudunk elbotlani, ami rejtve van a szemünk előtt. Az egyetem feladata ugyanis nem az, hogy tudást állítson elő, nem az, hogy tudományos cikkeket készítsen minél nagyobb mennyiségben. Ez ugyanaz a termelési zavar, amit korábban megfigyeltünk. Így nem világítótorony lesz az intézményből, hanem gyár, nem utat mutat a viharban, hanem füsttel tölti meg a levegőt. A magasba emelkedő kémények nem fényt, hanem sötétséget hoznak.

Képzeljünk el egy társadalmat, amely olyan állapotokat kényszerít a lakosokra, melyektől szörnyen rosszkedvűek lesznek, aztán drogokat ad nekik levertségük ellensúlyozására. [...] rejtett videokamerákat most is használnak a legtöbb üzletben és egyéb helyeken, a számítógépek pedig irgalmatlan mennyiségű információt gyűjtenek és dolgoznak fel

individuumokról. Az ily módon elérhető adatok nagyban növelik a fizikai kényszer hatékonyságát (mint a rendvédelem esetében). [...] Aztán itt van a propaganda módszere, melynek a tömegkommunikációs média biztosít hatékony járművet. A hatásos technikák fejlesztésének célja a választások megnyerése, a termékek eladása, a közvélemény befolyásolása. A szórakoztatóipar a rendszer fontos pszichológiai eszközeként szolgál, lehetőség szerint akkor is, ha nagy mennyiségű szexet és erőszakot sugároz. A szórakozás biztosítja a modern ember számára az elemi menekülést. Mialatt belemerül a televízióba, filmekbe stb., elfelejti a stresszt, az aggodalmat, a frusztrációt, az elégedetlenséget. A primitív emberek, ha nincs tennivalójuk, megelégednek azzal, ha édes semmittevésben órák hosszat ücsöröghetnek, mert békében élnek saját magukkal és a világgal. Ezzel szemben a modern embert folyamatosan le kell foglalni és szórakoztatni, különben „unatkoznak”, vagyis nyugtalanok, kényelmetlenek, ingerlékenyek lesznek. (Kaczynski, 1995)

Ezt írta Theodore J. Kaczynski, az *Unabomber*. Számára a technológia által az ember vállára helyezett nyomás kibírhatatlan volt. Neurózisa olyan erős lett, hogy ebbe beleőrült és borzalmas terrorcselekményeket követett el. Hamvassal és Le Bonnal ellentétben Kaczynsky forradalmárként tekintett magára, nem gondolkodóként, célja az ipari társadalom megsemmisítése volt, a technológiát démonikusnak tartotta. Gondolatait azonban nem hiszem, hogy tettei miatt teljes mértékben mellőzni kellene. Kaczynski, mielőtt teljesen elköteleződött a neoprimitivizmus mellett, elismert matematikusként dolgozott. Kutatásaival kiemelkedő eredményeket ért el, oktatói szerint különösen tehetséges volt. A modern társadalmat, a spektakulum jelenségét jól látta, a problémákat helyesen ismerte fel, szinte kizárólag a „megoldásai” kérdőjelezhetőek meg. A kontrollról alkotott gondolatai valami olyanra világítanak rá, melyen keresztül megérthetjük a tömegek szorongását, társadalmunk elidegenedését. Mára a szórakoztatás, internetes tartalom szolgáltatása teljesen automatizálva lett. A tömegkommunikációs csatornák egyetlen célja, hogy minél több időt töltsünk előttük, ehhez pedig a rövidtávon legtöbb dopamint nyújtó, hosszútávon pedig a feledés homályába tűnő tartalmat szolgáltatják számunkra. A maguktól tanuló algoritmusok képesek önkényesen, emberi beavatkozás nélkül változtatni hangulatunkat, hogy még fogyasztóképesebb állapotba kerüljünk. Ezek a szoftverek, saját maguk „fejlesztése” során a lélek kioltásának mérnökeivé válnak.

A legmagasabb kulturális és oktatási színvonalat képviselő intézmények az egyetemek. Egy egyetemnek művelnie kell a hallgatók szellemét, lelkületét pedig a helyes útra kell terelnie. Például műszaki pályán nem elég megtanítani a szükséges matematikai és fizikai ismereteket. Fontos foglalkozni ezek megismerésének történetével, valamint használatuk céljával. Ahogy a nehéz matematikát sem azért tanítják, mert valaki a karrierje során használni fog minden tanult tételt, képletet, bizonyítást, úgy a teológia, történelem és a kultúra ismeretére sem azért van szüksége az embernek, mert az specifikus esetekben használható lesz számára. Ezek mind a személyiséget, a gondolkodásmódot formálják. Lehetővé teszik, hogy úgy tekintsünk

egy témára, ahogy azt korábban nem láttuk. Az új perspektíva nemcsak könnyíti az életben való eligazodást, hanem önismeretet is biztosít. Ha a korunk által okozott szorongás és stressz érthetőbbé válik, akkor annak elviselése is könnyebb lesz. Felhozhatjuk a felszínre, ami a tudattalan mélyén van. A civilizációs neurózis megértés nélkül nem orvosolható, elfojtva súlyosabbá nő, az elmét megmérgezi, a személyünket kikezdi és végül megsemmisíti. Nem véletlen, hogy a mentális betegségek aránya lassan növekszik. Úgy tűnik, a társadalmak a modern, szekuláris, fogyasztásorientált „jólét” felé haladnak, résztvevőik egyre terheltebbé válnak, a feszültség bennük egyre nő, lassan tömeggé zülленek. A társadalmi elidegenedés személyes neurózissá csapódik le. Erre persze egyedül szinte lehetetlen rájönni. Az oktatási- és kulturális intézmények nem csak keretet biztosítanak ennek felismerésére, hanem közösséget adnak, melyek segítenek az enyhítésében.

A valóság egy olyan sík, melynek minden szegletét feltérképezhetjük. Rengeteg munkába telik, de lehetséges. Megismerhetjük az univerzum titkait, az anyag rejtelseit, saját testünk működésének misztériumát. Felmászhatunk a legmagasabb hegycsúcsra, lemerülhetünk az óceán legmélyebb árkába, felkutathatjuk a legnagyobb barlangrendszereket, sőt ezeket gépekkel is megtehetjük. Minden mérést elvégezhetünk automatizálva, minden adatot rögzíthetünk, a mérési hibát olyan kicsire csökkenthetjük, hogy az felfoghatatlan legyen. A folyamat végén valószínűleg mégis üresnek éreznénk magunkat. Ott állna az emberiség, minden adattal, minden tudással, mégis azt kérdezné: Mi értelme volt ennek az egésznek? Kik vagyunk mi? De a kérdést máshogy is fel lehet tenni: Mi az értelme a művészet fogyasztásának? Mi a különbség egy szórólap vagy óriásplakát megtekintése és egy vers elolvasása között? Mi választja el ezeket egymástól?

A válasz, ha jó helyen keressük, visszavezet minket saját magunkba. Egy jó vers, egy zseniális szimfónia, vagy egy kiváló film lebontja rólunk az egónkat, közelebb kerülünk saját szubjektumunkhoz, vagyis a lelkünkhöz. József Attila azt írja: „Vasútnál lakom. Erre sok vonat jön-megy és el-elnezem, hogy’ szállnak fényes ablakok a lengedező szösz-sötétben. Így iramlanak örök éjben kivilágított nappalok s én állok minden fülke-fényben, én könyöklök és hallgatok.” (József Attila: *Eszmélet* (részlet))

Mi itt várunk a sötétben, tapogatódzunk az ismeretlenben, mellettünk pedig elszáguľdanak a nappali világosságot árasztó szerelvények. Ha betekintünk, minden ablakból saját magunkra nézünk. A vonat egyszerre a végzet és az örökkévalóság. Amikor a lét horizontjára emeljük tekintetünket, akkor mögé nézhetünk. Ugyan már nem látunk semmit, mégis érezzük mi van ott. Tudjuk, hogy a síkon kívülről, a térből szemlél bennünket valaki, onnan nézünk vissza segítségével saját magunkra. A végtelen éjszakában érezhetjük, hogy a sötétség mögött fény rejlik, hogy a tapogatózás nem elég, érzékszerveink itt nem tudnak segíteni. Itt valami olyasmit kell használnunk a látásra, ami nem a síkról ered. Ilyenkor segít bennünket a hit, kultúra és vallás. Ahol ezek egyesülnek, ott az ember kiteljesedhet, megláthatja a világosságot, érezheti, hogy

nem egyedül zuhan a semmiben, hanem „[a]z idő, tér, s gondolat most szárny nélkül repül” (Platon Karataev, 2020). Ezek a gondolatok oldozzák fel korunk látszólagos kárhozátát, a történelem utáni kor jelentéktelenségét, itt találhatjuk meg a reményt és a jelentést. A „miért?” kérdésre a választ nem szavak, hanem lelkület formájában tudjuk befogadni, az elveszettségben utat tudunk találni. Végül pedig, szintén József Attila szavaival, megvizsgálhatjuk, hogy a feladatot természetünkhöz méltóan végeztük-e el: „Az ember végül homokos, szomorú, vizes síkra ér, szétnéz merengve és okos fejével biccent, nem remél. Én is így próbálok csalás nélkül szétnézni könnyedén. Ezüstös fejszesuhanás játszik a nyárfa levelén.” (József Attila: *Reménytelenül* (részlet))

Így kell nekünk is szétnézni a homokos, szomorú, vizes síkon: csalás nélkül. Ha tiszta a lelkiismeretünk, akkor nincs ok félelemre, hiszen tudhatjuk mire számíthatunk ott. Ha félelmeiket nem zártunk el és nem növesztettük démonokká a végtelen sötétségben, akkor a szembenézés bennünk nem terrort és összeomlást vált ki, mint ahogy az Nietzschével és Kaczynskival történt, hanem megértést és harmóniát eredményeznek. Hiszen ekkor már nem csak ismerjük, hanem meg is értjük őket, rajtuk keresztül tudunk csak igazán önmagunkra találni. A zárt ajtókat csak mi tudjuk lelkünkben kinyitni, a téglafalakat csak mi tudjuk lebontani, a bunkerek mélyén rejlő értelmet is csak mi engedhetjük ki.

Ha az ember a tenger igazi kincsei után vágyakozik, az ismeretlent szeretné felfedezni, olyat szeretne látni, amit még nem láthatott, akkor a végtelen óceán mélyére kell merülnie. A bűvárkodás azonban veszélyes elfoglaltság. Szabadtüdős merülés során, ha az ember elszámítja magát lefelé menet, akkor könnyen megeshet, hogy nem jut ki a felszínre. Tüdejét megtölti a víz, rettegés fogja el, a víz pedig zavaros, végeláthatatlan tömeggé alakul, ami elnyeli a bűvárt. Hosszú, gyakorlással eltöltött évek, évtizedek után azonban képessé válik olyan mélységekbe merülni, ahová már a fény sem ér le. Lenn, a hatalmas víztömeg az ember vállára nehezedik, úgy érzi, bármelyik pillanatban összeroppanthatja az elviselhetetlen nyomás. Ha kellően kitartó és elhivatott, akkor azonban a mélyben olyan dologra bukkanhat, amit sehol máshol nem találhat meg. Ott érheti el azokat a kincseket, amelyekre annyira vágyott, felfedezheti a rejtélyes, végtelen, mindent felülmúló teremtetést. Dolga végeztével a bűvár azonban üres kézzel indul felfelé. A mélyből indulva az első fénysugarak máshogy esnek a merülő arcára, meleget és biztonságot sugároznak. Mutatják az utat vissza a felszínre. Visszatér az ismerős élővilág, ami új és érdekes lesz. Majd mikor arca a felszínre kerül, az első levegővel együtt az igazságot is magába szívhatja. Rájön, hogy azért üres a keze, mert saját magát hozta a mélyből. Az új személet segítségével, ha újra körbenéz az óceán felszínén talán megpillant egy szigetet, melyre az éjszaka során is világítótorony vezetheti. A szigeten talán otthont találhat, későbbi utazásai során pedig ugyanez a világítótorony vezetheti vissza oda. Ha a tenger viharos és úgy érzi minden reménye elveszett, akkor pedig halkan hallhatja, ahogy régen látott mélységből üzennek neki: „Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!” (Madách, 2010).

Irodalomjegyzék

Hamvas B. (2006). A vízöntő. In: Hamvas, B. A láthatatlan történet. Medio, 11–47.

Kaczynski, T. (1995). Az ipari társadalom és jövője (Unabomber kiáltvány). Kiadatlan kézirat.

Nietzsche, F. W. (1993). Az Antikrisztus. Ictus.

Krasznahorkai L. (2013). Megy a világ. Magvető.

Madách I. (2010). Az Ember Tragédiája. Európa.

Platon Karataev (2020). Aphélium. Kiadatlan fordítás, eredeti: Platon Karataev, Aphelium, Stamusic Studios & Mastering Production.

Szalai A. (szerk.). (1980). József Attila minden verse és versfordítása. Szépirodalmi Könyvkiadó.

Gondolatok Ferenc pápa beszéde alapján

Paraszt László

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar

Reflections on the Speech of Pope Francis.

Abstract: On 30 April 2023, Pope Francis visited the Faculty of Information Technology and Bionics of Pázmány Péter Catholic University as the last stop of his visit to Hungary. During the visit he addressed the representatives of science and culture. In this essay I have examined the details and thoughts of this speech and tried to give a summary of its details. In the speech, and thus in the essay, the role of culture as a link between nations, science as the fulfiller of knowledge and the university as the space for this, are given an important role. For us, as representatives of science and practitioners of culture, there are two ways forward: Know yourself and the truth will set you free! On the basis of these two guides, we must become a people who, starting from the limits of knowledge and truth, discover their potential and create the foundations for progress and advancement. In order to remain human, it is important to find a balance between faith, science, progress and humanity.

Absztrakt

Ferenc pápa 2023. április 30.-án a magyarországi látogatásának utolsó állomásaként látogatta meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karát. A látogatás során szólt a tudomány és kultúra képviselőihez. Az esszében ezen beszéd részleteit, gondolatait vettem górcső alá és próbáltam egyfajta összefoglalást adni annak részleteiről. A beszédben, így az esszében is fontos szerepet kap a kultúra nemzeteket összekötő szerepe, a tudomány, mint a tudás kiteljesítője és az egyetem, mint az ennek teret adó hely színtere. Mi, mint a tudomány képviselői és a kultúra gyakorlói, két útravalót kaptunk: Ismerd meg önmagad és az igazság szabaddá tesz! Ezen két útmutatás alapján olyan emberré kell válnunk, aki a tudás és az igazság korlátaiból kiindulva fedezi fel lehetőségeit és teremti meg a fejlődés és a haladás alapjait. Annak érdekében, hogy az ember ember maradhasson fontos megtalálni az egyensúlyt a hit, a tudomány, a fejlődés és az emberség között.

Bevezetés

Ismerd meg Önmagad!

Tudom, kicsit furcsa, hogy Ferenc pápa beszédének egyik utolsó útravalójával nyitom meg ezen gondolati kifejtésem, de azt gondolom, hogyha szeretnénk Ferenc pápa szavait értelmezni és szakterületünkkel kontextusba helyezni, akkor először a következő kérdésre kell választ találnunk: Mit tudok? Mit kell tennem? Mit remélhetek? Mindezek határoznak meg engem, tehát: Ki vagyok én?

A bevezetőben csak egy áttekintést szeretnék arról adni, hogy milyen előzmények, várakozások és gondolatok előzték meg a pápa látogatását bennem, de mint látható a kérdések eléggé hasonlóak Immanuel Kant filozófiai kérdésfelvetéséhez, amiben azt kereste: Mi az ember? Ezzel kapcsolatban még pár gondolatot a későbbiekben szeretnék kifejteni.

Tanulmányaim és munkám során több tudományterületet is érintettem. Műszaki, közgazdasági és humán területekről kaptam információkat és intuíciókat. Mindezek meghatároznak engem!

Amikor 2023 elején bejelentették Ferenc pápa magyarországi apostoli látogatását akkor kettő érzés kavargott bennem. Az egyik egyfajta nyugodtság a másik egyfajta izgalom.

Ezen érzések talán legrégebbi gyökere még a 1990-es évek elejére nyúlik vissza, mégpedig II. János Pál pápa látogatására, amikor is a rendszerváltás után, a szabad Magyarországon tett látogatást a pápa. Ez egyfajta katartikus élmény volt a számomra, ami végigisért ezidáig. Ott voltam az akkori látogatás során a Hősök terén, ott voltam a Népstadionban a fiatalokkal való találkozáson és ez számomra meghatározó élmény volt.

A másik érzés talán abban gyökerezik, hogy a 2021. évi 52. Nemzetközi Eucharisztikus kongresszus után ilyen rövid időn belül ismét hazánkban üdvözölhettük Ferenc pápát. További izgalomra adott okot az, hogy a pápai látogatás során a mi egyetemünkre is ellátogatott a pápa hivatalos programja keretében.

Azt pedig, hogy karnyújtásnyira lehetek hozzá soha egyetlen álmomban sem gondoltam volna! Hatalmas élmény volt érezni a pápa karizmatikus kisugárzását, hallani szavait majd értelmezni mondanivalóját.

Elhangzott beszédének minden mondata, sőt minden szava, mély és iránymutató lehet a számunkra. Elgondolkodtató, hogy miként éljük életünket és végezzük munkánkat a változó környezetben. Milyen kihívásokat tartogat a számunkra a modern és rohanó világ, illetve mindezek mellett hogyan tudunk megmaradni Embernek.

A Duna, mint nemzeteket összekötő híd

Ferenc pápa beszédének legelején egy olyan szép képet rajzolt számunkra a különböző nemzeteket és kultúrákat összekötő Dunáról, ami megalapozta az egész beszéd hangulatát. Hangsúlyozta, mennyire fontos, hogy a keresztény ember egyfajta közösségben élje meg hitét.

Itt Európa közepén a mai világban ezt hangsúlyozni előremutató, hiszen a jelenlegi európai államok sokszor „félrenéznek”, ha a keresztény gyökerekre utal bárki is. Talán kimondhatjuk, hogy ezen gyökerekről nem tudomást venni balgaság, hiszen „Európa a keresztény tanítás bölcsője és otthona, míg a kereszténység az európai civilizáció éltetőereje” (Trócsányi, 2022).

„A XIX. századi romantika csodálattal adózott a középkor kulturális teljesítményének, az európai országok nemzeti történetírása pedig a modern állam előzményeként tekintett a középkori gyökereire” (Gárdonyi, 2022, 121).

Talán egyedül mi vagyunk azok, akik jelenleg Európában valljuk keresztény gyökereinket és hiszünk a keresztény értékrendben, ami Magyarország

Alaptörvényének preambulumban is megjelenik. Magában a Nemzeti hitvallásban is kinyilatkoztatjuk, „valljuk, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki” (Magyarország Alaptörvénye, 2011).

Fontos közgazdasági tény, hogy a komparatív előnyök kiaknázásához elengedhetetlen, hogy tágítsuk a látómezőt és egyfajta kooperációban próbáljuk megvalósítani a minél szélesebb tömegek számára elérhető közjót. Ez a kooperáció ne csak gazdasági kérdésekre korlátozódjon, hanem a kultúra, a művészet és a tudomány széles tárháza részére is legyen nyitott.

Biztos vagyok benne, hogy egy ilyen széles együttműködés esetén az európai népek közös felemelkedésének lehetünk tanúi, mind gazdasági, mind társadalmi és mind kulturális szinten.

Ki Romano Guardini?

Romano Guardini (1885–1968) olasz család gyermekeként Veronában született. 1886-ban a család Németországba költözött, ahol Guardini egész további életét töltötte. Iskoláit Mainzban végezte. A németországi Freiburgban és Tübingenben járt egyetemre. 1910-ben szentelték pappá.

Guardini sem szakteológus, sem filozófus, sem esszéista, sem teológiatörténész, bár mindezek együttesen jelen vannak benne. Guardini célja „a dolgokat úgy látni, ahogy vannak”, a maguk igazsága szerint. Alap szerkezetét tekintve Guardini gondolkodásának a lényege értelmezés, nem a rendszeralkotás. Erőssége a beleérzés, az alakok és a struktúrák érzékeny megragadása, nem a kreatív konstrukció, noha rejtve ez is lebegett célként előtte. (Görföl & Kránitz, 2002, 147)

„Tanításának központja az Istenember, Jézus Krisztus, az Egyház és a liturgia. Perszonalizmusában hangsúlyozta, hogy Isten nem veszélyezteti az emberi szabadságot, hanem a Jézus Krisztussal való egyesülés biztosítja a személy méltóságának kibontakozását.” (Magyar Katolikus Lexikon IV. kötet, 1998, 143)

Guardini a XX. századi katolikus világnézet egyik legjelentősebb német képviselője, különös tekintettel a vallásfilozófia, liturgia, pedagógia és az ökumené területén. Foglalkozott Rilke, Raabe és Dosztojevszkij értelmezésével, de elsősorban olyan filozófusok művének beható elemzésével, mint Szókratész, Platón, Hippói Szent Ágoston, Dante Alighieri, Pascal, Kierkegaard vagy Friedrich Nietzsche. Guardini nyugodt természete mögött sokszor a riadtság, az önmagában való kételkedés, a depresszióra való hajlam rejtőzött. Az egyetemeken a tanár kollégáitól való elszigeteltsége ellentmondásos módon párosult baráti kapcsolatainak sokaságával, melyek főleg az ifjúsági mozgalomban betöltött szerepéből adódtak. Halk, a figyelmet mégis annál inkább magára vonó hangja volt. Beszéde közvetlen, intenzitása belülről fakadt. (Ancsin, 2001, 722)

A tudás két formája

A tudás tudatos használatára itt a földön talán egyedül az ember képes. Vajon miben gyökerezik ez a különleges szerepe? Hamar István a következő módon teszi ugyanezen kérdést és rögtön választ is ad rá: „Kicsoda az ember, és hol van a helye a teremtett világban? Az ember az Isten földi teremtményeinek egyike, teremtmény a teremtmények között.” (Hamar, 1989, 97)

„Az ember tudta, hogy szabadsága Isten szabad akaratán alapszik. [...] Nem volt benne félelem, csak bátorság, bizalom és öröm.” (Guardini, 2001, 15)

Annak érdekében, hogy egyértelműen tudjuk azonosítani és értelmezni a tudást, szükséges, hogy az alapfogalmakat a helyére tegyük.

Mi a tudat? A tudat a mentális állapotok és folyamatok összesége. „Az ember nevet ad állatoknak és a másik embernek, vagyis regisztrálja környezetét, tudatos élményei alapján.” (Hamar, 1989, 100)

Mi az éntudat? „Az ember nemcsak a környezetét térképezte föl, hanem önmagát is. Tud arról, hogy ő a környezetével szemben önálló, erkölcsi lény, akinek választási lehetősége van. Mérlegelni, dönteni és döntéseit felülvizsgálni: az ember kiváltsága a földön.” (Hamar, 1989, 100)

Mi a tudás? A tudás az információval való ismeretek és értelmezések gyűjteménye, amelyek az egyén vagy közösség rendelkezésére állnak. A tudás többet jelent egy egyszerű információ gyűjteménynél, mivel magában foglalja az információkat értelemező kontextust, a kapcsolatokat más tudásokkal, valamint az információ alkalmazását és alkotását.

Bolberitz Pál szerint „a tudás az ember szellemi képességének, értelmének aktivitásából, gondolkodásából fakadó eredmény. Minden tudásvágy alapja a kíváncsiság. Vagy ahogy a görögök mondták: a csodálkozás” (Bolberitz & Freund, 2010, 139).

A különleges tudással felruházott ember korlátai

„A különleges képességekkel felruházott embert Isten uralkodóul állította a többi teremtmény fölé. Feladata a világ birtokbavétele és a benne rejlő lehetőségek kiaknázása.” (Hamar, 1989, 101)

Az ember megbízása nemcsak felhatalmazást, hanem korlátozást is tartalmaz. Az első tilalom az ember megbecsülésére, a második az élet megbecsülésére hívja fel a figyelmet. Mindkettő mögött a teremtő Isten áll: az ember az ő képmása, az élet pedig az ő titka és ajándéka (Hamar, 1989, 105).

Ez a kijelentés számomra nagyon kedves. Miért? Azért, mert rávilágít arra, hogy a tudás hatalma nem végtelen és az ember számára kontrolálatlan. Nagyon fontos, hogy a megszerzett tudást mindig nagy alázattal és felelősséggel használjuk, mindig tartzuk szem előtt, hogy a tudás felhasználásával mi is hozzájárulhatunk az Isten által teremtett

világ fejlődéséhez, illetve változásához. Mi is munkásai vagyunk bizonyos értelemben Istennek, és rajtunk keresztül is végbemegy a világ alakítása.

A tudást többféleképpen tudjuk csoportosítani: implicit-, explicit-, deklaratív-, eljárási-, kontextuális-, szerzett-, tapasztalati-, intuitív- és szociális tudás létezik.

Ferenc pápa mégis inkább két csoportra osztotta a tudás fajtáit. A szemlélődő tudás olyan koncepcióra utal, amelyben a tudás megszerzésének vagy megértésének egy fajtájáról van szó, amely mélyebb gondolkodást, elmélkedést és elmélyülést igényel. Összeségében a szemlélődő tudás az elmélyült gondolkodás és mélyebb megértés módja, amely sokszor kritikus szerepet játszik a mélyebb értelmezésű információk feldolgozásában és a magasabb szintű tanulásban.

A szemlélődésre és rácsodálkozásra maga a Teremtő Isten ad példát számunkra. Ő az első a történelemben, aki szemlélődik. A Teremtés könyvének első lapjai szerint Isten rátekint alkotásaira és megállapítja, hogy jó, sőt nagyon jó, amit teremtett. (Benedek & Nevelős, 2022, 48)

A másik az a tudás, ami felett uralmat és birtokot akar az ember szerezni. Megkülönbözteti az alázatos és kapcsolatot teremtő tudást, ami a szolgálat révén valósul meg. Ez a tudás nem lépi át a határokat. Viszont ebben a másik tudás formában megragadja a tárgyat. Ebben a tudásban minden a gép felé halad, és így az élőlény leigázásának technikája fejlődik ki.

A tudásnak a második csoport esetében komoly kockázatai vannak. Ezen kockázatokat nem lehet figyelmen kívül hagyni.

„A középkor átfogó rendszerei szilárd helyet biztosítottak az embernek a kozmoszban” (Rokay, 2010, 34). A racionalizmus kezdetével azonban valami elveszett, illetve megváltozott. A figyelem Istenről az emberre, az énre irányult. Ez a nézetváltás elősegítette a korlátok nélküli világ kiszélesedését és a „meg tudod tenni, tehát szabad is megtenned” nézet elterjedését.

Egyes gondolkodók a Bibliából hozott idézettel próbálták bizonyítani, hogy az ember felhatalmazást kapott a korlátlan uralkodásra, de ez nem fedi a valóságot, mint azt korábban már megjegyeztem. Az uralkodás ebben az esetben nem egyfajta zsarnokoskodást, leigázást vagy kihasználást jelent, hanem inkább a szolgálatot, a gondoskodást, a tudatos és kiegyensúlyozott természettel való együttélést.

„Két paradigma áll tehát előttünk: az egyik az evangélium fénye, a másik pedig az egoizmus, és annak következményei” (Benedek & Nevelős, 2022, 41).

Az ember nem tehet meg mindent! Tetteinek következménye van! A természet féktelen kihasználásával tönkre tesszük környezetünket és az utókor számára „élhetetlenné” tesszük a földet.

Ökológiai válság és fenntartható fejlődés

A XIX. század majd a XX. század gazdasági fellendülése rávilágított a környezet kizsákmányolásának problémáira. Szembesültünk azzal, hogy a mérhetetlen energia-

igény, a növekvő károsanyag kibocsátás, a soha nem látott mennyiségű hulladék olyan környezeti terhet jelentenek a gazdaságok és azon keresztül a társadalomban élő emberek számára, ami cselekvést igényel.

Boda László a következő képen fogalmazza meg a problémát:

A környező élővilágra mégis az ember jelenti a legnagyobb veszélyt. Ő a természet ura. Hatalmával azonban vissza is élhet, holott azt a feladatot kapta a Bibliában, hogy „őrizze” és „művelje”, amit a Teremtőtől kapott. A fékezetlen emberi mohóság ellen szerveződik a környezetvédelem. (Boda, 2009, 115)

XVI. Benedek pápa (2009) *Caritas in veritate* kezdetű enciklikájában, világválság okait elemezve rámutatott az ökológiai problémákra és felhívta a figyelmet két szélsőséges szemléletmód veszélyeire. Az egyik szélsőség az, amelynek esetében az ember eszköznnek tekinti a természetet és kizsákmányolja, másik pedig az, ha a természetet „sértetlen tabunak” fogja fel és természetbe való illeszkedést tekinti élete céljának (Beran & Lenhardt, 2021, 317).

2015 pünkösdjén Ferenc pápa egy önálló enciklikát adott ki *Laudato si'* címmel, amelyben összefoglalta az Egyház tanítását, választ adott a felmerülő időszerű kérdésekre, és irányt mutatott a további munkák számára. Az Assisi Szent Ferenc nevét felvevő és szellemiségét követő pápa e dokumentumban „új és egyetemes szolidaritásra” szólít fel, hogy azt a kárt, amelyet az ember Isten művével szembefordulva okozott, helyreállítsa. (Beran & Lenhardt, 2021, 318)

Véleményem szerint a környezetvédelem, az ökológiai etika és a fenntartható fejlődés szorosan összefüggő „tudományok”.

Hosszú évek óta figyelemmel kísérem Baritz Sarolta Laura nővér megnyilvánulásait, aki a fenntartható fejlődés és az Egyház társadalmi tanításának közös útját mutatta meg a számomra.

A „kék gazdaság” elképzelés egy, a jövő generációjának szánt olyan új gazdasági modell, amelyben az innováció és kreativitás nagy szerepet játszik. Az új gazdaság a természet működését veszi alapul, amely nem pazarolja az erőforrásokat, különböző területei harmóniában vannak, s amely integráltan működik. Ezen az alapon gondolkodva, a természet és a fizika törvényei által inspirált innovációk figyelembevételével könnyebben megoldhatók lennének a jelenlegi környezeti problémáink. (Benedek & Nevelős, 2022, 63)

Az elmagányosodó ember

Az 1970-es években VI. Pál pápa az *Octogesima adveniens* kezdetű apostoli levelében is foglalkozott az urbanizáció okozta társadalmi problémákkal.

A társadalom átrendeződéséből fakadóan a korábbi társadalmi szálak megszakadtak és helyettünk nem minden esetben sikerült újakat létrehozni. A városok lakosainak ugrásszerű növekedése a vidéki emberek városba történő beköltözése új proletáriátus létrejöttéhez vezetett, amiben a bűnözési hullám, a kábítószeres, az alkoholizmus és az erotika elterjedése volt a jellemző. A gyermekek egyre inkább az „utcán” nevelkedtek és a válások száma is növekedett.

A mai világban ugyan nem beszélhetünk proletárokról, hiszen a legújabb kori társadalomban a kétkezi munkás emberek száma csökken (az is nagy probléma, hogy a fiatalok nem akarnak szakmunkát végezni, ennek a társadalmi megbecsültségének a hiánya lehet az oka), viszont a városban lakó emberek hétköznapi problémái megmaradtak, sőt növekedtek.

Az internet világa, a mobiltelefon egyre inkább a virtuális térbe „repíti” az embereket és a „tényleges” emberi kapcsolatokat elsorvasztja. Az az ember, aki a lakásának az 50 négyzetméteréből nem kimozdulva gondolja azt, hogy mennyire széles kapcsolatokkal rendelkezik a világháló nyújtotta lehetőségekkel, az végérvényesen zárja magát „magányának” börtönébe. A Covid vírus időszakában, azt gondolom, sokak számára világított rá, hogy az ilyen mérvű bezártság mennyire változtat meg minket, embereket, viselkedésünket, kapcsolatainkat, munkánkhoz való viszonyunkat.

Útravaló a tudomány embereinek

Ferenc pápa a számunkra kettő „útravaló” kulcsmondatot fogalmazott meg. Az egyik az: *Ismerd meg Önmagadat!* Fel kell ismerünk határainkat. Meg kell fékeznünk önhittségünket. Azáltal, hogy felismerjük teremtettségünket, váljunk alkotóvá és merülünk el a világban ahelyett, hogy uralkodnánk rajta. Legyünk olyan emberek, akik a korlátok adta alázatból kiindulva fedezi fel lehetőségeit, amely túlmutat a technológia lehetőségein.

A másik: *Az igazság szabaddá tesz titeket!* Magyarországon egymást követték azon ideológiák, amelyek igazságként mutatkoztak be, de szabadságot nem adtak.

Ez a veszély manapság sem szűnt meg. A kommunizmusból a konzumizmusba való átmenet könnyű volt, mert a szabadság hamis eszményét adták. A kommunizmus egy kívülről ránk erőltetett szabadság volt (kívülről döntöttek és korlátoztak), míg a konzumizmus szabadsága egy hedonista szemléletű önelégült szabadság, amiben a fogyasztás és a tárgyak szolgái leszünk. A korlátozott szabadságból egy korlátok nélküli szabadságba jutottunk el.

Jézus a függőségből és a bezártságból ad szabadságot az igazság által. Ezen szavak hallatán nekem Varga Éva, kedves pszichológus asszony szavai is eszembe jutottak, amikor is Dale Carnegie 1920-ban írt szavaira reflektált, miszerint: „Bizonyos értelemben valamennyien „börtönben” ülünk, mégpedig gondolataink börtönében. Mindenki magában hordozza gondolati börtönét, ám azt a rést is, amely a szabadságba vezet. Az ajtó sosincs bezárva” (Varga, 2011, 59).

Ezek a szavak egy motivációs könyvben voltak olvashatóak, de számomra többlettartalommal ruházták fel a Pápa előadása után. Egyfajta állandóan rendelkezésre álló kapuként jelenik meg a számomra, ami nyitva áll az emberek és a tudományok képviselőinek számára, azért, hogy a hiten keresztül meglássuk az igazságot.

Összefoglalás

A bevezetőben talán nem volt túlzó az az állítás, hogy Ferenc pápa szavai mélyek, elgondolkodtatóak, iránymutatóak és értékesek. Értékes, emberként, hallgatóként és értelmiségiként.

Mint látható volt, az elhangzott mondatok és szavak sokrétű mondanivalót hordoztak és azok még sokáig vissza fognak tükröződni a mindennapokban.

El kell fogadnunk, hogy a világ teremtett valóság. Elég, ha megértjük azt a biológiai rendszerismeretünk alapján is egyszerű evidenciát, hogy az élővilág legmagasabb szintű lény maga az értelmes ember, aki — és csakis ő — képes az egész földi univerzum megismerésére, megértésére és célszerű használatára. Az Evangélium üzenete alapján tudjuk, hogy Isten által teremtett világ „középpontjában és csúcán” az ember áll. (Lakner, 2012, 51)

Az ember „uralma” viszont nem egy kizsákmányolás és kihasználás, hanem inkább egyfajta „szolgálat”. A szolgálat nem lehet öncélú és korlátlan, kellenek határok.

Az egyetemeken, ahol a „gondolat születik” nagyon fontos, hogy megfelelő alázattal és felelősségtudattal közelítsünk a tudományokban rejlő igazságokhoz.

A keresztény hit a kinyilatkoztatáson alapul, de hit és tudomány alapvető egymáshoz rendeltsége a teológus számára azon alapul, hogy mindkettőnek Isten a forrása. A világ és benne az élőlények kibontakozása is olyan, hogy abban fölfedezhetjük a Teremtő „ujjlenyomatait”, ahogyan azt már Szent Ágoston felismerte. Az emberben pedig ennél többet is: a Teremtő képmását. (Boda, 2009, 113)

Társadalmi felelősségvállalás

Sok évvel ezelőtt volt egy KETEG konferencia. Ezen a konferencián volt egy igen megosztó előadás. Az előadás arról szólt, hogy a költségvetési tervezés során miként tud érvényesülni a keresztény értékrend. Az ilyen nagy nyilvánosság előtt nyitva álló konferenciákon a hétköznapi emberek számára is könnyen emészthető témákat szoktak előhozni, de ez egy eléggé nyers és rideg szakmai anyagnak tűnt. Kisebb vita alakult ki. A számomra ekkor vált a napnál is világosabbá, hogy keresztény értelmiségiként nagyobb a felelősségünk és többet kell vállalnunk! Utat kell mutatnunk és fényt kell gyújtatnunk az emberek szívében. Sugároznunk kell Krisztus világosságát! Ha direkt módon nem is Krisztusról beszélünk, akkor is úgy kell beszélnünk és cselekednünk, hogy az emberek tudják, érezzék, hogy mi Krisztushoz tartozunk. Az első századokban a keresztényekről tudták, kik ők, mert az emberek felé fordultak és gyakorolták a felebaráti szeretetet. Gyakoroljuk mi is! Szeressük embertársainkat! Lássuk meg a másik emberben Isten arcát, hiszen az embert Isten a saját képmására teremtette.

Az ember maradjon ember

Annak érdekében, hogy az ember ember maradhasson, a világban fontos megtalálnunk az egyensúlyt hit, tudomány, fejlődés és emberség között. A középkorban, a világ középpontban az Isten állt! Amikor az ember akart a középpontba állni és az én lett mindenképp a célja, ott akkor valami félre csúszott. Én akarom! Én ezt megtehetem! Valósítsd meg önmagadat! (egoizmus)

Az emberség, a másik ember tisztelete kiveszett. Az idős ember 100 évvel ezelőtt a bölcsesség forrása volt, mára csak bioakadály a metrón. Régen az emberek a családjuk körében hagyták itt a földi életet, ma magányosan a kórházban.

Azt gondolják, hogy a kegyes halál az emberi méltóság része, pedig csak sokan Istent akarnak játszani. (Én mondom meg mikor és hogyan fejezem be az életem.) Az elfogadásnak és az alázatnak nyoma sincs!

Nekünk, a HTK-n tanuló diákoknak a célja és a feladata, hogy fényt vigyünk az emberek életébe, és megmutassuk az utat. Azt pedig tudjuk, hogy Jézus az út, hiszen Ő maga mondta, „Én vagyok az út, az igazság és az élet” (Jn 14,6).

Fontos számomra, hogy alázattal forduljak a szakterületem tudása felé, azt legjobb tudásom szerint tudjam hasznosítani és továbbadni.

Feladatunk, hogy segítsük az embereket a mai rohanó világban némi megnyugváshoz, belső csendhez jutni. A csend lehet rémisztő, vészjósló, de békét adó és nyugtató is. A belső csend elengedhetetlen ahhoz, hogy meghalljuk Isten szavát.

Végül egy oly kedves mondattal szeretném befejezni gondolataimat, ami számomra egyfajta „iránymutatás” is: „Cselekedj úgy, hogy akaratod maximája mindenkor egyetemes törvényhozás elvéül szolgálhasson.” (Turay, 2005, 67)

Irodalomjegyzék

Ancsin I. (2001). Guardini — egy elfelejtett reformer. Vigilia, 66, 722–728.

Benedek J. & Nevelős G. (2022). Átfogó ökológia. Jezsuita Kiadó.

Beran F. & Lenhardt V. (2021). Az ember útja. Szent István Társulat.

Boda L. (2009). Programozott evolúció és teremtés. L'Harmattan.

Bolberitz P. & Freund T. (2010). Hit és tudomány. Éghajlat.

Gárdonyi M. (2022). Bevezetés a Katolikus Egyház történetébe I. Jel.

Görföl T. & Kránitz M. (2002). Teológusok Lexikona. Osiris.

Guardini, R. (2001). Önmagunk elfogadása. Ciszterci Nővérek Boldogasszony Háza Monostor.

Hamar I. (1989). Az ember a teremtett világ élén. Ráday Kollégium Nyomdája.

Lakner Z. (2012). Egyház és társadalom. Szent István Társulat.

Magyar Katolikus Lexikon IV. kötet. (1998). Szent István Társulat.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.),

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

Rokay Z. (2010). Filozófiai antropológia. Szent István Társulat.

Trócsányi L. (2022). Európa és a keresztény civilizáció. Magyar Nemzet,

<https://magyarnemzet.hu/velemeney/2022/12/europa-es-a-kereszteny-civilizacio>

Turay A. (2005). Filozófiatörténeti vázlatok. Szent István Társulat.

Varga É. (2011). Jövőd a legnagyobb kincsöd. Du-Gránit Kft.

Reflektálás Ferenc pápának a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen elhangzott beszédében megfogalmazott problémákra és kulturális kihívásokra

Juhász Péter László

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar

A Reflection on Pope Francis' Speech at Pázmány Péter Catholic University about Various Problems and Cultural Challenges

Abstract: In this essay, the author responds to various problems and cultural challenges stated by our Holy Father, Pope Francis at Pázmány Péter Catholic University by highlighting the activities that have already been undertaken and by briefly outlining the work still to be done in the future on the basis of the Pope's guidance.

Absztrakt

A szerző ebben az esszében reagál Szentatyánknak, Ferenc pápának a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen elhangzott beszédében megfogalmazott problémákra és kulturális kihívásokra úgy, hogy kiemeli a beszédben megfogalmazott már megvalósított tevékenységeket és röviden vázolja azt, amin a pápai útmutatás alapján, a jövőben munkálkodni kell.

Bevezetés

Szentatyánknak — Ferenc pápának — Magyarországon tett apostoli látogatása egész Magyar Katolikus Egyházunknak nagy ajándék és kegyelem volt, hiszen Szent Péter apostol utódának vizitációja a hit megerősítését hozza magával. A hit megerősítésének szolgálata pedig — amelyet az Úr Jézus adott Péternek (Lk. 22,32) — egyben a meglátogatott nemzet jellegzetességeit és értékeit kiemelve, az egész Anyaszentegyház és emberiség közösségébe helyezve azt, a jövőre nézve feladatot is jelent, hiszen a pápa szava minden katolikusnak, de az egész kereszténységnek is megszívlelendő és követendő cselekvésre inspirál.

A Szentatya 2023. április 28–30. közötti hat nyilvános programja közül három eseményen tudtam személyesen — egyházi személyként — részt venni. A többi eseménybe a médiaközvetítések nyomán kapcsolódtam be. Így élőben is hallgathattam Ferenc pápa beszédeit, valamint a közvetítések során is részese lehettem az egész magyarországi pápalátogatásnak.

A Szentatya Egyetemünkön való látogatása iránt érzett személyes kötődésem és örömöm abból is fakad, hogy immár a Hittudományi Kar elvégzése után a jogi kar hallgatója lehetek és így már a második képzésemet is az általam nagyra becsült, mélyen tisztelt és szeretett Pázmány Péter Katolikus Egyetem falai között végezhetem.

A pápa szavai

A pápa Róma püspöke, Jézus Krisztus földi helytartója, Szent Péter apostol utóda, az egyetemes Egyház legfőbb papja¹, akinek tanítása *ex Chatedra Petri* formában hit és erkölcs dolgában tévedhetetlen (I. Vatikáni Zsinat: *Pastor Aeternus*, 1870. július 18.), annál a tisztségnél fogva, amelyet az Úr Jézus adott Péternek. A pápa tanítása — még ha nem is dogmatikai tételt hirdet ki minden megnyilatkozásában, hanem abban a számos formában, amelyben az Egyházhoz és a világhoz szól, legyen az buzdítás, apostoli levél, prédikáció, katekézis, audiencia — mindenképpen olyan lámpás, amely az Úr ösvényein (Zsolt. 119,105) vezet bennünket a jelenlegi világunkban, nemzetünkben, élethelyzetünkben, intézményileg, közösségileg és egyénileg egyaránt.

A pápa azért jött közénk, hogy tanítson, lelkesítsen, megerősítsen bennünket, imáiban és a legszentebb áldozatban értünk könyörögjön az Úrhoz és világos útmutatásával Jézus Krisztushoz kapcsoljon bennünket úgy, hogy a mindennapi életünkben, munkánkban, hivatásunkban, élethelyzetünkben hűségesen igyekezzünk a saját szakterületünkön is megélni Isten és mások szolgálatát. Ennek a szolgálatnak egyik kiemelkedő nagy jele, közössége, lehetősége és intézménye ma Magyarországon a Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

Ferenc pápa látogatása a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen

Történelmi jelentőségű esemény valósult meg az Egyetem életében 2023. április 30-án, hiszen 16.00 órakor vette kezdetét a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karán Ferenc pápának az egyetemi és kulturális élet képviselőivel, valamint az egyetemistákkal való találkozója. Pápa eddig nem látogatta meg még az egyetemet, ezért ez volt egyben a legnagyobb esemény, ünnepség és találkozás is az Egyetem történetében.

Már önmagában a látogatás terve és maga a találkozó is üzenetet hordoz a pápa személyén keresztül. Ugyanis rávilágít arra a tényre, hogy ahogy az Egyház a történelem folyamán mindig is a tudományos munka, a technikai fejlődés nagy művelője volt, úgy a pápa is a hit és a tudomány közötti *pontifex maximus*², aki jelenlétével összekapcsolja a *fides et ratiót* (*Fides et Ratio*: II. János Pál pápa enciklikája a Hit és az ész kapcsolatáról, 1998), hidat épít a tudomány és a hit között.

Ahogy az elmúlt évszázadokban az egyházfők mecénásai, sőt művelői voltak a tudományoknak, kultúrának és művészeteknek, hasonlóan a mai korban Ferenc pápa is a tudomány elkötelezett előmozdítója, hiszen tíz éves pontifikátusa alatt számos konferenciát, tudományos tanácskozást hívott össze, illetve küldött beszédet a világ számos pontján szervezett nemzetközi tudományos összejövetelekre és a különböző

¹ Lásd: CIC 330–334 kánonok.

² Hídverő.

országokban³ tett apostoli látogatásai során számos egyetemet meglátogatott, ahol beszédeit, javaslatait hallgathatták a különböző diszciplínák képviselői.

Ferenc pápa beszéde a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen

A Szentatya beszéde logikusan rendezett, komoly mondanivalóval, elgondolkodtató összefüggésekkel és motivációs elemekkel szerkesztett pápai beszéd volt, amely nem volt mentes a személyes gondolatoktól sem.

Ferenc pápa beszédét hét gondolat köré fűzte: kultúra, tudás, élet, ideológiai gyarmatosítás, egyetem, önismeret és az igazság.

A fent felsorolt gondolati egységek jelen esszé témái is egyben, amelyekben az embert és az emberiséget érintő problémák és kihívások rejteznek.

Kultúra

A pápa beszéde elején említést tett arról, hogy ez magyarországi látogatásának utolsó találkozója. Felidézte metaforikus formában a Duna folyót, amely „összeköti és egyesíti ezt az országot sok más országgal” (Tóth, 2023, 28), földrajzi és történelmi értelemben is. A kultúra olyan, mint egy folyó, amely összeköt, átfolyik az élet területein, országokat, vidékeket ölel magához, „csillapítja az elme szomját” (Tóth, 2023, 28).

A pápa megadta a kultúra kifejezés eredetét is, a *coltivare* 'megművelni' igét használva és alkalmazta a magvető hasonlatát a tudás és a termés vonatkozásában.

Mit is jelent a kultúra az Egyház számára? A *colto* latin szóból ered *kultúra* szavunk, amely a *cultum* 'földet művel' igét hozza elénk. Egész egyszerűen a nyers anyagból kihozni az értékeket, megművelni, alakítani az emberi cselekedetek során. Eredetileg a föld megmunkálását jelentette az ókori latinok szóhasználatában az *agrikultúra*. Cicero már tovább gondolkodik erről és a lélek kiművelését érti alatta, amelyet a *cultura animi* kifejezéssel jelöl.

A Szentírásban a kultúra a kultusszal kapcsolatos: a földművelés, a magvetés, a szőlőművelés, a szőlőtő és szőlővesszők, Isten és a népe, Krisztus és tanítványai, Isten és az Egyház viszonylatában értelmezendő.

A későbbi szentatyák és gondolkodók már az etikával kapcsolatba hozva a lélek kiműveléséről szóltak.

Végül a kultúra mai fogalmát Johann Gottfried Herder — evangélikus lelkész és filozófus — a XIX. század elején alakította ki úgy, hogy hangsúlyozta, hogy egy nép kultúrája annak értékeinek művelése és felvirágoztatása (Diós & Viczián, 2002). Ez a filozófiai megjelölés a mai napig érvényben van és valóban a kultúra felvirágoztatása a nép, a nemzet és a közösség érdeke, a kultúra esetleges elsorvadása, vagy halála az értékek elvesztését jelenti.

³ Például a Portugál Katolikus Egyetemen tett látogatása, 2023. augusztus 3-án, Lisszabonban.

Az Anyaszentegyház szerte a világon már az elmúlt kétezer év teljességében mindig is a kultúra művelője, alakítója és mecénása volt, kezdve a pápáktól, a főpapokon át a többi klerikusig és istenhívó laikusig, akik az emberi cselekedetek által művelték a nyers anyagok számtalan formáját és kihozták belőle mindazt az értéket, amelyet materiális és szellemi alkotások hirdetnek világszerte.

Nagyon találó választ ad arra a kérdésre Dr. Walter János piarista generális egyik nagy művében, hogy miért a katolicizmustól várjuk a világ legjobb művelését.

Mert a katolicizmus a maga hamisítatlan krisztusi tartalmával, szilárd összefogó kereteivel: természetfölötti hitével, az egyéni ízléstől, hangulatoktól függetlenített erkölcsstanával, önmegtágadással, jócselekedetekkel, szigorú fegyelmével, az örökös megújulást hirdető szentségeivel a világot már több alkalommal kiemelte a barbárságból s épen azért biztosítékot nyújt arra, hogy újból kiemeli (Walter, 1924, 4).

Számos idézet hozhatnánk az Egyház kultúrateremtő, művelő és megtartó tevékenységére, viszont arra kell figyelmet szentelnünk, hogy a kultúra önmagában egy olyan érték, amely összeköt és átölel. Ahogy Ferenc pápa mondja: „tudás mindennapi vetést jelent, amely a valóság barázdáiba hullva termést hoz” (Tóth, 2023, 28).

Tudás

A Szentatya a kultúra gondolatát a tudás különböző formájába fűzve folytatja, amikor is idézi Romano Guardini⁴, aki — ahogy a pápa a Duna képét állította hasonlatként — természetes vizek különösen szép természeti területét szemlélve értékes kulturális felismerést fogalmazott meg.

Guardini azt írja egyik művében, hogy az emberi tudásnak két formája van. Az egyik: elmerül a tárgyban, a környezetében, célja a behatolás, belemozgás, a vele való együttélés; a másik: kipakol, szétszed, rekeszekbe rendez, átveszi, birtokol és uralkodik.

A tudás e két formájáról elmélkedett a Szentatya, hangsúlyozva Guardini megállapításait is, miszerint félő az a helyzet, ha a tudás válik egyedileg uralkodóvá, elveszik mögötte az ember, az emberség. Fontosnak tartja a tudást, a technikai fejlődést, amely a jobb életminőség és kommunikáció hordozója lehet, de figyelni kell arra, hogy a tudás ne váljék bálvánnyá, amire bőségesen találunk példákat és különböző eseteket a történelemben.

A tudás problematikájával már az ókortól kezdve foglalkoztak a filozófusok, írók, keresztény gondolkodók. Nem véletlenül, hiszen már a Biblia Teremtés könyvében is a „jó és a rossz tudásának fájáról” olvasunk, amelyet az első bűnbeesés története vesz körül (Ter. 3,3).

Ugyanakkor Szent Pál beszél a tudás szilárd valóságáról, amikor arról szól, hogy a hitünknek van tudatos⁵, tudásalapú része is, azaz a tudás lehet értelmi erény.

⁴ Olasz származású német katolikus pap, teológus, filozófus, író; 1885–1968-ig élt.

⁵ 2Tim. I,12: „Tudom kinek hittem.”

A korábbi pápák és Ferenc pápa is hangsúlyozza, hogy a tudás által felismerhetjük a tudásunk által létrehozott eredményeket és az okozott problémákat. Erről beszél az életről szóló gondolategységben.

Élet

A pápa felteszi a kérdést, hogy ha az élet a gépek rendszerébe van foglalva, akkor maradhat-e élet az élet? Azon az egyetemi karon teszi fel a kérdést a Szentatya, ahol a bionika tudományát művelik. A lehető legkompetensebb hely az Egyetemen e kérdéskör vizsgálatára.

A bionika egy új tudomány, amely az élő világ elveit alkalmazza ember által alkotott rendszerek vagy technológiák kifejlesztésére (MTA, 2022).

Ferenc pápa itt az általa nagyon fontosnak tartott hit és az ökológiai párbeszédre utal, amelyben a teremtésvédelem fontos aspektusát fogalmazza meg. Ökológiai válságban vagyunk, amelyben azt látjuk, hogy a természet hogyan reagál arra, ahogy az ember azt kezeli.

*Laudato si*⁶ enciklikájában Ferenc pápa (2015, III/217) teremtésvédelemre hív mindenkit. Kifejti annak időszerűségét és fontosságát, és azt a realitást fogalmazza meg, amely által a helyzet közös alakítására hív és kötelez, amit ökológiai megtérésnek nevez.

Mindannyiunk közös tevékenysége kell, hogy legyen a teremtésvédelem, egyénileg, intézményileg, nemzeti és nemzetközi szinten. Ehhez a tevékenységhez járul hozzá a maga szaktudományos kutató és oktató tevékenységével Egyetemünk Információs Technológiai és Bionikai Kara, amelynek Küldetésnyilatkozatában⁷ többek között a természetközelséget fogalmazták meg, a természet adta új megoldásokat kutatva.

A bionikai kar előre mutatója, sőt forradalmasítója lehet a természetközeli technikai megoldások kutatása és fejlesztése nyomán a természet jobb megértésének és a teremtésvédelemnek. Különösen abban a lelki, szellemi és vallási, tudományos közegben, amelyet a katolikus hit alapelveivel összeegyeztetnek.

„Maradhat-e élet az élet?” kérdéskörében a pápa elmélkedik a technológia által okozott problémákról; nevezetesen a korlátok hiányáról, amely a „megtudod tenni, tehát szabad” gondolkodás logikájában valósul meg, vagy az embert, mint fogyasztói lényt szemlélő társadalomról, illetve a közösség hiányáról, az elmagányosodásról, ahol a virtuális kontaktus váltja fel a valóságos kapcsolatokat, amelyek által a kapitalizmus rabszolgái lesznek (Tóth, 2023, 29) az emberek.

⁶ Jelentése: áldott légy.

⁷ <https://itk.ppke.hu/kuldetesnyilatkozat>

Drámának említi a fenti problémákat a pápa és egyben idézi *A világ ura* című regényt, amelyben egy olyan jövőt vizionál Robert Benson⁸, ahol mindent egységesítenek és új humanizmust hirdetnek, amelyben a haladás nevében mindent eltörölnek, még a vallásokat is.

Valóban prófétai hatású ez a mű, hiszen az Európában megjelent szabadkőműves-ségnek nevezett, nemzetek feletti, kozmoplita egyesület céljai között szerepel a Benson műben megfogalmazott új humanizmus; a globális, mindenek felett álló egységesítő hatalom, az egyházakat eltörlő irányzatok erősítése.

Mai korunkban figyelni kell arra is, hogy a globalizáció (vö. ELTE TTK Földrajz- és Földtudományi Intézet Földrajztudományi Központ, 2015) folyamatában — amelynek kétségtelenül vannak pozitív és negatív hatásai — megmaradhasson minden nemzeti érték és identitás, amely növelheti a nemzetköziség eszményét és hozzájárulhat az emberiség fejlődéséhez.

Ideológiai gyarmatosítás

Így jut el a Szentatya az ideológiai gyarmatosítás gondolatához, amely során az ember a gépekkel való kapcsolatában egyre inkább egysíkúvá válik, az emberek érzéketlennek és érzés nélkülinek látszanak és ebben a komor világban a betegeket leselejteznek és előtérbe kerül az eutanázia.

A Szentatya elmondása szerint nem akart pesszimista (Tóth, 2023, 29) képet festeni, hiszen az ellenkezik a hitünkkel; de valljuk meg, vannak pesszimista jelek a társadalmunkban.

Valóban sok-sok lehangoló és elszomorító helyzettel találkozunk a hétköznapi életünk során is. Akkor, amikor a „gépek uralta világban” a hároméves kisgyermek úgy tud étkezni, ha közben a tabletről rajzfilmeket nézhet; vagy, hogy a diákok a tanórákon és az óráközi szünetekben is a telefonjuk által kínált, meg nem szűnő információáradatban merülnek el, ahelyett, hogy egymás valóságos közelségében lennének és egymással beszélgetnének.

Szomorúan tapasztaljuk az abortuszok és eutanáziák iparszerű növekedését, amely során az ember önrendelkezésének érzékenyítésére hívják fel a figyelmet; vagy a multikulturalizmus sokszor lehetetlen megvalósulására, amikor népek egymás értékeit pusztítják; vagy ahol az ember csak egy szám, kód, vagy QR kóddá degradálódik.

Nekünk, katolikusoknak nagy szerepünk van ezekkel a mára már nem utópisztikus esetekkel szemben felmutatni az igazi emberi értékeket, a szeretetet, a törődést, az élet védelmét, a Krisztus által közénk élt Evangéliumot, mert „A válaszok az Úrtól és nem a világtól jönnek, a tabernákulumból, nem pedig az internetről” (Kovács, 2023).

⁸ Mons. Robert Hugh Benson angol katolikus pap és író volt, 1911-től X. Piusz pápa kamarása; 1871–1914-ig élt.

Ebből az következik, hogy a katolikusoknak, különösen egy katolikus egyetemnek fontos szerepe van abban, hogy ne a komor világ valósuljon meg, hanem a hit foglalatában fejlődjön az igaz emberi élet.

Egyetem

Ferenc pápa megadja az Egyetem költői szavakkal leírt fogalmát: az egyetem az a hely „ahol a gondolat születik, növekszik és érlelődik, nyitott és szimfonikus, nem egyhangú, nem zárt” (Tóth, 2023, 30). Egyenesen templomnak nevezi, ahol a tudás nem igába hajtja az embert, hanem kultúrává válik úgy, hogy Isten, társadalom, természet, történelem és ember viszonyait kibontakoztatja.

Úgy vélem, hogy ettől kifejezőbbben és művészibben nem lehet beszélni az egyetem küldetéséről. Ferenc pápa szavai mélyen Katolikus Egyetemünk lelkeségének alappilléreivé lehetnek.

Az egyetemek a történelem folyamán a székesegyházi, azaz a püspök melletti káptalannak — a kanonokok testületének — iskoláiból fejlődtek ki és az első egyetemek egyházi alapításúak voltak.

Már ebből is látszik, hogy a hit, a tudás, a tudomány és a kultúra művelése nem csak azért volt az Egyház missziós parancsban megvalósított egyik nagy műve, mert a papok, szerzetesek tudtak írni és olvasni, művelték a szent hittudományt és a többi diszciplínát, iskolákat, egyetemeket alapítottak, hanem mert értékteremtő és fejlesztő tevékenységével az egyetemek által fejleszteni kell az emberi szellemet, és az egész emberi nem javát kell szolgálnia. Ezt fogalmazta meg a II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et spes* konstitúciója is.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem különböző karai, a kutató-, tudományos és oktatómunka számos területén igyekeznek az emberi szellemet kiművelni úgy, hogy az alapvető létviszonyokat az Evangéliumból ismeri meg és vezeti le. Így megvalósítja az Egyház szándékát és küldetését, hiszen a katolikus egyetem célja:

...anélkül hogy megszűnne egyetem lenni, intézményi jellegének megfelelő kapcsolatban áll az Egyházzal. Így közvetlenül a helyi Egyház életében vesz részt, ugyanakkor, mert egyetemi intézmény, része a tudomány és kutatás nemzetközi közösségének; minden egyes intézmény részt vesz és közreműködik az egyetemes Egyház életében és küldetésében... (II. János Pál pápa, 1991, 27)

Jelen társadalmunk komornak látszó világában a katolikus egyetem és egyetemi élet tud hozni olyan értékeket, amelyek megalapozzák, illetve tovább építik a hallgatók identitását és az élethez való hozzáállásukat, hiszen olyan kiművelt emberek kapnak diplomát egy adott szak elvégzése után, akik azután az élet számos területén a munkájukkal, hivatásukkal tanúságot tehetnek saját kulturáltságukról. Ez nem csak az egyetemnek, de minden iskolának is nagy kihívás.

Önismeret

Ferenc pápa reagált és összefoglalva kiemelte a hozzá szóló egyetemi polgárok személyes gondolatainak legfőbb mondanivalóját. Rektor úr szavaiból azt, hogy „a tudomány segítségével nem csak érteni vágyunk, hanem helyesen cselekedni is” (Tóth, 2023, 30); Dorottya beszédéből (Tóth, 2023, 31) kiemelte azt, hogy az apróságok felfedezésével jutunk el Isten művének komplexitásának szemlélésére; Major professzor úr szavaiból pedig, hogy az együttműködés és a világ más régióiból érkező hallgatók fogadása mennyire nemes és értékes (Tóth, 2023, 31); mindezen gondolatok elvezetnek bennünket az önismeretre.

Szentatyánk beszéde elején említette, hogy ez az utolsó találkozás a magyarországi látogatása során. Az önismeretről szólva pedig nyomatékosította, hogy búcsúzóul bízza ránk azt a kulcsgondolatot, amely a delphoi jósdá híres mondata: „Ismerd meg önmagadat!”

A lelkipásztorkodás, a hitoktatás, a misszió, a papképzés, az evangelizáció egyik fundamentuma az önismeret. Ha az önismeret helyén van, akkor lehet elindulni és építkezni. Az önismeret legfontosabb mozzanata a helyes lelkiismeret-vizsgálat. Ha tudom, hogy ki vagyok, milyen státuszban vagyok, hogy teremtmény vagyok, akit Isten szeret és megváltott, akkor tudok előremutató módon élni és a rám bízottakat nevelni, oktatni. Akkor lesz helyes a kapcsolatomban Istennel és embertársammal az élet minden területén, ha ismerem önmagam erőit és bűneit, azokat, amelyeket értéknek meg kell tartanom, illetve azokat, amelyeket le kell küzdenem.

Nem véletlenül hívja fel a pápa erre a figyelmet, hiszen a helytelen önismeret megannyi bűnhöz és problémához vezetett, mennyi bajt és szenvedést okozott személyeknek, családoknak, nemzeteknek, birodalmaknak.

Az Isten–ember–világ konstellációjában az emberről az igazságot Jézus Krisztustól kapjuk meg. A Katolikus Egyetem ebben a helyzetben — amelyet szintén emberek alkotnak és működtetnek — útmutató lehet, hogy az ember a valóságos helyét megtalálja és ott művelje az értékeket.

Az embernek fegyelmezettnak kell lennie és az abszolútumra való nyitottsággal kell rendelkeznie. A saját egyetemi professzoraimtól tapasztaltam a fegyelmezettséget, a helyénvalóságot és az Isten felé nyitottság lelkületét.

Igazság

Az az egyetemi polgár, aki nyitott az abszolútumra, az az igazságot keresi. Éppen ezt hozza a pápa második kulcsgondolatként. Jézus Krisztus egyik mondatát idézi János evangéliumából: „Az igazság szabaddá tesz titeket!” (Jn. 8,32) De milyen az az igazság, amit követni kell? Vagy kérdezhetnénk úgy is, hogy melyik igazságot kell követni? Ugyanis a Szentatya rámutatott arra, hogy Magyarországon az egymást követő ideológiák igazságként mutatkoztak be a történelemben.

Ha végiggondoljuk történelmünket, sok-sok „izmus” határozta meg egy-egy korszak társadalmi berendezkedését, amelyben mindig igazságot⁹ hirdettek, de igába hajtották az embereket, a szabadságot lábbal tiporva.

Szentatyánk a két időben legutóbbi „izmusról” szolt: a kommunizmusról, amely átfordult a jelenleg „uralkodó” konzumizmusba. Mindkét „izmus” egyfajta hamis szabadsággal kecsegtet, az első egy kényszerített, erőltetett szabadsággal, az utóbbi pedig a fogyasztói és birtoklási ösztön¹⁰ csúcsra járatásának szabadságával.

Ha viszont az ember valamely kötöttségnek rabja — akár ideológiának, akár a hedonizmusnak — az a szabadságát szünteti meg. Jézus viszont kivezet ebből az ő igazságával, amely igazságnak kulcsa a szeretet, amelytől nem szakadhatunk el, és amely kapcsolatban marad vele, alázatos és nyitott, konkrét és közösségi, bátor és alkotó megismerés (Tóth, 2023, 32.).

Ennek a megismerésnek a művelésére hivatottak az egyetemek — mondja a Szentatya —, különösen a katolikus egyetemek, hiszen a megismerést a hitnek kell táplálnia.

Feltehetjük a kérdést, hogy mi az igazság? Vagy, milyen a Krisztusi igazság? Ezt a kérdést Pilátus is feltette Nagypénteken, amikor kihallgatta Jézust a perében. Megkérdezte Jézustól, hogy mi az igazság? (Jn 18,38) Jézus azonban nem válaszolt. Nem kezdett semmilyen filozófiai gondolatmenetbe Pilátus előtt állva. Egyáltalán nem szolt semmit. Miért nem? Mert az igazság nem mi, hanem ki?! Az Igazság maga Jézus Krisztus! Ő tesz igazán szabaddá bennünket a legnagyobb kötöttségeinkből, a bűnöktől és az örök kárhozattól megváltva.

Így kapjuk meg Jézustól az Igazság Lelkét (Jn 14,16), aki elvezet a teljes igazságra! Tehát a Szentatya által említett Igazság, maga Jézus Krisztus, akinek megismerését művelnünk kell.

A Katolikus Egyetem kiváltképpen hivatott erre a megismerésre, hiszen a tudományok elméleti és gyakorlati formában, a kutatások apró vagy nagy erejű felfedezések sorozatában végül is eljut az Isten által teremtett világ komplex rendszeréhez. Ahogy sok tudós a tudományának művelése által csodálkozott rá a világ gazdagságára és jutott el az Istenhithez.

Szentatyánk záró szavaiban azt kívánta a Pázmány Péter Katolikus Egyetemnek és minden más egyetemnek, hogy „az egyetemesség és a szabadság központjai, a humanizmus termékeny műhelye és a remény laboratóriuma legyen!” (Tóth, 2023, 32)

Mit is kívánt a pápa az Egyetemnek, amelyek egyben egy-egy megvalósítandó feladatot is jelentenek?

⁹ Például: „MKP mutatja a helyes utat” feliratú számlócédula, 1940-es évek (<https://hu.museum-digital.org/object/209040>).

¹⁰ „A gonosz lélek kétezer évvel ezelőtt is, a pusztában ugyanazt mondta Jézusnak, amit mézédeseen a mi fülünkbe is duruzsol: fogyassz, birtokolj, uralkodj mindenki fölött!” Böjte Csaba OFM prédikációjából, 2021. augusztus 11. Déva (Böjte, 2021).

Az „egyetemesség központja” azt jelenti, hogy az Egyetem a teljességre törekedjen. Ahogy Egyházunk egyik ismertetőjegye — *notae Ecclesiae* — a katolikus jegy — amelyről Krisztus Egyháza teljességgel felismerhető — azt jelenti, hogy egyetemes, teljes, megvan benne minden, amit Isten adni akart és akar az embernek — tudniillik, hogy üdvözüljön —, úgy az Egyetemnek is teljesnek kell lennie a tudományokban és az emberségben, hogy meg tudjon adni mindent a képzései során, hogy a hallgató felvértezve legyen az adott szakterületen és így hozzásegítse, ahhoz hogy elérje földi és örök célját.

A „szabadság központja” azt jelenti, hogy a Katolikus Egyetemnek mentesnek kell lennie mindenféle földi „izmustól” és ideológiától, amely az embereket béklyóba köti. Jézus szavaival élve az Igazságot, azaz Őt kell keresnie és akkor válik szabaddá a földiességtől. Ez nem jelenti azt, hogy ne kellene megismerni az emberi ideológiákat, „izmusokat”, földi törekvéseket akár a társadalom, akár a filozófia, akár a tudományok területén, kutatnia és ismernie kell a világ jeleit, jelenségeit; de nem kötődhet intézményileg egyikhez sem. A történelem számos alkalommal bizonyítja ennek ellenkezőjét, de a „hűség és igaz szolgálta” (Mt. 24, 45–48) nyeri el végső jutalmát.

A „humanizmus termékeny műhelye” jelenti azt — a sok jelentéstartalom közül —, hogy az ember végzi a megismerést, a kultúrát és egyedül az ember keresi az Igazságot. Ennek műhelyévé kell lennie az Egyetemnek, hiszen az Egyetem a legmagasabb, legrangosabb hely és alkalom arra, hogy az embert alakítsa, fejlessze, művelje, jobbítsa.

A „remény laboratóriuma” legyen az egyetem: azt jelenti, hogy ahogyan a laboratóriumban a legkisebb elemi részecskékkel foglalkoznak, úgy a remény legkisebb részét se hagyják veszni, hanem ezt az isteni erényt alakítsák és adják a hallgatóknak, végső soron az embereknek, erősítve a társadalmat.

Reménytelennek látszó világunkban az Egyetem nem lehet reménytelen. Küzdenie kell a meg nem értés, a társadalmi, gazdasági, erkölcsi és etikai nehézségek ellenére is és reményt kell nyújtania másoknak. Fel kell mutatnia, hogy van értelme a küzdelemnek, a tanulmányoknak. Ez a remény felcsillanhat a professzor és a hallgató közös munkájában, az egyetem társadalom felé való küldetésében, valamint a nemzeti és nemzetközi kapcsolatokban. Fel kell mutatnia a kiművelt és őrzendő keresztény, kulturális és tudományos értékeket, amelyek továbbadásával a jelen és a következő generációt is szolgálja és építi.

Befejezés

Szent Péter apostol utódával — a pápával — való találkozásban érzékelhető módon megvalósulnak az Úr Jézus Krisztus szavai a hit megerősítését illetően. Amikor egy pápalátogatáson messzebből látjuk a Szentatyát, vagy kezét foghatunk vele, vagy akár

csak hallgathatjuk szavait, az embernek az az érzése és tapasztalata, hogy itt tényleg Krisztus földi helytartója van jelen.

A pápa különleges helyet foglal el a teológusok körében, a püspöki rendben, az Egyház hierarchiájában, az államfők sorában, az egész világ rendjében. Az Úr Jézus Krisztus Simont sziklává, azaz Péterre tette (Mt. 16, 13–19). A pápával való találkozás ehhez a sziklához való járulás. A szikla kemény, erős, határozott, magasztos, nagy, szédítő és ráépíthető. A pápa szavaiban, tanításában, beszédeiben ezt a határozottságot, szilárdságot tapasztaljuk meg, amit a péteri szolgálat jelent.

Erre a sziklára építeni lehet. Krisztus erre a sziklára építette Egyházát és a pokol kapui nem vettek erőt rajta. Szent István király erre a sziklára építette a magyar nemzetet és a történelem viharai nem tudták elsöpörni. Pázmány Péter bíboros erre a sziklára építette egyetemét, amely történetében megannyi vihart kiállva Krisztushoz igyekszik kapcsolódni.

A pápával való találkozás kegyelem és ajándék. A pápát hallgatni azt jelenti, hogy Krisztust hallgatni (Lk. 10,16).

Ferenc pápa beszédére, amelyet a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen elmondott, bátran lehet építeni campust, intézményt, tudományt, oktatást, kultúrát. Szavaival bátorított, hitet erősített, példákön keresztül tanított. Logikailag rendezett és fokozatosan magával ragadó módon, sokszor költői szavakkal vette körül azt a közösséget, ahová érkezett: az Egyetemet, a magyar embereket.

Beszéde végén a Szentatya megfogalmazta, hogy mit kíván Egyetemünknek, amely egyben feladat és elismerés is, mert köszönetét fejezte ki mindazért a tevékenységért, amelyet a nagy múltú visszatekintő, de idén 30 éves jubileumát ünneplő Egyetemünk tesz.

Jogászhallgatóként, esszém zárásaként Dr. Komáromi László dékán úr szavait idézem, amelyben nagyszerűen összefoglalja mindazt a célt, amelyre a Szentatya is felhívta a figyelmet, és amely úton járnunk kell!

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem 1995-ben, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia által alapított Jog- és Államtudományi Kara saját tudományterületén kapcsolódik az Egyetem küldetéséhez: az igazság kereséséhez és a felfedezett igazság továbbadásához. Érdeklődésünk középpontjában az ember áll, akire úgy tekintünk, mint Isten által a saját képására teremtett, szeretett és megváltott személyre, aki arra hivatott, hogy képességeit, szellemi és lelki értékeit egyénileg és közösségben egyaránt kibontakoztassa, és így emberibb emberré váljon, elérje a maga teljességét. Kutató és oktató munkánk végső soron arra irányul, hogy feltárjuk és elmondjuk, miként biztosíthatók e kibontakozás igazságos, célravezető és békés feltételei a társadalmi normák, különösen a jogi normák világában. (Komáromi, 2023)

Irodalomjegyzék

- II. János Pál pápa. (1991). *Ex Corde Ecclesiae*. Szent István Társulat.
- II. János Pál pápa. (1999). *Fides et Ratio*. Szent István Társulat.
- Böjte Cs. (2021.) Böjte Csaba OFM Szent Klára ünnepén elhangzott prédikációja. Szent Ferenc Alapítvány, <https://www.magnificat.ro/portal/index.php/hu/csaba-testvmainmenu-42/elmedi-mainmenu-247/23522-szent-klara-unnepe>
- Diós I. & Viczián J. (szerk.). (2002). *Magyar Katolikus Lexikon VII. kötet*. Szent István Társulat.
- ELTE TTK Földrajz- és Földtudományi Intézet Földrajztudományi Központ. (2015). *A globalizáció hatásai*, https://geogo.elte.hu/images/globalizacio_hatasai.pdf
- Erdő P. (szerk.). (2001). *Az Egyházi Törvénykönyv*. Szent István Társulat.
- Ferenc pápa. (2015). *Laudato si'*. Szent István Társulat.
- Komáromi L. (2023). *Dékáni köszöntő*. <https://jak.ppke.hu/karunkrol>
- Kovács Z. (2023). *Mit csináljak a tabernákulum előtt, Ferenc pápa!? 777*, <https://777blog.hu/2023/05/06/mit-csinaljak-a-tabernakulum-elott-ferenc-papa-kovacs-zoltan-anya-irasa/>
- MTA (2022). *Bionika, az alapkutatástól a felhasználásig. Előadások a Magyar Tudomány Ünnepeén, összefoglaló*, https://mta.hu/data/dokumentumok/Magyar%20Tudomany%20Unnepe/2022/1118_4508_Bionika_az_alapkutat%C3%A1st%C3%B3l_a_felhaszn%C3%A1l%C3%A1sig.pdf
- Ó- és Újszövetségi Szentírás. (1997). Szent Jeromos Bibliatársulat.
- Tóth T. (szerk.). (2023). *Őszentsége Ferenc pápa magyarországi apostoli látogatásán elmondott beszédei 2023. április 28–30. Magyar Kurír. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia*.
- Walter J. (1924). *Egyház és kultúra*. Szerzői Kiadás.

Maradhat-e élet az élet?

Kedves Eszter Virág

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Can Life Retain its “Living” Character?

Abstract: Nowadays modern technology systems indubitably change our habits and behaviour. In both national and international level of scientific literature there is intensive discussion about the impact of the internet on our mental health. In this essay, I examine the impact of modern technology in the need to belong to a community, the quality of information processing, our eating habits, our communication skills, and our therapeutic habits.

Absztrakt

A modern technológiák megjelenésével viselkedésünk és szokásaink egyre nagyobb változáson mennek keresztül. A szakirodalom hazai és nemzetközi szinten is elmélyülten vizsgálja az internet és a digitális világ hatásait a mentális egészségre. Az esszében Ferenc Pápa egyetemünkön tartott beszédére reflektálva vizsgálom meg néhányat ezekből a tanulmányokból. Az esszében a modern technológia hatását a közösségbe tartozás igényére, az információfeldolgozás minőségére, az étkezési szokásainkra, a kommunikációs képességeinkre, illetve a terápiás foglalkozások minőségére fókuszálva vizsgálom.

Maradhat-e élet az élet? Ferenc pápa egyetemünkön tartott beszédének talán ez volt a legmeghatározóbb kérdése. Valószínűleg a hallgatóság, illetve a beszédet később elolvasók is elgondolkodtak a válaszon. Maradhat-e élet az élet, amennyiben a gépek, a modern technológia tovább változtatják szokásainkat és viselkedésünket? Mielőtt válaszolunk magunkban a kérdésre, gondolkodjunk el, hogy a gépek nemcsak most változtatnak életmódunkon. Az első ipari forradalomnak köszönhetően gyorsabban közlekedtünk, ahogyan gyorsabb lett az információ áramlása a rádió és a távíró megjelenésével (Pléh & Faragó, 2016).

A 2000-es évek elején Nie professzor a következő kijelentést tette: „Az internet lehet az a végső izoláló technológia, ami még inkább visszaszoríthatja a közösségi életben való részvételünket. Teszi ezt sokkal nagyobb erővel, mint tette a televízió annak előtte” (Molnár, 2001, 1). Szedjük szét ezt a mondatot magunkban, értelmezzük, gondolkodjunk rajta. Most, évekkel később, mint ahogy ez a kijelentés született, valóban ez történik, a közösségi életünk visszaszorult? Nehéz kérdés, ha nem is tűnt el a közösségi rendezvények iránti igényünk, valami bizonyosan megváltozott. Képzeljünk el egy tömegközlekedési eszközt csúcsidőben, egy várótermet az orvosnál, fodrásznál, egy szépen terített asztalt egy étteremben. Hányan beszélgetnek?

Gyakran utazom vonattal, és szinte minden alkalommal a látóterembe kerül egy idősebb utas, aki láthatóan kényelmetlenül érzi magát, a hosszú úton nem tud mit csinálni, a körülötte ülők tanulnak, gépelnek, olvasnak, a felszállás első pillanatától

fülhallgató van a fülükben, görgetik a telefon képernyőjét, sorozatot, videót néznek, de semmi esetre sem kezdenek el beszélgetni a vadidegen utastársukkal. Félreértés ne essék, a köszönésen kívül én sem kezdeményezek beszélgetést a mellettem ülővel, sőt, általában azért szurkolok, hogy egyedül ülhessek, nem azért, mert nem szeretnék beszélgetni, egyszerűen csak kényelmesebb, ráadásul sokkal több dolgot tudok elintézni az út során, ha elférek, s így nem érzem azt, hogy rengeteg időt pazaroltam el az életemből. Hogy miért a tőlem idősebbeket látom leggyakrabban „elveszettnek” a vonaton? A válasz, úgy hiszem, egyszerű, ha valaki máshogy szocializálódott, azt szokta meg, hogy a vonaton az emberek beszélgetnek, megosztják utastársaikkal, hova utaznak és miért, elmesélik melyik rokont látogatják meg, ehhez képest az én, illetve a generációm „senki se szóljon hozzám, csak zenét hallgatni, olvasni, sorozatot nézni vagy tanulni akarok” arckifejezése eléggé meglepő lehet. Természetesen felmerülhet az olvasóban, hogy régen sem csak beszélgettek az emberek az utazás alatt, biztosan volt, aki újságot olvasott, aki egy regény történetébe merült bele, és biztosan voltak akkor is, akiknek az utazás az étkezésről szólt. Ez egyetlen észrevétel, amit én tapasztaltam, biztos vagyok benne, hogy van kivétel, nem mindenki „elveszett” a vonaton, csupán azért, mert idősebb, és vannak fiatalok, akik azonnal beszélgetést kezdeményeznek, én egyszerűen csak egy számomra feltűnő jelenségnek adtam most hangot. Ezek alapján azt mondhatnánk, hogy Nie professzornak igaza lett, legalábbis abban, hogy az internet az idegenekkel való kommunikációs igényünket visszaszorította, hiszen már nem vagyunk rákényszerülve, hogy egy hosszú úton ismerkedjünk.

Egy érdekes kutatás támasztja alá Nie professzor kijelentését. A Moment alkalmazás adatai alapján a felhasználók a telefonjaikat naponta átlagosan kicsivel kevesebb, mint három órát használják és körülbelül napi 39 alkalommal veszik fel magát a készüléket. A legtöbben egy és négy óra közötti időt töltenek el a telefonjukkal (Alter, 2017). Ez azt jelenti, hogy ha valaki napi nyolc órát alszik, akkor az ébren töltött idejének egy negyedét a telefonját nyomkodva tölti. Egy 2013-as kutatásban a résztvevőket kettesével egy szobába ültették azt az utasítást adva nekik, hogy beszélgessenek. Az egyik csoport tagjainak a beszélgetés során a telefonjuk az asztalon hevert, a másik csoportnál nem volt mobil a szobában. Az eredmények azt mutatják, hogy a telefonok jelenléte nélkül beszélgető csoport a későbbiekben az interakciót jobbnak értékelte, mint a másik csoport. Ez alapján tehát a telefon használata nélkül is, csupán jelenlétével pusztító hatással van a társas helyzetekre (Przybylski & Weinstein, 2013). Ezekből az adatokból azt látjuk, hogy rengeteg időt töltünk a telefonunkat használva. Arra, hogy ennek milyen okai lehetnek, a későbbiekben még visszatérünk.

Ezzel ellentétben néhány kutatás azt mutatja, hogy az internet épp, hogy arra ösztönzi a felhasználókat, hogy csatlakozzanak valamilyen közösséghez (Molnár, 2001). Egy vidéki kisvárosban, faluban nem valószínű, hogy minden közösséget megtalálunk, ahova tartozni szeretnénk.

Egyszerűen gondoljunk bele, nincs minden településen vízilabdacsapat, nem biztos, hogy a többi lakó nyitott egy könyvklubra, az is lehet, hogy nem találunk társat a természetjáráshoz, azonban az interneten mindenki rátalálhat a saját közösségére. Lehet, ugyanazért az előadóért rajongunk, imádunk olvasni vagy az egzotikus állatokat, bárhogyan is legyen, az interneten sokkal könnyebben találhatunk velünk közös érdeklődési körrel rendelkező személyeket. Úgy látszik tehát, hogy az internet használatával kinyílik a világ előttünk, új embereket, kultúrákat ismerhetünk meg, bővíthetnek ismereteink.

Clay A. Johnson (2012) azonban éppen arra mutat rá, hogy nem szélesebb lesz a látókörünk, hanem egyre egyoldalúbb az internethasználat hatására. Ennek egyik oka, hogy politikai, vallási, világnézeti kérdésekben olyan információkat keresünk, amelyek megegyeznek a sajátunkkal. Ezen az egyoldalúságon nem segítenek az algoritmusok sem. Mára már nyílt titok, hogy a közösségi média olyan tartalmakat dob fel, amelyre korábban a felhasználó rákeresett, ami az adott ember érdeklődési körébe tartozik, ami az általa böngészett honlapok alapján érdekelheti őt. Ebből adódik, hogy ha mi nem keresünk rá a másik oldal valós álláspontjára, az algoritmus nem lesz a segítségünkre, legyen szó bármilyen témáról. Ez az egyoldalúság a felnőtteket is érinti, de nagyobb problémát jelent az érett világgéppel még nem rendelkező fiatalok számára.

Az internet és vele együtt a gépek, azon túl, hogy hatással voltak közösségépítő és barátkozási szokásainkra, az információ hozzáférhetőségét is megváltoztatták. Ahogyan Pléh Csaba és Faragó Boglárka tanulmányukban írják, néhány évvel ezelőtt az ember kénytelen volt elmenni információtároló helyekre, ha valamilyen új ismeretre volt szüksége (Pléh & Faragó, 2016). A szüleim egy iskolai házidolgozathoz a könyvtárba mentek, jegyzeteltek, majd otthon elkészítették a feladatot. Éppen ezért, a leadás előtt egy órával már nem tudtak összedobni valamit, nem volt értelme fennmaradni éjszaka, ha nem volt otthon forrás, amivel dolgozhattak volna. Ezzel szemben ma már annyi információ tárul elénk, hogy nekünk csak válogatni kell. Gyakran el is mondják tanáraink, szüleink, nagyszüleink, hogy milyen könnyű nekünk, csak meg keressük a számunkra szükséges információkat, és már kezdhethetjük is a munkát. Azt kell, hogy mondjam, nagyrészt igazuk van, azonban nagy problémának látom, hogy nagyon sokan egyáltalán nem tudják, hogy hogyan keressenek. Ha a középiskolai tanárokat megkérdeznénk, hogy hány prezentációt láttak, amely egyértelműen a Google által feldobott első oldal „Ctrl+C–Ctrl+V” verziója, biztosan meglepődnénk. Én is sokszor meglepődtem a saját osztálytársaimon, hogy hogyan állnak neki egy prezentáció vagy házidolgozat elkészítéséhez. Véleményem szerint a jó munka alapja a jó keresés, de sajnós azt, hogy hogyan keressünk, nem tanítják meg nekünk. Őszintén szólva nem is hiszem, hogy ezt meg lehet tanítani. Ahhoz, hogy minél jobbak legyünk benne, annál többször kell gyakorolnunk, ehhez pedig az kell, hogy minden feleslegesnek tűnő prezentációba, otthoni munka témájába becsületesen belemélyedjünk. Tehát ezen dolgoznunk kell, még hozzá azért, mert a sok információ hatására, ami nap, mint nap ér

minket, az információ feldolgozása könnyen haszonelvűvé válik, ezáltal pedig elmarad a „magamévá tétel” lépése, pedig jól használni az új információt akkor vagyunk képesek, ha hozzákapcsoljuk a már meglévőkhöz, a saját gondolatainkhoz és érzéseinkhez. Megállapíthatjuk tehát, hogy a keresés egy készség, még hozzá egy igen kifinomult fajta. Minél speciálisabb az új ismeret, amire szükségünk van, annál nélkülözhetetlenebb az adott témával kapcsolatos saját tudásunk. Ennek hiányában nem lennénk képesek megfelelő keresőszavakat használni, vagy a keresési eredményekből a számunkra megfelelőt kiválasztani (Pléh & Faragó, 2016). A gyors információ hozzáférésnek egy másik problémája, hogy ha minden információt külső tényezőkre, mint a keresőmotorokra bízunk, idővel elhalványodhat az a képességünk, hogy az újonnan szerzett információt a hosszú távú memóriánkba kódoljuk (Spitzer, 2012).

A gépek információk tömegét zúdítják ránk, elérve ezzel, hogy a *multitasking* napjainkban szinte elvárás. Digitális eszközeink folyamatosan jeleznek, csipognak, rezegnek, figyelmünket ezzel időről időre az online tér felé fordítják. Az egyik fő oka, hogy ennyire gyakran pillantunk telefonunk képernyőjére, hogy a hálózati eszközök másodlagos jutalomforrásként funkcionálhatnak. Manapság a tanulási tippek között az első helyen szerepel, hogy a telefonunkat kapcsoljuk ki, tegyük el a szemünk elől, hogy nehogy „elcsábuljunk”. Folyamatos megerősítésre vágyunk, hogy fontosak vagyunk, hogy valaki érdeklődik irántunk, keres minket. Hányszor fordult már elő sokunkkal, hogy csak öt perc szünetet akart tartani munka vagy tanulás közben, aztán abból az öt perc „görgetésből” félóra, óra lett. Arról nem beszélve, hogy a korábban említett algoritmusnak sem az a célja, hogy mi minél hamarabb visszatérjünk a dolgunkhoz, hanem az újabb hirdetés, újabb információk. A *multitasking* során a figyelmünket a különböző feladatok között ide-oda rángatjuk. Ugyanakkor a *multitasking*, ahogy Pléh Csaba és Faragó Boglárka fogalmaz, nincs ingyen, a folyamatos figyelemváltás a feladatvégzésünk pontosságát csökkentheti (Pléh & Faragó, 2016). Saját magunkon is észrevehetjük, hogy egyre nehezebben vagyunk képesek lekötni a figyelmünket. A film nézése közben „nyomkodjuk” a telefont, amíg nem történik valami izgalmas. A nehezebb szakirodalmi szövegekre sokkal nehezebb koncentrálnunk. Mivel folyamatosan új információkra vágyunk, étkezés közben is hallgatunk, nézünk vagy olvasunk valamit, ez pedig újabb problémákhoz vezethet.

A szociális ingerek egyre inkább hatással vannak az emberek étkezési szokásaira. A modern ember ezen ingerek hatására is eszik, és nem csak azért mert éhes. Számtalan média üzenettel találkozunk, ami az evéssel kapcsolatos. Egyszerre találkozunk a „Légy vékony és csinos!”, illetve a „Fogyassz többet!” felszólításokkal. Forgács Attila (2010) szerint nincs még egy olyan hétköznapi termék vagy szolgáltatás, amit ennyiféleképpen hirdetnek. Gondoljunk csak bele, hányszor találkozunk fogyókúra módszereket hirdető reklámokkal a televízióban, a rádióban, az újságokban és persze a *social* médiában. Ezzel szemben, bár hirdetések zöme kínál nekünk más és más termékeket, mégis a fogyókúrához, életmódváltáshoz szükséges eszközök és

szolgáltatások reklámozása az egyik legszéleskörűbb. Számomra nagyon megdöbbentő ez az adat. Fogyókúra vagy valamilyen életmódváltó program reklámjával valóban bárhol találkozhatunk és találkozunk is. Csodaszerek, porok, bevált receptek, étkezési tervek tengerében úszunk. Láthatjuk, hogy a megfelelő, hatékony és nem káros életmódváltáshoz is szükségünk van a jó „kereső képességünkre”. Az egyik legnagyobb probléma a fogyókúra-marketingben, hogy igazából nem azokra hat, akik valóban kórosan elhízottak, sőt, véleményem szerint a kórosan elhízott emberekre épphogy negatív hatással van, és sokkal inkább hat azokra, akik számára nem lenne indokolt.

Egy 2008-as kutatás szerint (Forgács & Németh, 2008) a serdülő lányok több, mint fele fogyókúrázott már, ez a szám véleményem szerint növekedett az elmúlt években. Lukács Liza (2015) könyvében arról számol be, hogy előre tolódott az evészavarok megjelenése, azaz egyre fiatalabb gyerekek szorulnak segítségre. Ma már nem meglepő a szakembereknek, ha 10–13 éves lányok és fiúk küszködnek ezzel a problémával. Lukács Liza arra is felhívja a figyelmet, hogy amikor eszünk, akkor csak együnk, ne olvassunk, ne nézzünk videót, sorozatot, filmet, ne váljon „automatikussá” az étkezés. Ha csak saját étkezéseinket gondoljuk végig, hány alkalom jut eszünkbe, amikor valami elvonta a figyelmünket magáról az ételről, hányszor volt olyan érzésünk, hogy milyen gyorsan elfogyott előlünk a reggeli, ebéd vagy a vacsora. Testünk érzéseit, visszajelzéseit sokkal nehezebben vesszük észre, ha közben másra is koncentrálunk, ezáltal pedig sokkal könnyebb többet enni annál, mint amire valójában szükségünk van (Lukács, 2015). „Információfogyasztásunkat” Johnson (2012) az evéssel és evészavarokkal állítja párhuzamba. Ahogyan az étel esetében, úgy az információ fogyasztásánál sem tudjuk, hogy hol a határ (Johnson, 2012; Szabó et al., 2011).

Az internet használatának meglepő pozitív hatása a kommunikációs kompetencia növekedése. Az online térben való fejlődést a későbbiekben a valós idejű beszélgetések során is kamatoztatni tudják a felhasználók (Molnár, 2001). Vessünk egy pillantást erre a kijelentésre; legtöbbször azt halljuk, hogy az internet, a csetelés hogyan rombolja a helyesírásunkat, nyelvérzékünket, hogyan lehet akkor pozitív hatással a kommunikációs kompetenciánkra. Véleményem szerint ennek oka, hogy írásban a legtöbbször könnyebben fejezik ki magukat. Az írás alkalmával átgondolhatjuk, mit szeretnénk közölni, javíthatunk anélkül, hogy bárki tudná mit hibáztunk, kiegészíthetjük korábbi gondolatainkat, egyszerűen több idő van átgondolni, mit is akarunk mondani. Ráadásul nem kell azonnal szembesülnünk a „közönség” reakciójával. A másik félnek könnyebben mondunk nemet üzenetben, mint telefonon vagy személyesen, hiszen utóbbi két esetben azonnal hallhatnánk, láthatnánk csalódottságát vagy dühét.

A gépek véleményem szerint segíthetik, kibontakoztathatják az emberi készségeket. 2020-ban a járvány hullámai, a karantén hosszú napjai alatt megtapasztalhattuk, hogy mennyi mindenben segítenek nekünk a gépek. Az internet nélkül valójában nem, vagy csak sokkal nehezebben lehetett volna megoldani az oktatást. Ez az időszak azonban segíthetett választ kapni Nie professzor kijelentésére, amelyről már korábban

is elgondolkodhattunk, miszerint a végső elszigetelő, izoláló tényező az internet lehet (Molnár, 2001, 1).

Az emberek a karantén alatt vágytak valós emberi közegekre, nem voltak elegendők a videóhívások, a hangüzenetek, a telefonhívások vagy az üzenetváltások. Ilyen módon a kijelentésnek épp az ellenkezője következett be ebben az anomáliában, hiszen az internet, a számítógépek, a gépek folyamatos használata nemhogy visszaszorította a „közösségi” érintkezéseinket, hanem éppen, hogy egyre inkább vágyakoztunk a valódi közösségi események után. A lezárások alatt előtérbe kerültek az online terápiák is, amelyek — bár a köztudatban ekkor terjedtek el — már korábban is jelen voltak.

Az utóbbi években egyre nagyobb számban találkozhatunk online terápiás beszélgetésekkel, terápiát segítő mobiltelefonos applikációkkal, illetve e-mailes konzultációkkal. Amiről azonban talán kevesebbet hallunk, az az, hogy ma már a virtuális realitás (VR) is segítségül szolgálhat egy-egy ülésen. Hiszen a virtuális realitás olyan élmények létrehozására képes, amelyet egy hagyományos terápiás környezetben szinte lehetetlen lenne létrehozni, például tömeggel, repüléssel kapcsolatos szorongások kezelésénél (Szondy, 2019). A virtuális realitás használata a terápia során elsősorban PTSD-vel kezelt kliensek esetén lehet hasznos. Az újfajta terápiás módot legelterjedtebben katonák és veteránok kezelése során alkalmazzák (Riva, 2022). A járvány alatt elterjedt másik újdonság a különböző applikációk megjelenése. Az okostelefonos alkalmazások mellett szól, hogy elérhetőek és költséghatékonyak ezáltal kiegészíthetik vagy segíthetik a kezeléseket, önmagukban azonban nem érnek fel egy valós terápiás beszélgetéssel. Mellettük szólhat továbbá, szerintem, hogy a kliens könnyebben veszi rá magát a naplóvezetésre, vagy a hangulatkövetésre, ha ezt a mindig kéznél levő telefonján teheti. Az applikációk mellett ma már a mesterséges intelligencia elterjedésével megjelentek a *chatbot*-terapeuták is. Ezek a szintén ingyenesen elérhető alkalmazások emberi beavatkozás nélkül beszélgetnek a felhasználóval. Leggyakrabban a chatbotok érdeklődnek a kliens állapota iránt, és különböző javaslatokat tesznek a jóllét eléréséhez (Szondy, 2019). Ezek a chatbotok megértőek, azonban teljesen strukturáltak, egyszerűen nem képesek emberi módon reagálni. A legnagyobb kérdés ezen eszközök kapcsán, hogy az emberi tényezőnek mekkora szerepe van.

Meglátásom szerint nem helyettesíthetik a chatbot-terapeuták a hús-vér szakembereket. Nemcsak azért vagyok ezen a véleményen, mert ha nem így gondolnám, akkor felmerülne a kérdés, hogy miért a pszichológia szakot választottam, és elég kilátástalan lenne a helyzetem, hanem azért is, mert őszintén így gondolom. Az internet és a mesterséges intelligencia segítségével könnyen hozzájuthatunk tényszerű adatokhoz, információkhoz, de az információ megfelelő felhasználása, az ok-okozati összefüggések, önmagában az emberi tényező, a valós emberi tapasztalatok felhasználására és az intuícióna véleményem szerint sosem lesz képes egyetlen gép sem. Ha pedig egyszer ezek bekövetkeznének, akkor valami általunk nem ismerttel kell majd szembe néznünk,

valami olyannal, amire nem biztos, hogy vágytunk. Arról nem beszélve, hogy az emberi érzések, emlékek mind hozzásegítenek egy szakembert ahhoz, hogy minél jobb legyen a munkájában. Talán mindannyian ismerjük az érzést, amit egy jó barátunkkal folytatott beszélgetés után tapasztalunk. Felszabadulunk, boldogabbak leszünk, inspirációval és motivációval telve érkezünk haza, egyszerűen máshogy láthatjuk a világot csupán egy beszélgetés után is, ha a megfelelő emberrel folytatjuk azt. A mesterséges intelligencia által „alkalmazott” chatbot-terapeutákkal folytatott beszélgetések után, véleményem szerint, sosem érezhetünk hasonlót; megkönnyebbülést talán, hiszen megosztottuk problémáinkat „valakivel”, azonban ebben az esetben a felemelő érzés elmaradhat. Észrevettem a környezetemen, illetve magamon is, hogy bizonyos szituációkban, amikor kellemetlen, már-már szorongó érzés lesz úrrá rajtam, rögtön a telefonomhoz nyúlok, s céltalanul csak görgetem. Ha valaki olyannal futottam össze, akivel nagyon nem szerettem volna találkozni vagy beszélgetni, egyszerűen csak előkaptam a telefonom. Mindez olyan szinten megszokássá vált, hogy ha valamilyen oknál fogva nincs nálam a telefonom vagy egy könyv és várnom kell valahol, akkor zavarban érzem magam. Egyszerűen muszáj valamit babrálnom vagy hosszasan bámulnom, mert különben kellemetlenül érzem magam, ugyanolyan elveszett vagyok, mint a korábban említett idősebb úr vagy hölgy a vonaton. Vannak rajtam kívül azonban olyanok, akik ennél sokkal komolyabb problémával küszködnek. 2015-ben egy kutatócsoport kanadai fiatalokon vizsgálta, hogy van-e kapcsolat a szorongás, illetve a depresszió és a képernyőidő, azaz a telefonon eltöltött idő között. Eredményeik azt mutatták, hogy igen (Maras et al., 2015). Tanulmányukban arra a következtetésre jutottak, hogy összefüggés van a képernyő előtt eltöltött idő és a depresszív tünetek között. Eredményük pedig összhangban van számos más, az Egyesült Államokból származó kutatási eredménnyel.

A telefon tehát menekülés. Odamenekülünk, biztonságot nyújt, ha kényelmetlen a szituáció, vagy ha nem akarunk részt venni a beszélgetésben. „A kultúra része a kimondott vagy kimondatlan vélekedések, elvárások összessége, melyek meghatározzák, hogyan értelmezzük a valóságot, irányítanak minket abban, mit tartunk normálisnak vagy abnormálisnak, irányt mutatnak és célokat adnak életünknek” (Vitrai, 2017, 39). Napjainkban a médiaüzenetek, amelyek a hirdetések, reklámokból, *social* médiából áramlanak felénk, a kultúra, a kulturális környezet alkotóelemévé válnak. A kultúrára hatással vannak a tömegkommunikációs eszközök, a kulturális közeg pedig hat a családokra és az iskolákra. A médiát szocializációs ágensként tartják számon.

Szerintem nagyon izgalmas kutatási terület napjainkban azon csecsemők vizsgálata, akik „telefonnal a kezükben” születnek. Vajon csak negatív hatása van annak, hogy ennyire korán használják az okoseszközöket? A kisgyermekek többsége magának indít mesét, könnyedén játszik az édesanyja vagy az édesapja telefonján. A legelső dolog, ami felmerül bennem, a figyelem megosztottsága az ő esetükben is. A telefon ilyen korai

használatával jóval több inger éri őket, mint a korábban születetteket. Arról, hogy majd az iskolapadban ezen gyerekek figyelmét hogyan fogják lekötni, nem bővelkedik a szakirodalom túl sok adatban. Viszont abból kiindulva, hogy azon fiatalok figyelmét, akik a csecsemőkornál jóval később használtak először telefonokat, is nagyon nehéz lekötni, túl sok jóra nem számítok. Lehet-e pozitívuma az ilyen korai okoseszköz-használatnak? A legtöbben azt válaszolják, hogy nem. Úgy vélem, pozitív hatást talán a másfajta mozgásfejlődés kapcsán fedezhetünk fel. Ahhoz, hogy a csecsemő odakattintson a képernyőn, ahova szeretne, a finommotorikus mozgásának megfelelően fejlettnak kell lennie. Az a jövő rejtélye, hogy vajon milyen hatással lesz a gyerekekre az, hogy ilyen hamar találkoznak a digitális világgal. Miután a média a szocializációs ágensek közé tartozik, abban biztosak lehetünk, hogy valamilyen hatása lesz, és csak reménykedni tudunk benne, hogy a negatív hatások mellett több pozitív is megjelenik.

Miután ilyen sok oldalról megvizsgáltuk, hogy az internet és a gépek hogyan változtatták meg az életünket, visszatérhetünk a Szentatya által feltett kérdésre: „Maradhat-e élet az élet?” Akármennyit változott is a világ az elmúlt években, egy életút alapvető alakulásában még mindig ugyanazok a tényezők vannak jelen. Lehet, hogy ma már applikációkon keresztül ismerkedünk, és üzenetben szakítanak velünk, de igazán jó tanácsot, hogy mit tegyünk a szakítás után, vagy hogy hogyan bízzunk meg a társunkban, a barátainktól, nagyszüleinktől, szüleinktől kaphatunk. Fiatalon akkor jövünk rá igazán, hogy a nagymamáink és a szüleink is valódi emberek, akik ugyanolyan nehézségekkel találták szembe magukat annak idején, mint mi most, amikor tanácsot adnak, amikor elmesélnek egy történetet segítségképpen, amikor valódi beszélgetést folytatunk. Mert lehet, hogy nem tudják, hogy hogyan keressenek receptet az interneten, vagy hogyan kell felhangosítani a telefont, de a titkos hozzávalót, az évek alatt kitapasztalt praktikákat a családi süteményhez csak ők tudják elmondani.

Nemrégiben volt alkalmam részt venni a Magyar Irodalomterápiás Társaság első konferenciáján. A rengeteg varázslatos előadásban az volt a közös, hogy mind rólunk, emberekről szólt. Az előadók, akik elmesélték egy-egy terápia kapcsán a nehézségeket, az élményeket, valójában észre sem vették, hogy arról beszélnek, mennyi emberség és segítőkészség van bennük. Szólt a korosztályokról, a csoportokról, akiken megpróbáltak segíteni, a fiatal fiúkról, akik börtönben ültek, és nem volt könnyű velük megtalálni a közös hangot, az idősekről, akik idősek otthonába kerültek, és úgy érezték, kalitkába vannak zárva, a hátrányos helyzetű fiatal lányokról, akik kezdtek ráébredni, hogy más életutat is választhatnak a mások által megszabott helyett. Az életben számtalan apró helyzet van, amikor ugyan jelen vannak a gépek, de semmit sem jelentenek, például egy rossz hír betegségről, balesetről, vagy valamilyen csodás hír sikerről, gyógyulásról, elért célokról, születendő babáról. Amikor valaki átadja a helyét a buszon, amikor meglátunk egy számunkra fontos személyt egy hosszú nap végén, amikor segítünk felvinni a babakocsit a lépcsőn, ezeket nem gépek csinálják, ehhez valamilyen belső intuíció kell, valami emberi. Nem gondolom, hogy nem fog további változásokat hozni a mesterséges

intelligencia az életünkbe, naiv dolog lenne, azonban hiszek abban, hogy az emberiség képes megbirkózni a rá váró nehézségekkel. Ha nem így lenne, akkor minden utópisztikus, *science fiction* film, ami az elmúlt évtizedekben készült, csúnyán megbukna.

Ferenc pápa beszédében a kultúrát egy olyan nagy folyóhoz hasonlítja, mint a Duna. Számomra a Duna egyenlő az Idővel, az Időt pedig emberi történetek, életutak töltik be. Ahogyan József Attila is leírja versében, a Duna összeköti a múltat és a jelent, ezáltal összeköti az embereket. A nagy folyó ott folyt akkoriban is, amikor nem voltak autók, okostelefonok vagy mesterséges intelligencia, és mégis itt van velünk ma is, tántoríthatatlanul, mintha tudná, hogy mindez semmit sem számít. Ezért szeretném hinni, hogy a Duna az emberiség szimbóluma, hogy mi itt maradunk, bármi történjen is.

Irodalomjegyzék

- Alter, A. (2017). *Ellenállhatatlan — Hogyan okoz függőséget a technológia?* HVG Könyvek.
- Forgács A. (2010). Médiatünetek és evészavarok. *Magyar Tudomány*, 171(11), 1300–1305.
- Forgács A. & Németh M. (2008). Evészavarok a média fogságában. In Balogh P., Dobos A., Forgács A., Nagy B. & Szűcs A. (szerk.), *60 éves a Közgáz. Új gazdasági hajtóerők és mechanizmusok a 21. században*. Aula, 23–33.
- Johnson, C. A. (2012). *The Information Diet: A Case for Conscious Consumption*. O'Reilly Media.
- Lukács L. (2015). Az éhes lélek gyógyítása. *Kulcslyuk*.
- Maras, D., Flament, M. F., Murray, M., Buchholz, A., Henderson, K. A., Obeid, N. & Goldfield, G. S. (2015). Screen time is associated with depression and anxiety in Canadian youth. *Preventive Medicine*, 73, 133–138. <https://doi.org/10.1016/j.jpmed.2015.01.029>
- Molnár Sz. (2001). A társadalmi kapcsolatok csoportszintű tőkájének csökkenése az információs társadalomban? *Információs Társadalom*, 1(1), 68–73. <https://doi.org/10.22503/inftars.1.2001.1.6>
- Pléh Cs. & Faragó B. (2016). Az új technológia és a tanulás világa a pszichológus szemével. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 71(1), 3–23. <https://doi.org/10.1556/0016.2016.71.1.1>
- Przybylski, A. K. & Weinstein, N. (2013). Can you connect with me now? How the presence of mobile communication technology influences face-to-face conversation quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30(3), 237–246. <https://doi.org/10.1177/0265407512453827>
- Riva, G. (2022). Virtual Reality in Clinical Psychology. *Comprehensive Clinical Psychology*, 10, 91–105. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818697-8.00006-6>

- Spitzer, M. (2012). *Digitale Demenz: Wie wir uns und unsere Kinder um den Verstand bringen*. Droemer.
- Szabó K., Túry F. & Czeglédi E. (2011). Eating disorders and the media — Magazine reading habits and their possible relationship to eating disorders. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 12(4), 353–374. <https://doi.org/10.1556/Mental.12.2011.4.4>
- Szondy M. (2019). Pozitív technológia — Hogyan segíthetik az új technológiák a teljes emberi működést? *Magyar Pszichológiai Szemle*, 74(3), 407–422. <https://doi.org/10.1556/0016.2019.74.3.9>
- Vitrai J. (2017). Hogyan befolyásolja a kultúra az egészséget és a jóllétet? I. rész: Az egészség kulturális beágyazottsága. *Egészségfejlesztés*, 58(2), 38–41. <https://doi.org/10.24365/ef.v58i2.158>